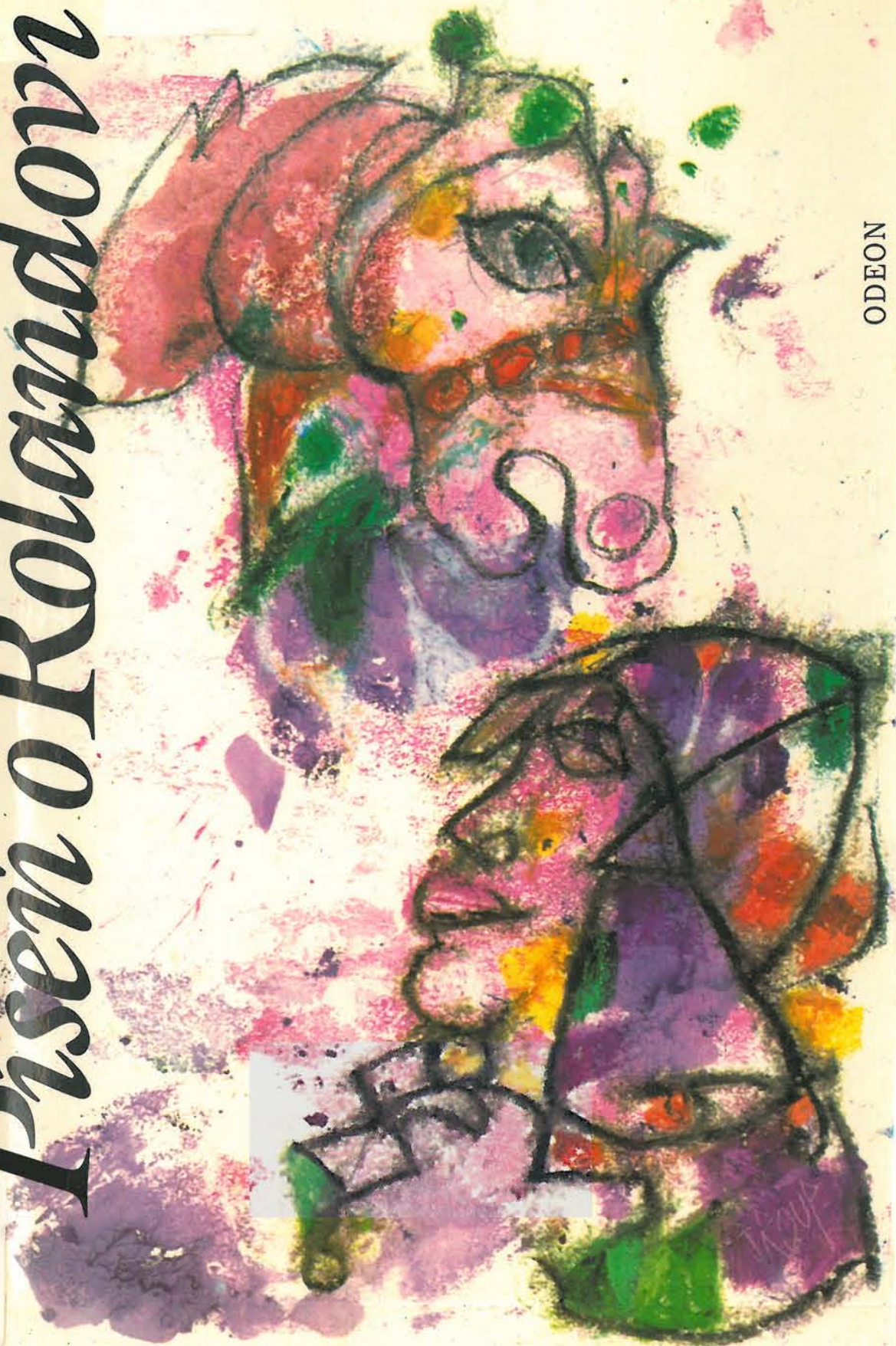

Píseň o Rolandovi

Píseň o Rolandovi

ODEON

PÍSEŇ O ROLANDOVI

Z francouzštiny přeložil Jiří Pelán

Na rozhraní románské a gotické éry, koncem 11. a ve 12. století, dochází ve francouzské slovesnosti k udivujícímu rozmachu hrdinské epeje, který ještě dnes zůstává pro badatele záhadou. Vznikají rozsáhlé cykly původně recitovaných epických skladeb, jež nemají v jiných národních literaturách obdoby. Výchozím bodem a zároveň vrcholem této tvorby je Píseň o Rolandovi, nádherný obraz vysokých mravních aspirací své doby. Ve svém podání bitvy, již při odchodu ze Španěl svedl zadní voj císařovy armády se saračenskou přesilou — epizodou, historicky ovšem značně nevěrnou, z bojů Karla Velikého proti islámu —, vyslovil neznámý pěvec příběhů společenský ideál feudálního rytířství, harmonických vztahů ušlechtilého suzeréna a dokonalých vazalů a vytvořil stroze prostou a přitom monumentální skladbu, v níž jednotlivé charaktery hrdinů jsou přece obdařeny dostatečným vnitřním napětím, aby tu naplno zazněla tragika pro starofrancouzský epos příznačná: nikoli tragika slepá, osudová, nýbrž tragika volby. Dílo, jež při jednoduchosti uměleckých prostředků překvapuje svou svrchovaností, dlouhá staletí výrazně ovlivňovalo evropský literární vývoj. Statečný Roland, moudrý Olivier, ušlechtilý panovník Karel Veliký se stali typy, jež natrvalo zakotvily v literárním povědomí. Vliv Písně o Rolandovi se od nejstarších dob až po dobu moderní projevoval i v literatuře české. Její nové přebásnění je proto závažným vkladem k našemu poznání základů světové kultury.

ODEON

Pisero Rolando

Odeon

Píseň o Rolandovi

*Píseň
o Rolandovi*

Přeložil Jiří Pelán
Translation © Jiří Pelán 1987
Illustrations © Miloslav Troup 1987
Epilogue © Jiří Pelán 1987

I

Král Karel, vladař šlechtný a smělý,
sedmero let se zdržel ve Španělich:
až k břehu moře dobyl horní zemi.
Neodolá mu žádné opevnění,
5 hrad ani město neobstojí před ním,
krom Zaragozy, jež na hoře leží.
Marsilius, pohanský král, ji střeží,
jenž Mahometa vzývá, Boha nectí,
je v bludu živ a padne do neštěstí.

II

10 Dlí v Zaragoze vládce musulmanů.
Pod chladným stínem ulehl v svém sadu,
o mramorový schod si opřel hlavu.
Při něm tu stojí dvacet tisíc manů.
K vévodům mluví, mluví ke hrabatům:
15 „Král Karel těžkou zasadil nám ránu.
Z Francie sladké přišel v tuto stranu,
aby nám zchystal potupu a zkázu.
Nemám dost vojska, abych v poli stanul,
nemám dost mužů, abych odolal mu.
20 Mužové moudří, povězte svou radu,
odvráťte od nás smrt a věčnou hanbu.“
Jediný pohan nepromluvil z davu,
krom Blancandrina z valfonského hradu.

III

Byl Blancandrin muž rozvážný a moudrý,
 25 výborný rytíř vzácné statečnosti,
 vždy dobrou radou hotov ku pomoci.
 „Nemějte obav!“ pravil k Marsilovi.
 „K pyšnému Karlu vyšlete své posly,
 nechť o službě a přátelství mu poví.
 30 Lvů, medvědů, psů darujte mu množství,
 krahujců tisíc, velbloudů též tolik,
 čtyři sta mul a na nich zlaté zboží,
 sto statných koní s padesáti vozy.
 Nechť vyplatí svým lidem dobré žoldy.
 35 Vzkažte mu, aby v míru zbraně složil,
 vrátil se do Cách po tolikém boji.
 Že v den, jenž patří světci Michalovi,
 přijdete za ním přijmout zákon boží,
 svou ctí a statky budete mu sloužit.
 40 Požádá-li vás Karel o rukojmí,
 pošlete mu je: to jej uchlácholí.
 Pošleme za ním syny z krve svojí;
 i můj syn půjde, ač mu zkáza hrozí.
 Radši je ztratit, spíše k tomu svolím,
 45 než pozbytí statků a své důstojnosti
 a chodit světem o žebrácké holi.“

IV

Blancandrin řekl: „Při mé ruce pravé
 a při vousu, jenž na hrudi mi vlaje,
 spatříte, kterak Francouz skládá zbraně
 50 a do Francie, do své země, táhne.
 Až bude každý sedět na svém hradě
 a Karel v Cáchách, v zátiší své kaple,
 pak bude hlučně svatý Michal slaven.
 V ten den nás Karel bude čekat marně,
 55 nejmenší zprávu o nás nedostane.
 Karel je pyšný, srdce má jak kámen,
 všem zajatcům dá hlavu srazit z ramen.
 Je lépe ztratit naše syny mladé
 než Španělsko, jež jasné je a krásné,
 60 a trpět steré útrapy a strážně.“
 Pohané řekli: „Věru mluví správně.“

V

Král Marsilius svoji radu skončil.
 Káže, nechť přijde Clarin Katalonský,
 Estamarin, Eudropin jemu rovný,
 65 též Priamon a Guarlan bělovousý,
 Machiner, Maheu, jeho ujec rodný,
 též Joüner a Malbien ze zámoří
 a Blancandrin, aby k nim prohovořil.
 Deset jich svolal, mužů věrolomných:
 70 „Mí vzácní páni, jděte ke Karlovi,
 jenž se svým vojskem leží u Córdoby.

Nechť ratolesti z větví olivových
jsou znakem míru, naší poslušnosti.
Uhasíte-li plamen jeho zloby,
75 zlato a stříbro k vašim nohám složím
a lén a držav dám vám po libosti.“
Pohané řekli: „Na tom máme dosti.“

VI

Král Marsilius skončil rokování.
Řekl svým manům: „Jděte, muži vzácní.
80 Z olivy snítky neste ve svých dlaních.
Řekněte Karlu, křesťanskému králi,
nechť pro Boha má se mnou slitování.
Až přejde měsíc, za čas velmi krátký,
s tisícem věrných mužů přijdu za ním.
85 Křesťanský zákon uznám jako pravý,
budu mu sloužit pro víru a z lásky.
Rukojmí dám mu rád a bez váhání.“
Blancandrin řekl: „Tato věc se zdaří.“

VII

Dal Marsil přivést deset mezků bílých,
90 dar suatilského krále přeuctivý.
Uzdy jsou zlaté, sedla stříbrem svítí.
Poslové pevně mezky obkročili;
v svých dlaních nesou olivové snítky.
Ke Karlu přišli, pánu nad Francií.
95 Nepozná zradu: do léčky se chytí.

Císař je šťasten a pln veselosti.
 Córdobu dobyl, silné hradby zbořil,
 rozmetal věže válečnými stroji.
 Rytířům velká připadla dnes kořist,
 100 zlato a stříbro, mnoho vzácných zbrojí.
 Jediný pohan nezbyl po okolí:
 přijali křest, či zahynuli v boji.
 Císař dlí v sadu, pod stinnými stromy.
 Při něm tu Roland s Olivierem stojí,
 105 vévoda Samson s Anseïsem vzdorným,
 Geoffrei z Anjou, jenž králův prapor nosí,
 Gerin a Gerer, vazalové mocní,
 a s nimi další, francouzské to sbory:
 patnácte tisíc bojovníků božích.
 110 Na bílých látkách rytíři si hoví.
 Pro kratochvíli muži staří, moudří
 šachem se baví nebo hrají v kostky,
 mladíci v klání mužnou sílu zkouší.
 Pod keřem šípku, v stínu staré sosny
 115 král Karel sedí na svém zlatém stolci,
 Francie sladké vladař bohabojný.
 Vlas prokvetlý má, bradu běloskvoucí,
 vzezření hrdé, plné spanilosti:
 každý jej pozná, kdo jej jednou zočí.
 120 Poslové zrádní přišli ke Karlovi,
 o lásce mluví falešnými slovy.

Blancandrin první stanul před císařem
 a takto pravil: „Zdráv buď, mocný vládče,
 ve jménu Boha, jemuž sloužit máme.
 125 Marsilius nás vyslal s tímto vzkazem:
 již poznal zákon, který vede k spáse.
 Mnohé své statky posílá vám darem:
 medvědy, lvy a chrty v lovu zdatné,
 velbloudů tisíc, krahulíky dravé,
 130 též muly zlatem, stříbrem obtěžkané,
 padesát vozů, plných vrchovatě,
 a na nich dobré byzantiny zlaté.
 Z těch vašim lidem štědré žoldy dáte.
 Již pobýval jste dlouho v pláních Španěl;
 135 k Francouzům, do Cách, nyní se zas vraťte.
 Můj pán k vám přijde ve sjednaném čase.“
 Svě obě ruce císař k Bohu vztáhne,
 svou hlavu schýlí, v dumy zahloubá se.

X

Král hlavu schýlil, sedí zamyšlený.
 140 Neukvapí se nikdy se svou řečí,
 dává si načas se svou odpovědí.
 Pozdvihne zraky, hrdě si je měří;
 promluví k poslům: „Dobře jste to řekli.
 Král Marsil ke mně chová nepřátelství:
 145 kdo zaručí mi, že vám mohu věřit,
 že svojí řečí nechcete mne přelstít?“
 „Dáme vám,“ řekli muži saracénští,
 „rukojmí deset, nebo počet větší.
 I můj syn půjde, třeba by měl zemřít,
 150 a dostanete ještě vznešenější.
 V den, kdy je slaven světec zvláště ctěný,
 váš svatý Michal, Strážce v nebezpečí,
 můj pán vás přijde žádat o přijetí.
 Ve vodách, kterým Bůh dal pro vás téci,
 155 chce přijmout křest po vašem obyčeji.“
 Tu řekl Karel: „Ještě ztracen není.“

XI

Krásný je den a slunce jasně září.
 Král kázal zavést mezky do svých stájí,
 ve velkém sadu kázal rozbít stany;
 160 v nich cizím poslům nocleh uchystali.
 Zbrojnošů dvanáct k stálé službě dal jim;
 ti jejich spánek střehli do svítání.
 Ze svého lože císař vstane záhy,
 vyslechne jitřní v palácové kapli.

165 Pod borovicí kráčí do zahrady,
 francouzské muže svolá k rokování.
 Dbá v každé věci jejich moudré rady.

XII

Císař dlí v sadu pod svou borovicí.
 Zde shromáždí se jeho paladini:
 170 vévoda Ogier, arcibiskup Turpin,
 též starý Richard a vnuk jeho Jindřich,
 též Acelin, Gaskoněc v boji hbitý,
 z Remeše Thibaud, Milon jemu blízký;
 Gerin a Gerer také k radě přišli;
 175 i hrabě Roland zasedl tu s nimi
 a Olivier, muž chrabrý, ušlechtilý;
 francouzských pánů víc než jeden tisíc;
 též Ganelon, jenž zradu v srdci živil.
 Zlý prospěch Karel z dobré rady sklídí.

XIII

180 Král Karel pravil: „Baroni mí, slyšte!
 Král Marsilius posly vypravil sem.
 Posílá po nich dary znamenité,
 medvědy, lvy a chrty velmi rychlé,
 velbloudů tisíc, krahulíky bystré,
 185 čtyři sta mul se zlatem Arábie,
 padesát vozů, na nich dobré mince.
 Vzkazuje, nechť se vrátím do Francie:
 prý do paláce, do Cách, za mnou přijde,

chce křesťan být a sloužit naší víře;
190 hraniční marky jen z mých rukou přijme.
Možná však zrada v jeho srdci dříme.“
Francouzi řekli: „Chraň se řeči lstivé.“

XIV

Domluvil Karel, bílou hlavu schýlil.
Tu hrabě Roland, který jinak smýšlí,
195 povstane, praví slovy hněvivými:
„Nevěřte, pane, Marsilovi nikdy!
Před sedmi lety do Španěl jsme přišli.
Dobyl jsem Noples, Commibles jsem zničil,
též Valtierra a kraje kolem Piny,
200 i Balaguer, Tudelu, Sezilii.
Už tenkrát se Marsil k zradě snížil.
Pohanů patnáct vyslal s poselstvími,
ti všichni nesli olivové snítky,
k vám promluvili tehdy slovy týmiž.
205 Též radil jste se s Francouzi, co činit;
leč nedobře vám tenkrát poradili.
Dvě rukojmí jste poslal k nevěřícím;
to hrabě Basan, hrabě Basille byli;
hlavy jim sťali v horách, v Haltilii.
210 Válčete směle do poslední bitvy!
Před Zaragozu veďte bojovníky,
obléhejte ji, dokud budem živi,
pomstěte ty, jež zabil zrádce bídný!“

XV

Král hlavu schýlil, sedí zamyšleně,
215 knír potahuje, bradu prsty češe;
k synovci dosud slova nepověděl.
Francouzi mlčí, Ganelon se chvěje.
Ke Karlu vzhlédne, předstupuje před něj,
počíná mluvit zvysoka a hněvně.
220 Ke králi praví: „Vždy se toho střežte,
buď kdokoli, kdo vaše dobro nechce.
Když vzkazuje vám Marsil poníženě,
že jako vazal chce vám sloužit věrně,
že Španělsko chce od vás dostat lénem,
225 že zákon boží přijme spolu s křestem,
pak ten, kdo znovu do boje vás žene,
ten nedbá, pane, jakou smrtí sejdem.
Co radí pýcha, je vždy pochybené.
Oslyšme blázny, moudrým sluchu přejme!“

XVI

230 .Vévoda Naimon zahovořil poté,
nejlepší vazal na Karlově dvoře.
Ke králi pravil: „Vězte, že je moudré,
co pověděno bylo Ganelonem.
Uposlechnout té rady záhodno je.
235 Král Marsil je už poražen a zkrocen:
dobyl jste všechny jeho hrady mocné,
zdi pobořily vaše strašné stroje,
města jste spálil, pobil jeho voje.
Vám na milost se vydal dobrovolně,
240 bylo by hříchem naložit s ním po zlém.
Jestliže Marsil rukojmí vám pošle,
učiňme konec této dlouhé vojně.“
Francouzi řekli: „Věru mluví dobře.“

XVII

„Stateční páni, koho tedy pošlu
245 do Zaragozy, k dvoru Marsilovu?“
Odvětil Naimon: „Půjdu, jestli mohu.
Rukavici a hůl mi dejte znovu.“
Král odpověděl: „Velký je váš rozum.
Při této bradě, při mém bílém vousu,
250 vy zůstanete dále po mém boku.
Usedněte, neb nepřivolím k tomu.“

XVIII

„Stateční páni, koho poslat máme
k Saracénu, jenž v Zaragoze vládne?“
Odvětil Roland: „Mne pošlete, pane!“
255 „Vás jistě ne,“ děl Olivier, ctný hrabě.
„Jste příliš prudký, hrdé srdce máte.
Bojím se o vás: skončil byste špatně.
Chce-li to král, sám půjdu za pohanem.“
„Již mlčte oba,“ odpověděl Karel.
260 „Vy na cestu se žádný nevydáte.
Přísahám při své sněhobílé bradě,
mých dvanáct pérů neopustí krále!“
Francouzi mlčí, v srdcích cítí zmatek.

XIX

Z Remeše Turpin povstane a míní:

- 265 „Francouzům vašim přejte klidnou chvíli.
Sedmero let se v této zemi bili,
přivykli mnohým útrapám a trýzním.
Dejte mi, pane, hůl a rukavici,
za Saracénem sám se vydám nyní,
270 do jeho tváře dávno popatřit chci.“
Král praví s hněvem, popuzen je zmíry:
„Zpět usedněte na svůj hedváb bílý!
Budete mluvit, pouze poručím-li.“

XX

- „Rytíři franctí,“ pravil císař Karel,
275 „barona zvolte z naší země sladké,
jenž s poselstvím se vydá za pohanem.“
„Pro Ganelona,“ praví Roland, „vzkažte.“
Francouzi řekli: „Dokáže to, pane.
Muž chytřejší se věru sotva najde.“
280 Ganelon zbledl, úzkostí se zachvěl.
Svůj kuní kožich shodí ze svých ramen,
v hedvábné sukni před císařem stane.
Zraky mu jiskří, tvář mu hrdě plane.
Hrud' širokou má, tělo velmi statné,
285 kdo hledí naň, nad jeho krásou žasne.
K Rolandu praví: „Proč ta zloba, blázne?
Že jsem tvůj otčím, každému je známé,
a přesto, krutý, bažíš po mé zkáze.“

Leč dá-li Bůh a já se vrátím nazpět,
290 budu ti škodit vždy a neustále,
nezapomeneš do své smrti na mne.“
Děl Roland: „Pýcha teď váš rozum mate.
Zde každý ví, že hrozbám vysmívám se.
Jen moudrý muž ten úkol splní zdárně:
295 chce-li to král, půjdu na místo vaše.“

XXI

Ganelon pravil: „Nač ta slova planá?
Nejsem tvůj pán, a ty nejsi můj vazal.
Vyplním službu, o niž král mne žádá:
Marsil se dozví, co mu Karel vzkázal.
300 Však uvidíš, že dokážu ti zahrát
a ztiším zlobu, jež mi v hrudi hárá.“
Roland to slyší, do smíchu se dává.

XXII

Ganelon vidí, jak se směje Roland.
Srdce mu svírá zármutek a zloba;
305 šílený hněvem praví tato slova:
„Rolande, nemám proč vás v lásce chovat:
to vaší vinou padla na mne volba.
Nechť naplní se vůle císařova:
jsem hotov, pane, vykonat váš rozkaz.“

XXIII

310 „Do Zaragozy půjdu, odříct nesmím.
Kdo jde tam dolů, nevrátí se z cesty.
Pomněte, že jsem manžel vaší sestry,
mám syna, nad nějž není ztepilejší;
toť Baldevin, jenž roste k udatenství.
315 Nechť vládne mými zeměmi a lény.
Nespatřím ho už: mějte o něj péči.“
Král pravil: „V srdci máte příliš něhy.
Musíte jít, poněvadž já tak velím.“

XXIV

Král pravil: „Hrabě, přistupte sem blíže.
320 Chopte se hole a mé rukavice.
Jak rozhodli mí Francouzi, jste slyšel.“
Ganelon řekl: „Roland je tím vinen.
Co budu živ, budu ho nenávidět,
i Oliviera, jenž je jeho přítel,
325 i dvanáct pérů, kteří milují jej.
Nepřátelství jim opovídám, sire.“
Král pravil: „Příliš propadl jste pýše.
Já poroučím, a vy se podrobíte!“
„Tak jako Basan s bratrem Basiliem
330 půjdu i já, a nevrátím se více.“

XXV

Král rukavici svlékne s ruky pravé.
 Ganelon váhá, pozdě po ní sáhne;
 hle, rukavice náhle padne na zem.
 Francouzi praví: „Bože, co se stane?“
 335 Toť znamení, jež není pro nás šťastné.“
 Ganelon děl: „Vše dozvíte se časem.“

XXVI

Ganelon řekl: „Propusťte mne, sire.
 Když musím jít, pak tedy půjdu ihned.“
 Tu pravil král: „Za mne a za Ježíše!“
 340 Svou pravou rukou přežehnal ho křížem,
 pak dal mu hůl a opatřil ho listem.

XXVII

Do svého stanu Ganelon hned vejde,
 zbroj přichystá si, kusy drahocenné,
 to nejlepší, co má, si s sebou vezme.
 345 Ostruhy zlaté k nohám připne pevně,
 bok opáše si Murgleisem, svým mečem.
 Na Tachebruna, svého oře, vsedne;
 strýc Guinemer mu drží oblouk třmene.
 Rytíři pláčí, praví zarmouceně:
 350 „Toť špatná mzda za vaše činy smělé.

Na dvoře krále dlouhou dobu dlel jste,
 co skvělý vazal byl jste všemi ceněn.
 Tomu, kdo pyšně vyvolal vás jménem,
 nechť ochrany své Karel nedopřeje.
 355 Pomyslet ani hrabě Roland neměl
 na muže, jenž tak velmi urozen je.“
 Pak řekli: „Pane, s vámi odejdeme.“
 Ganelon pravil: „Ne, Bůh tomu nechce.
 Nač hubit smělé, dost, když zhyne jeden.
 360 Do Francie se, páni, odeberte.
 Vyřid'te pozdrav spanilé mé ženě,
 Pinabelovi, ježž mám za přítele,
 a Baldevinu, který synem je mně.
 Pomáhejte mu, za pána ho mějte.“
 365 Pak na cestu se vydal neprodleně.

XXVIII

Ganelon cválá v stínu štíhlých oliv.
 Dostihl záhy saracénské posly.
 Blancandrin vyčká, stane jemu poblíž;
 hovoří spolu úskočnými slovy.
 370 Blancandrin pravil: „Karel je muž mocný.
 Pulii vzal a Kalábrii dobyl;
 až k Anglii se plavil v slaném moři,
 daň pro svatého Petra získal v boji.
 Co žádá od nás, proč nám dosud hrozí?“
 375 Ganelon praví: „Koná vůli svoji.
 Muž jemu rovný se hned nenarodí.“

XXIX

Blancandrin pravil: „Francouzi jsou chrabří.

Žel velmi špatně slouží svému králi
vznešení páni, když mu takto radí.

380 Jeho i druhé vedou cestou zkázy.“

Ganelon děl: „Takoví nejsou s námi,
krom Rolanda, jenž dožije se hanby.

Onehdy císař v sadu dlel v čas ranní,
tu přišel Roland, oděn ve svůj pancíř,

385 jež získal dobyv carcassonské hradby.

Jablko rudé držel ve své dlani.

„Vezměte, krásný sire, k strýci pravil,
vám koruny všech králů darovat chci.“

Za svoji pýchu musí draze platit,

390 vždyť den co den se smrtí zahrává si.

Kdo zahubí ho, mír nám navždy vrátí.“

XXX

Blancandrin pravil: „Běda Rolandovi,

jenž mnohé kmeny vhání do poroby
a celý svět chce pokořit a dobýt.

395 Nač spoléhá, na čem ta pýcha stojí?“

Ganelon řekl: „Na francouzských vojích.

Milují jej a nikdy neopouští.

Dává jim stříbra, zlata po libosti,

hedvábí bílé, mnoho mul a koní.

400 Tež císař od něj má vše, po čem touží:

i Orient pod jeho žezlo skloní.“

XXXI

Tak jeli klusem, spolu rozprávěli,
 až uzavřeli zrádné spojenectví:
 slib dali si, že Roland musí zemřít.
 405 Tak jeli klusem přes cesty a stezky,
 až v Zaragoze se svých koní ssedli.
 Ve stínu sosny trůn se tyčil skvělý,
 v alexandrijský hedváb zahalený.
 Tam seděl král, jenž vládne ve Španělich,
 410 s ním dvacet tisíc mužů saracénských.
 Nikdo se slůvko říci neosmělí,
 neb všichni chtějí slyšet nové zvěsti.
 Ganelon s Blancandrinem přicházejí.

XXXII

Hle, Blancandrin před Marsiliem stane,
 415 hraběte vede, svírá jeho rámě.
 Ke králi praví: „Mahomet bud' chválen
 i Apollón, jež svatě vyznáváme!
 Poselství vaše slyšel císař Karel.
 Své ruce k nebi vztáhl odevzdaně,
 420 k Bohu se modlil, nepromluvil ale.
 Zde v jeho jménu přichází ctný hrabě,
 muž z nejmocnějších v celé zemi francké.
 Nechť promluví k nám o míru či válce.“
 Děť Marsilius: „Mluvte, posloucháme.“

XXXIII

425 Ganelon mešká dlouze přemýšleje.
 Hovořit počne obratně a směle,
 jak dobrý řečník před králem si vede.
 A takto praví: „Bůh nechť veleben je,
 On Všemohoucí, jemuž koříme se.
 430 Slyšte, co Karel udatný si přeje:
 křesťanský zákon věrně vyznávejte,
 půl Španělska pak obdržíte lénem.
 Však nepoddáte-li se neprodleně,
 budete jat a spoután jako vězeň.
 435 Do sídla v Cáchách budete pak veden
 a ztráta hrdla bude vaším trestem.
 Zemřete v hanbě, tomu neujdete.“
 Král Marsilius zachvěje se děsem.
 Uchopí kopí zlatě opeřené;
 440 chce proklát posla, avšak zadržen je.

XXXIV

Král Marsilius v tváři zbledl zlostí.
 Potrásl v dlani dřevcem svého kopí.
 Ganelon sáhne pro meč, jak to zočí,
 a na dva prsty vytáhne jej z pochvy.
 445 „Můj meči,“ praví, „krásný jste a skvoucí!
 Dokud vás ještě po mém boku nosím,
 povědět nesmí vladař nad Francouzi,
 že jsem šel zemřít do dalekých končin
 a že svou smrt jsem krví nevykoupil!“
 450 Pohané řekli: „Nechť nedojde k boji.“

XXXV

Tak naléhali saracénští mani,
 až Marsilius na svůj trůn se vrátil.
 „Běda nám, pane,“ pravil velký kalif,
 „kdybyste posla francouzského zranil.
 455 Ukroťte hněv a poslyšte, co praví.“
 Ganelon řekl: „Nedbám na urážky.
 Leč všechno zlato, které země tají,
 a všechny vaše poklady a statky
 mne nepřimějí, abych smlčel tady,
 460 co Karel, vladař velký, přeudatný,
 vám, svému soku, říci přikázal mi.“
 Ganelon oděn v sobolím je plášti,
 jenž hedvábem je všecek pošíváný.
 Odhodí plášť, jenž jeho tělo halí.
 465 Meč po svém boku žárlivě však chrání,
 dál zlatou hrušku pevně svírá v dlani.
 Pohané praví: „Jaký baron vzácný!“

XXXVI

Před pohanského krále hrabě stoupá
 a takto praví: „Marná vaše zloba.
 470 Král Karel, vladař Francie a chloubá,
 vám káže uznat křesťanského Boha,
 půl Španělska pak obdržíte znova.
 V té druhé půli bude vládnout Roland,
 jenž velkou pýchu ve svém srdci chová.

475 Nebude-li vám po chuti ta smlouva,
 král v Zaragoze obléhat vás hodlá.
 Budete jat a jako vězeň spoután
 a odveden do jeho sídla, do Cách.
 Rytířský klusák nebude vám dopřán,
 480 mula či mezek nenajde se pro vás;
 na vetchem hřbetě ponese vás soumar.
 Zemřete v hanbě, nikým nelitován.
 Tady je list, v něm slova císařova.“
 Do pravé ruky pohanu ho podá.

XXXVII

485 Pobledl Marsil, hněv mu srdce jitří.
 Uchopí pečeť, rázem rozlomí ji,
 do listu hledí, co v něm stojí, vidí:
 „Vzkazuje Karel, vladař nad Francií,
 že hněv a bolest dosud v srdci cítí
 490 nad Basanem a jeho bratrem milým,
 jimž sťal jsem hlavy v horách, v Haltilii.
 Chci-li však život, volnost vykoupit si,
 kalif, můj strýc, má za Francouzi přijít.
 Jinak chce Karel milost odepřít mi.“
 495 Syn králův povstal, zrak mu zlobou jiskří:
 „Ganelon mluvil, jako blázni křičí.
 Zaslouží smrt, neb odvážil se příliš.
 Vydejte mi ho: sám ho zbavím žití.“
 Ganelon sáhne pro meč, když to slyší,
 500 záda si chrání statnou borovicí.

XXXVIII

Král rozhodl se do zahrady sejít;
odvedl s sebou muže nejzdatnější.
Blancandrin přišel, stařec s vousem šedým,
i Jurfaret, syn Marsilův a dědic,
505 i kalif, králův strýc a vazal věrný.
Děl Blancandrin: „S Francouzem promluvte si.
Zapřisáhl se sloužit naší věci.“
Král odpověděl: „Přiveďte ho tedy.“
Za ruku vzal ho pohan bez prodlení
510 a do králova sadu kráčel před ním.
Tam o hanebné zradě rozprávějí.

XXXIX

Král pravil: „Krásný sire Ganelone,
věru že příliš povolil jsem zlobě,
ruku jsem na vás vztáhl nedůstojně.
515 Na důkaz smíru dám vám kuní kože,
přes pět set livrů stála mě ta koupě.
Neodejdete odtud neodškodněn.“
Ganelon pravil: „Dík za dary hojné.
Za vaši štědrost, pane, Bůh vás odměň.“

XL

520 Děl Marsilius: „Slyšte, co vám povím:
mé srdce velmi milovat vás touží.

Leč povězte mi nyní o Karlovi:
je velmi stár, svůj čas již téměř dožil,
již dvě stě let po této zemi chodí.
525 Mnoho se Karel světem naplahočil
a mnohou ranou jeho štít je rozbit,
žebráckou hůl dal poznat králům mnohým.
Což není znaven, nechce ustat v boji?“
Ganelon pravil: „Neznáte ho dosti.
530 Ten, kdo ho spatřil na své vlastní oči,
ten musí říci: hle, toť rytíř vzorný.
Chabá je chvála, nevyličím slovy,
kolik v něm dříme dobroty a ctnosti.
Jak udatný je, nikdo nevypoví.
535 Bůh dal mu zářit velkou vznešeností!
Zemřel by spíš, než zklamal před barony.“

XLI

Tu pravil pohan: „Velmi je to divné.
 Karel je starý, má již vlasy bílé.
 Tak dlouho žil, prý dvě stě let i více.
 540 Trmácel tělo po tak mnohých místech,
 tak mnohou ránu zadržel svým štítem,
 tak mnohé krále na žebrotu přived.
 Kdy konečně již vojny nabaží se?“
 „Nikdy,“ děl hrabě, „dokud Roland žije;
 545 muž jako on pod nebem nezrodil se.
 I Olivier je chrabrý, jeho přítel.
 Dvanácte pérů v čele vojsk se bije,
 rytířů dvacet tisíc provází je.
 Král bezpečen je, nezná strach a tíseň.“

XLII

550 Děl Marsilius: „Divím se a žasnu
 nad velkým Karlem, jenž má bílou bradu.
 Již dvě stě roků šíří svoji slávu.
 Zničil a dobyl mnoho cizích krajů,
 zadržel štítem mnohou prudkou ránu,
 555 zahubil v poli mnoho mocných králů.
 Což není znaven, neukončí válku?“
 „Ne,“ pravil hrabě, „Roland pomáhá mu,
 jenž nemá rovna odsud do Levantu.
 Olivier je s ním, chrabrý rytíř Karlův.
 560 Dvanácte pérů, k nimž král chová lásku,
 do boje vodí dvacet tisíc Franků.
 Král bezpečen je, vládne beze strachu.“

XLIII

Děl Marsilius: „Vězte, krásný pane,
 mám skvělé vojsko, věru nevidané;
 565 čtyři sta tisíc mužů poslouchá mne.
 Jistě se mohu utkat s vaším Karlem.“
 Ganelon pravil: „Nechte pýchy plané!
 Pohanské muže vydal byste zkáze.
 Ne zbrklost, důvtip buď váš pravý rádce.
 570 Bohaté statky dejte králi darem,
 ať každý Francouz diví se a žasne.
 Rukojmí dejte deset nebo dvacet.
 Karel se vrátí do Francie sladké,
 svým zadním vojem sledován a chráněn.
 575 V něm bude Roland, milec svého krále,
 i Olivier, statečný, dvorný hrabě.
 Zahynou oba, když mi víru dáte.
 Král uvidí, jak jeho sláva hasne,
 přejde ho chuť dál vytrubovat k válce.“

XLIV

580 Děl Marsilius: „Ganelone krásný,
 povězte, kterak Rolanda lze zabít?“
 Ganelon řekl: „Slyšte, co vám pravím.
 Král dorazí do roklin roncevalských
 a zadní voj se tudy vydá za ním.
 585 V něm bude Roland, hrabě přeudatný,
 Olivier, jenž je jeho druhou paží,

a dvacet tisíc bojovníků franckých.
Sto tisíc mužů vypravte v ty strany:
nechť poprvé se s nimi v bitvě srazí.
590 Francouzi budou pobiti a zdráni,
leč netajím, padne i mnoho vašich.
Udeřte tehdy znovu, bez meškání;
ve druhé bitvě Roland život ztratí.
To bude skutek rytířský a slavný;
595 až do smrti pak nemusíte válčit.“

XLV

„Ten, kdo Rolanda zhubí, získá mnoho:
odetne pravé ramě císařovo.
Nikdy se Karel nezotaví z toho,
že pobito je jeho skvělé vojsko.
600 Tak Země Otců pozná mír a pokoj.“
Na šíji Marsil políbí ho potom,
poklady káže vynést ze svých komor.

XLVI

Děl Marsilius: „Načpak plýtvat slovy.
K čemu je rada, je-li bez jistoty?
605 Teď přísahajte zhoubu Rolandovi.“
Ganelon děl: „Vám staň se po libosti.“
Pak na ostatky v meči ruku vložil,
přísahal zradu, sebe hanbou pokryl.

XLVII

Ze slonoviny trůn se tyčí v sadě.
610 Král Marsilius knihu přinést káže:
v ní Mahometův zákon vykládán je.
Přísahu na ni složil vládce Španěl,
že Rolanda si v zadním voji najde,
se všemi muži oboří se na něj
615 a hrdý hrabě živý nevyvázne.
Ganelon řekl: „Vaše vůle staň se!“

XLVIII

Valdabron, pohan, ze zástupu vyšel
a k Marsilovu trůnu kráčel blíže.
Ganelonovi pravil s jasným smíchem:
620 „Zde je můj meč, lepšího nespátříte.
Má cenu zlata pouhý chránič jílce.
Vám daruji ho, pane, jako přítel.
Vy na oplátku nám zas vyzradíte,
kde v zadním voji Roland bude bít se.“
625 Ganelon pravil: „Bezpečně to zvíte.“
Pak na bradu a na tvář líbali se.

XLIX

Climborin, pohan, též vystoupil z řady,
s hlasitým smíchem Ganelonu pravil:
„Zde je má přilba, věru není nad ni.

630 S pomocí vaší zhyne zpupný markýz,
vy povíte nám, kterak cti ho zbavit.“
Ganelon řekl: „Splním vaše přání.“
Na ústa, na tvář se pak celovali.

L

Tu Bramimonda k němu přistoupila,
635 králova choť: „Vás, pane, s láskou vítám.
Vězte, zde všichni v úctě chovají vás.
Dám vaší ženě náhrdelníky dva:
jsou samé zlato, ametyst a křišťál.
Jsou vzácnější nad všechny statky Říma
640 a nikdy neměl takové váš císař.“
Hrabě je bere, do záňadří skrývá.

LI

Malduita, strážce pokladu, král ptá se:
„Pro Karla dary jsou již přichystané?“
On odpovídá: „Vše, co přikázal jste:
645 velbloudů tisíc se stříbrem a zlatem
a za rukojmí vzácných mužů dvacet.“

LII

Za rámě Marsil Ganelona chopil
a pravil: „Jste muž statečný a moudrý.

Pro toho Boha, jemuž chcete sloužit,
650 uchovejte nám, sire, přízeň svoji.
Bohatství velké k vašim nohám složím:
dám deset mezků s jemným zlatým zbožím
a rok co rok vždy dostanete tolik.
Vezměte klíče města Zaragozy:
655 nabídněte náš poklad císařovi.
Dbejte, ať Roland stane v zadním voji.
V soutěskách na něj zhurta zaútočím,
a až ho najdu, zabiju ho v boji.“
Ganelon řekl: „Nemohu již prodlít.“
660 Na koně vsedl, vyjel za Francouzi.

LIII

K svým državám se císař Karel vrací.
S družinou vstoupil do bran města Galny,
jež dobyl Roland, hrabě přeudatný;
na sto let zpustly věkovité hradby.
665 Od Ganelona čeká císař zprávy
a daň, již země španělská mu platí.
V hodině jitřní, kdy se nebe jasní,
Ganelon přibyl mezi francké stany.

LIV

Král Karel vstane na úsvitu, časně:
670 svým zbožným srdcem naslouchá mši svaté.

Pak vyjde před stan. Na zelené trávě
tu stojí Roland, Olivier, ctný hrabě,
vévoda Naimon, mnoho dalších v řadě.
Též Ganelon, ten věrolomný zrádce.
675 Lstivými slovy hladce mluvit začne.
„Bud'te,“ tak praví, „zdráv ve jménu Páně.
Klíč k Zaragoze přináším vám darem,
bohatství vezu věru nevídané,
rukojmí dvacet: postavte k nim strážce.
680 Král Marsilius vzkazuje vám dále:
chybí-li kalif, nemějte mu za zlé.
Sám viděl jsem ho: k mořským břehům krácel,
sty tisíci svých věrných doprovázen,
oděných v pancíř, třímajících zbraně,
685 kol pasu meče zlatem vykládané.
Tak prchali před hněvem svého krále,
že odmítali křest, jenž vede k spáse.
Když ocitli se vprostřed mořské pláně,
strašlivá bouře náhle schvátila je;
690 utonuli, víc nikdo nebyl spatřen.
Kalif je mrtev, v moři pochován je.
Pohanský císař vzkazuje vám, pane,
že dřív než mine měsíc, v době krátké,
dorazí k vám, do mocné říše francké.
695 Zde přijme víru, kterou vyznáváte,
sepne své ruce, vazalem se stane
a z vaší vůle bude vládcem Španěl.“
Tu pravil císař: „Dobrý Bůh buď chválen!
Posloužil jste mi, odměním vás slavně.“
700 Hlas břeškných polnic nad táborem zazněl.
Francouzi počnou sedlat, stany kácet,
ubírají se do Francie sladké.

Vyplenil Karel Španělsko a zkontroloval,
rozkotal města, mocné hrady dobyl.

705 Tentokrát pravil: „Dost již bylo vojny.“
K Francii sladké vyjel na svém koni.

.....
Korouhev připjal Roland na své kopí,
k nebi ji vztyčil na vysokém kopci.

Nocleh si chystá vojsko po okolí.

710 Pohané pádí šerem po úbočích,
oděni v pancíř s kroužkováním dvojím,
na hlavách přilby, meče po svých bocích,
kopí a štíty připravené k boji.

Zarazí v lesích, na hřebenech horských.

715 Čtyři sta tisíc čeká ranní zori.
Bože! ten žal, jež skrývá temno noci!

Pohasl den a noc se rychle krátí.

Spí velký Karel, císař přeučatný.

Zdál se mu sen: tam v bradlech roncevalských

720 stál, jasanové kopí třimal v dlani.

Tu Ganelon je chytl znenadání,
tak divoce a prudce zamával jím,
až drobné třísky vzlétly nad oblaky.

Král neprocitne, hluboké má spaní.

725 Divný sen opět jeho mysl zajal:
Byl ve Francii, ve své kapli v Cáchách.
Zuřivý medvěd rameno mu drásal.
Od Arden spatří hnát se leoparda:
těž, zběsilý, chce jeho tělo sápat.

730 Tu z hloubi síně hbitý chrt sem chvátá,
skokem se blíží, zaštitit chce Karla.
V medvědí ucho ostré zuby zařal,
pak s leopardem do boje se dává.

Francouzi praví: „Jaký hrozný zápas.“

735 Kdo bude vítěz, každý říci váhá.
Král neprocitne, dál ho spánek zmáhá.

Přichází jitro, mizí temno noční.

Před francouzskými muži v plné zbroji
král Karel hrdě kluše na svém koni.

740 „Baroni vzácní,“ takto zahovoří,
„soutěsky úzké, hle, nám v cestě stojí.
Poradte, kdo má velet v zadním voji.“
Ganelon řekl: „Ten, jehož jsem otčím:
ctný hrabě Roland; není mu zde rovný.“

745 Na Ganelona císař upře oči
a praví: „Hrabě, ďábel do vás vstoupil.
Vražedná zášť ve vašem srdci hoří.
Komu pak svěřím muže v předním voji?“
Ganelon řekl: „Z Dánska Ogierovi.

750 Lépe než Ogier nikdo neobstojí.“

LIX

Když slyšel Roland toto rozhodnutí,
promluvil, jak se na rytíře sluší:

„Můj otčíme, vám poděkovat musím,
že do zadního voje jste mne určil.

755 Nepřijde nazmar, za to Karlu ručím,
jediný oř, jediný klusák bujný,
nevydám jeho mezky ani muly,
ba soumara nám pohan nezahubí;
o každé zvíře tuhý boj mu vnutím.“
760 Ganelon řekl: „Vím, že pravdu mluvíš.“

LX

Když slyšel Roland, jak s ním otčím smýšlí,
promluvil k němu slovy hněvivými:

„Bezectný lotře, jehož rod je nízký,
myslels, že nechám padnout rukavici,
765 jak před císařem tys učinil kdysi?“

LXI

Pak pravil Roland: „Císaři náš moudrý,
svůj luk mi dejte, se ctí chci ho nosit.

Neupustím jej nikdy z ruky svojí.
Vyčítat nikdo nebude mi moci,
770 že se mi stalo to, co otčímovi.“

Udatný Karel tiše hlavu sklonil:
knír mlčky kroubí, potahuje vousy.
Nezdrží pláč, má hořké slzy v očích.

LXII

Vévoda Naimon zahovořil poté,
775 nejlepší vazal na Karlově dvoře.
Ke králi pravil: „Slyšel jste to dobře:
Roland má v srdci hněv a velké hoře.
Hrabě byl určen do zadního voje,
zvrátit tu volbu pro nás nemožno je.
780 Dejte mu luk a toho muže zvolte,
jenž Rolandovi má být nápomocen.“
Král dal mu luk a Roland vzal jej k sobě.

LXIII

K synovci praví císař zasmušilý:
„Přejte mi sluchu, synovče můj sličný:
785 půl svého vojska nabízím vám nyní.
Vezměte si je: uhájíte žití.“
Odvětil Roland: „Ne, to neučiním.
Čest svého rodu takto nepošpiním.
Statečných Franků žádám dvacet tisíc.
790 V soutěskách průchod naleznete jistý;
nemáte koho bát se, dokud žiji.“

LXIV

Na svého koně vsedl Roland znovu.
 Má Oliviera, druha, po svém boku.
 I Bérengier a Oto přišli spolu,
 795 Anseïs starý, Astor ctného rodu.
 I hrabě Gerin, chrabří Gerer jsou tu,
 i mocný Gaifier, vítěz mnohých bojů.
 Přišel i hrdý Gérard z Roussillonu.
 Dělal arcibiskup: „Půjdu, při mém vousu.“
 800 A Gualter pravil: „Za věc Rolandovu!
 Jsem jeho vazal, dostojím mu v slovu.“
 Ti půjdou s ním, a dvacet tisíc k tomu.

LXV

Gualtera z Ulmu volá Roland jménem:
 „Francouzů tisíc z naší sladké země
 805 nechť hájí průsmyk, střeží horský hřeben.
 Z císařských nesmí zhynout ani jeden.“
 Odvětil Gualter: „Stane se, jak velels.“
 S tisíci Franky z krásné francké země
 obsadí průsmyk, střeží horský hřeben.
 810 Tam vytrvá, ať cokoli se děje,
 až tisíc mužů vytasí své meče.
 To bude v den, kdy Almaris, král z Belfern,
 se s nimi v těžké, kruté bitvě střetne.

LXVI

Strmé jsou hory, úžlabiny tmavé,
 815 šedé jsou skály, soutěsky jsou zrádné.
 Francouzi kráčí, srdce těžká žalem.
 Na patnáct mil krok francký rozléhá se.
 Do Země Otců kráčí, v rodné kraje,
 Gaskoňsko spatří, kde je Karel pánem.
 820 Na léna svá se rozpomenou rázem,
 na něhu žen a cudnost krásných panen.
 Francouzským mužům lítost hrdlo stáhne.
 Však horší úzkost chová v srdci Karel:
 synovce svého nechal u bran Španěl.
 825 Smutek ho jímá, nezdrží se pláče.

LXVII

Dvanácte pérů stojí u bran Španěl
 a dvacet tisíc Franků třímá zbraně.
 Neznají strach, smrt pranic neleká je.
 Veliký Karel do Francie táhne;
 830 úzkostné srdce skrývá pod svým pláštěm.
 Vévoda Naimon doprovází krále
 a takto praví: „Co vás tíží, pane?“
 Král odpoví: „Jak můžete jen ptát se!
 Tak smuten jsem, že nezdržím se pláče.
 835 Francie skrze Ganelona padne.
 Vidění noční přinesl mi anděl:
 v něm Ganelon mi kopí vyrval z dlaně.

Synovce mého jistě vydal zkáze.
Proč nechal jsem ho v horách, v cizí marce?
840 Ztratím-li ho, můj Bože, sám jsem ztracen.“

LXVIII

Má velký Karel hořké slzy v očích.
Sto tisíc Franků cítí k němu soucit
a o Rolanda velice se bojí.
To Ganelon ho zradil, jeho otčím,
845 jež Saracén si za své dary koupil:
za zlatohlav a hedváb, zlaté skvosty,
velbloudy, lvy a mnoho mul a koní.
Dal Marsilius poslat pro barony,
pro hrabata, vikomty, pro vévody,
850 pro emíry a čacké almansory:
čtyři sta tisíc přišlo na ten pokyn.
Bít do bubnů dal vládce Zaragozy.
K Mahometovi pohané se modlí,
na štíhlých věžích vztyčí jeho sochy.
855 Pak osedlají, jedou dnem i nocí
španělskou zemí, přes hory a doly.
Korouhev spatří, pod ní francké sbory.
Tam dvanáct pérů čeká v zadním voji;
jsou stateční a dosvědčí to v boji.

LXIX

860 Hle, Marsiliův synovec plá zlobou:
pobídne mezka, počne pyšný hovor,
s hlasitým smíchem strýci praví toto:
„Můj vzácný pane, sloužil jsem vám dlouho,
snášel jsem dosti útrap, těžkých klopot,
865 vítězných bitev též jsem svedl mnoho.
Dejte mi léno: srdce Rolandovo.
Hrot mého kopí ukáže, kdo s koho.
Když Mahomet mi neodepře pomoc,
španělské zemi vrátím starou volnost;
870 až k Durestanu zjednám mír a pokoj.
Znaví se Karel, vzdá se francké vojsko.
Až do své smrti skončujete s vojnou.“
Král Marsil dal mu rukavici potom.

LXX

Synovec svírá rukavici v pěsti,
875 ke svému strýci mluví pyšnou řečí:
„Můj vzácný pane, dal jste mi dar štědrý.
Baronů dvanáct nyní vyberte mi,
ti bít se budou se dvanácti péry.“
Falsaron první spěchá s odpovědí,
880 Marsilův bratr a též vazal věrný:
„Já půjdu s vámi, pane, svolíte-li.
Svedeme bitvu s vojskem nepřátelským,
nad zadním vojem zvítězíme se ctí.
Je rozhodnuto: všichni musí zemřít.“

LXXI

885 Corsablis je tu, vládce Barbarie.
V úskocích, v léčkách velmi zkušený je.
Jak dobrý vazal mluví ušlechtilé,
neposkvrní se zbabělostí v ničem.

Hle, Malprimis, pán z Brigantu, jde blíže,
890 jenž umí běžet jako hřebec hbitě.
Před Marsiliem silným hlasem vzkřikne:
„Já také půjdu, a když v kruté bitvě
Rolanda najdu, živ mi neunikne!“

LXXII

Předstoupí dále emír z Balagueru,
895 muž odvážný a spanilého zjevu.
Když sedí v sedle, nohu pevně v třmenu,
vzbuzuje úžas u mužů i kmetů.
Velikou chválu zjednal svému jménu;
být křesťanem, neměl by rovna věru.
900 K císaři praví hlasem plným hněvu:
„Tam k Roncevalu, k tmavým horským sedlům
půjdu i já a s Rolandem se střetnu.
Olivier zemře, zhyne dvanáct pérů,
s hanbou a žalem půjdou ke svým předkům.
905 Karel je stár, zdětinštěl ve svém věku,
je znaven válkou, touží po oddechu.
Bude zas mír a pokoj ve Španělsku.“
Král Marsilius s díkem pokyne mu.

LXXIII

Pán z Moriany ke králi se blíží,
910 španělský předák proradný a bídný.
Před Marsiliem chlubí se a pyšní:
„Do Roncevalu povedu své šiky,
svých dvacet tisíc s kopími a štíty.
Rolanda najdu, smrtí zaplatí mi.
915 Pláč Karlův se již nikdy neutiší.“

LXXIV

Přijíždí hrabě Turgis na svém koni,
muž udatný a vládce Tortelosity;
zášť ke křesťanům v jeho srdci hoří.
Před císařem a ostatními stojí.
920 „Nemějte obav,“ praví Marsilovi.
„Co zmohou ti, kdo Petru v Římě slouží?
My s Mahometem zvítězíme v poli.
Tam v Roncevalu sejdu do údolí
a Rolandovi vezmu život v boji.
925 Vizte můj meč, jenž dobrý je a dlouhý:
s Durendalem jej zkřížím bez milosti;
kdo zvítězí, to každý z vás se dozví.
Potupnou smrtí zhynou francké sbory.
Staříčkový Karel v hanbě vládu skončí,
930 svou korunu do vašich rukou vloží.“

LXXV

Escremiz je tu, vládce nad Valternou;
 je Saracén, Valterna jeho léno.
 Ke králi mluví, zlobně chmuří čelo:
 „Tam v Roncevalu ztrestám franckou smělost.
 935 Chci Rolandovi pyšnou hlavu setnout;
 i Oliviera zhubím šlechetného.
 Je dvanáct pérů k smrti odsouzeno.
 Francie zpustne, frančtí muži zemřou
 a Karel přijde o družinu skvělou.“

LXXVI

940 Esturgan je tu, saracénský hrabě,
 a Estramariz, jeho pravé rámě;
 proradní oba, naklonění zradě.
 Král Marsilius k sobě povolá je:
 „Vezměte, páni, naše vojsko chrabré
 945 a ved'te je v soutěsky roncevalské.“
 Odpovědí mu: „Sire, rozkázal jste.
 Za Olivierem půjdem, za Rolandem,
 z dvanácti pérů žádný nevyvázne.
 Hle, naše meče: jsou to dobré zbraně,
 950 zbarví se rudě v horké krvi francké.
 Francouzi zemřou, v pláč propukne Karel.
 Vy Zemi Otců obdržíte darem.
 Ba ještě více, pane, vykonáme:
 zajmeme pro vás francouzského krále.“

LXXVII

- 955 Těž ze Sevilly Margariz je tady,
až k mořským břehům sahá jeho hrabství.
Pro jeho krásu milují ho paní.
Když hledí naň, tu jejich zrak se jasní
a jejich ústa marně úsměv tají.
- 960 Jak žádný druhý rytířské má mravy.
Rozrazí zástup, k Marsilovi praví:
„Můj vzácný pane, buďte bez obavy!
Tam v Roncevalu Rolanda chci zabít;
Olivier též se smrti neubrání;
- 965 i dvanáct pérů v mukách život ztratí.
Vizte můj meč a jeho jílec zlatý:
jej emír z Primy kdysi daroval mi.
Zde přísahám, že rudá krev jej zbarví.
Již Francie se nepozvedne z hanby.
- 970 Staříčkový Karel, vladař šedobradý,
se bude šírat zármutkem a záští.
Do roka, pane, porobíme Franky
a do Saint-Denis půjdeme rozbít stany.“
Pohanský král se před ním v úctě sklání.

LXXVIII

- 975 Přichází též Chernuble Munigerský.
Hle, dlouhé vlasy padají mu k zemi.
Unese lehce druhým k pobavení
tolik co čtyři naložení mezci.

- Prý jeho zemi slunce nepotěší,
980 obilné zrno mrtvo v zemi leží,
déšť nepadá tam, rosa zrána nemží
a každý kámen je jak smůla černý.
Ďáblové odtud k lidem přicházejí.
Chernuble děl: „Meč k boku připjal jsem si.
985 Tam v Roncevalu rudou krví ztemní.
Stane-li Roland uprostřed mé cesty
a unikne-li, víckrát nevěřte mi.
Vítězně svůj meč s Durendalem změřím.
Francie zpustne, Franci musí zemřít.“
- 990 Je pohotově dvanáct pérů předních,
s nimi sto tisíc mužů saracénských,
hořících touhou po krvavé řeži.
Zbroj oblékají v stínu pod jedlemi.

LXXIX

- Oblékají se do drátěných košil
995 s kroužkováním buď dvojím nebo trojím,
hlavy si chrání v přílbách zaragozských.
Ocelí viennskou opášou své boky,
chápou se štítů, valentinských kopí.
Modř, běl a červeň skví se na korouhvích.
- 1000 Sesednou s mul a pochodových koní,
vpřed vyrážejí na bitevních ořích.
Krásné je slunce, den je jasně modrý,
pohanské zbroje skvělým leskem hoří.
Jak ke slavnosti troubí tisíc polnic.
- 1005 Veliký lomoz slyší francké sbory.

Olivier praví: „Příteli můj dobrý,
to pohané se k velké bitvě strojí.“
Odvěť Roland: „Staň se vůle boží.
Zde vytrváme, věrni císařovi.

- 1010 Vždy se ctí musí vazal pánu sloužit,
snést žár i chlad a nedbat nepohodlí,
a je-li třeba, nechat život v poli.
Budem je bít a tepat bez milosti,
ať o nás žakěř dobrou píseň složí.
1015 Křesťan je v právu: dokažme to v boji.
Zlým příkladem své jméno nezhanobím.“

LXXX

Olivier stojí na vysoké skále.
V údolí hledí, ke španělské straně:
pohanské vojsko vidí v řadách kráčet.

- 1020 Rolanda volá, praví ustaraně:
„Veliký hluk se blíží z nitra Španěl:
zřím jasné přilby, zbroj, jež bleskem plane.
Veliká úzkost na Francouze padne.
Ganelon o tom věděl, bídný zrádce,
1025 když vyvolal nás jménem před císařem.“
„Mlč, Oliviere,“ odpověděl hrabě,
„je to můj otčím, nemluv o něm špatně.“

LXXXI

- Olivier stojí na vrcholu skály.
Španělsko vidí jako na své dlani;
1030 též Saracénů nekonečné řady.
Na jejich přilbách skví se drahokamy,
pancíře září zlatým krumplováním,
praporce větrem na ratištích vlají.
Olivier hledí z výše na pohany;
1035 kolik jich je, nemůže říci ani.
Srdce má těžké zlými obavami.
Sestoupí hbitě, k Francouzům se vrátí,
o všem, co viděl, spěšně promlouvá k nim.

LXXXII

- „Viděl jsem,“ pravil, „saracénské sbory.
1040 Jaktěživ nikdo nespatriil jich tolik.
Sto tisíc mužů proti nám tu stojí
v zapjatých helmách, v běloskvoucích zbrojích;
zdaleka blyští napřažená kopí.
Čeká nás boj, jakému není rovný.
1045 Teď, Francouzi, Bůh stůj vám ku pomoci.
Vzdorujte, nechť nás pohan nepokoří.“
Francouzi řekli: „Vytrváme v poli.
Z nás jediný vám službu nevypoví.“

LXXXIII

Olivier pravil: „Pohané jsou silní.
 1050 Žel, Rolande, jsou skrovné naše šiky.
 Zatrubte na roh, ať jej Karel slyší;
 přivede zpět své chrabré bojovníky.“
 Odvětil Roland: „Ne, to neučiním.
 Rytířské cti bych pozbyl ve Francii.
 1055 Bít Durendalem budu nevěřící
 a jeho čepel zkrvavím až k jílci.
 K neštěstí svému pohané sem přišli:
 přísahám Bohu, smrtí sejdou všichni.“

LXXXIV

„Zatrubte na roh, dál již neváhejte:
 1060 pochopí Karel, vojsko přivede sem,
 v čele svých věrných s pohany se střetne.“
 Odvětil Roland: „Příteli, Bůh nedej,
 aby můj rod byl mojí vinou znectěn
 a v hanbu klesla sladká francká země.
 1065 Svým Durendalem, věrným, dobrým mečem,
 zkruším a zdeptám plémě saracénské;
 pohanskou krví zrudne ostrá čepel.
 K neštěstí svému přišli do soutěsek:
 přísahám Bohu, každý smrtí sejde.“

LXXXV

1070 „Zatrubte na roh, pro dobrého Boha!
 Udatný Karel uslyší vás v horách;
 příteli, věřte: obrátí svá vojska.“
 „Nedopusť Bůh,“ tak odpovídá Roland,
 „aby kdo o mně řekl tato slova:
 1075 zatroubil na roh, bázeň v srdci choval.
 Čest svého rodu takto nezaprodám.
 Až bude vůkol zuřit bitva hrozná,
 tisíc a pět set ran svým mečem rozdám:
 pohanskou krví zrudne čepel ostrá.“
 1080 Franci jsou smělí, nic jim neodolá:
 ty ze Španělska čeká smrt a zhouba.“

LXXXVI

Olivier pravil: „Nestihne vás výtka.
 Na saracénské sbory jsem se díval:
 bezpočtu je jich v horách, v úžlabinách,
 1085 valí se s kopců, kráčí po planinách.
 Cizího lidu veliká je síla,
 a nás jen hrstka. Těžká bude bitva.“
 „Tím větší žár,“ děl Roland, „cítím v žilách.
 Bůh s anděly nechť nyní stojí při nás
 1090 a Francii svou pomoc neodpírá.
 Raději zemřít nežli hanbu skrývat!
 Pro naši chrabrost miluje nás císař.“

LXXXVII

Roland je smělý, Olivier je moudrý.
 Jsou oba muži vzácné statečnosti.
 1095 Sedí-li v sedlech, oděni v svých zbrojích,
 nedbají pranic, zdali smrt jim hrozí.
 Hovoří prudce, vznešenými slovy.
 Pohané zrádní pádí po úbočích.
 Olivier pravil: „Rolande můj dobrý,
 1100 tito jsou zde, a Karel daleko již.
 Proč, příteli, jste na roh nezatroubil?
 Vyvázli bychom jistě beze škody.
 Pohleďte tam, kde španělské jsou hory;
 tam je váš voj: což nebudí váš soucit?
 1105 Kdo čekají v něm, naposled vám slouží.“
 Odvětil Roland: „Již jste řekl dosti.
 Poctivé srdce bázeň neochromí.
 Zde vytrváme, pohotovi k boji;
 budu je bít a hubit bez milosti.“

LXXXVIII

1110 Když vidí Roland, že se blíží zápas,
 pocítí smělost lva a leoparda.
 Francouze volá, Oliviera kárá:
 „Tak nemluvte již, byla by to hanba.
 Své Francouze náš dobrý císař dal nám:
 1115 hle, dvacet tisíc jich tu stojí v řadách
 a jejich srdce bázeň nepřemáhá.“

Vše musí strpět muž pro svého pána,
 ať chví se zimou nebo žárem strádá,
 a má-li zemřít, nechať nezaváhá.
 1120 Vy budete svým kopím rány dávat,
 já Durendalem, darem ctného Karla.
 Kdo vyrve mi jej, řekne podle práva:
 Ten, kdo jej nosil, vznešený byl vazal.“

LXXXIX

Těž arcibiskup Turpin stojí tady;
 1125 pobodne koně před francouzské řady.
 K francouzským sborům tato slova praví:
 „Zde jsme, jak velel Karel, vzácní páni.
 Životy svými služme svému králi.
 Křesťanskou víru pomáhejte hájit.
 1130 Že boj nás čeká, bezpečně ví každý,
 kdo Saracény na své oči spatřil.
 Za hříchy své teď prostě smilování;
 já rozhřešení dávám duším vašim.
 Kdo zemřou, budou mučedníci svatí
 1135 a naleznou své jisté místo v ráji.“
 Francouzi kleknou, k zemi schýlí hlavy
 a arcibiskup s Bohem požehná jim.
 Bít nevěřící dá jim za pokání.

XC

- Francouzi vstanou, v srdcích žár jim hoří.
1140 Jsou rozhrěšeni, všech svých hříchů prosti,
biskup jim žehnal v svatém jméně Božím.
Nasednou opět do sedel svých koní.
Jsou po rytířsku oděni v svých zbrojích
a bez váhání připraveni k boji.
1145 K Olivierovi Roland hlavu skloní.
„Příteli,“ praví, „měl jste dobré oči:
to Ganelon nás zradil Marsilovi.
Vzal za to zlato, peníze a skvosty.
Císař nás musí spravedlivě pomstít.
1150 Pohanský král si naše hlavy koupil;
avšak jen mečem dostane své zboží.“

XCI

- Ke bráně Španěl Roland vojsko vede,
oř Veillantif jej nese na svém hřbetě.
Roland je krásný ve své zbroji skvělé.
1155 Nad hlavou baron potrásá svým dřevcem,
obrací hrot výš do modrého nebe.
Na dřevci bílá korouhev se chvěje,
o pěst mu bijí třásně drahocenné.
Je ztepilý, jasného obličej.
1160 Je následován druhem Olivierem
a Franky, kteří ctí v něm velitele.

K pohanům hledí hrozivě a s hněvem,
k Francouzům hledí s vlídností a něžně;
dvornými slovy takto pobídne je:

- 1165 „Jen zvolna, páni, pevným krokem jděte!
Pohan si pro smrt přišel do soutěsek.
Získáte kořist ještě před večerem;
král Franků nikdy nepochodil lépe.“
Tehdy se vojsko setká s nepřítelem.

XCII

- 1170 Olivier pravil: „Nač dál plýtvat slovy!
Vy, příteli, jste na roh nezatrubil,
nepřispěchal nám Karel ku pomoci.
Netuší pranic, ne však vinou svojí.
Ti, kdo jsou zde, též výtky nezaslouží.
1175 Ostruhy nyní dejte svému koni!
Baroni vzácní, buďte chrabří v poli!
Hotovi buďte, při Bohu vás prosím,
rozdávat rány, přijímat je v boji.
Vyražte směle s heslem císařovým!“
1180 Z francouzských šiků bojový zní pokřik.
Kdo slyšel by je „Monjoie!“ zahlaholit,
nezapomněl by oné statečnosti.
Pak vyrážejí, Bože, celí v ohni,
drásají koňům ostruhami boky
1185 a bijí se, jak císař žádá od nich.
Též pohané jsou k boji pohotovi:
již srazili se s francouzskými sbory.

XCIII

- Hle, pohan, jehož Aelroth nazývají,
synovec králův, v čele vojska pádí.
1190 Častuje Franky zlými urážkami:
„Změřme své síly, Francouzi, vy zrádci!
Zle podvedl vás ten, kdo měl vás chránit.
Váš král, ten blázen, zanechal vás v pasti!
Francie sladká dobré jméno ztratí
1195 a Karel přijde o svou pravou paži.“
Roland to slyší, žal mu srdce dává!
Pobodne prudce koně ostruhami,
popustí uzdu, s pohanem se srazí.
Štít roztrhne a zbroj mu proděraví,
1200 hrud' otevře a kosti pozpřeráží,
vyrve mu páteř, hřbet mu okrvaví
a hrotem kopí tělo duše zbaví.
Ratiště svírá, tělem prudce klátí,
až neživé je dolů s koně srazí.
1205 Zlomený vaz má pohan vychloubačný.
K mrtvému tělu ještě Roland praví:
„Ty lotře, Karel není z těch, kdo blázní,
a věz, že nikdy nemiloval zrady.
Sem postavil nás: jednal, jak se patří.
1210 Francie sladká nepozbude slávy.
Francouzi, první rozdávejte rány!
Jsou v nepravu — a pravda, ta je s námi!“

XCIV

Falsaron cválá na svém koni poblíž.
 Je vévodou a bratrem Marsilovým,
 1215 Abiron, Dathan nazývá svým zbožím.
 Bídnejší zrádce sotva světem chodil.
 Široké čelo chmuří nad obočím,
 od oka k oku naměříš půl stopy.
 Smrt synovcova velice ho rmoutí.
 1220 Vystoupí z vřavy, koni uzdu pouští,
 pohanské heslo mocně zahlaholí.
 K Francouzům praví, srdce plné zloby:
 „Francie sladká své cti musí pozbyt!“
 Olivier slyší, vzplane zuřivostí:
 1225 ostruhy zlaté dává svému koni,
 jak pravý rytíř zhurta zaútočí.
 Štít roztrhne mu, zbroj probije kopím,
 praporec bílý v jeho hrudi smočí,
 zvedne ho z třmenů, se sedla ho shodí.
 1230 Pohlédne na něj, jak tu leží v poli,
 promluví pyšně vznešenými slovy:
 „Ty bídný lotře, nedbám na tvé hrozby.
 Francouzi, bijte, zvítězíme v boji!“
 Pak vzkřikne: „Montjoie! S heslem císařovým!“

XCV

1235 Král Corsablis, ten bídák, také je zde;
 je z Barbarie, z předaleké země.
 Osloví takto muže saracénské:

„Vítězství dneska v bitvě dobudeme,
 vždyť Francouzů, těch psů, je mnohem méně.
 1240 Ta hrstka věru strach nám nenažene.
 Z nich jedinému Karel nepřispěje,
 potupnou smrtí jedenkaždý sejde.“
 Slyší to biskup Turpin, vzplane hněvem,
 divoká zášť mu hrdé srdce sevře.
 1245 Do slabin koni zlato ostruh vetkne,
 k pohanu cválá statečně a směle.
 Štít roztrhne mu, zbroj mu rozedere,
 mohutné kopí do hrudi mu vžene.
 Ratiště svírá, klátí mrtvým tělem,
 1250 zvedne je z třmenů, do prachu je vmete.
 K zemi se dívá, vidí lotra ležet,
 nezdrží se a tato slova řekne:
 „V hrdlo jste lhal a pravdu nepověděl!
 Karel, můj pán, nám pomoc neodepře
 1255 a Francouz nikdy z boje neuteče.
 Ty, kdo jsou s vámi, zadržíme mečem.
 Něco vám povím: dneska zahynete.
 Francouzi, bijte, pranic neváhejte!
 Při prvním klání obstáli jsme čestně!“
 1260 Pak zvolá: „Montjoie! S císařovým heslem!“

XCVI

Malprimisovi Gerin zápas vnutí:
 štít nezadrží jeho úder prudký.
 Roztrhne zrádci křišťálový puklíř,
 jedinou ranou rozrazí jej vpůli.

1265 Zbroj probije mu až na holou kůži,
své dobré kopí prožene mu hrudí.
Pohan se skácí, leží bez pohnutí.
Satan si vezme jeho bídnou duši.

XCVII

1270 K emíru spěchá Gerer se svým koněm.
Štít roztrhne mu, zdrtí kroužky zbroje
a do útroh mu sáhne ostrým hrotem.
Skrz naskrz tělem prožene svůj oštěp,
bez života je nechá vprostřed pole.
Olivier praví: „Dobrá bitva to je.“

XCVIII

1275 S Almansorem se utká chrabrá Samson.
Štít roztrhne mu samý květ a zlato;
kroužkový pancíř ochrání jej málo.
Srdce a játra proklá mocnou ranou,
zabije ho, ať kdo chce naříká proň.
1280 Dí arcibiskup: „Tak se bije baron!“

XCIX

Anseis také koni uzdu pouští,
zášť probudil v něm Turgis z Tortelosy.

Štít roztrhne, ježž ryzí zlato zdobí,
rozpáře pancíř s kroužkováním dvojím,
1285 své dobré kopí do těla mu vnoří.
Skrz naskrz tělem prožene své kopí
a bez života zanechá je v poli.
Tu praví Roland: „Dobře obstál v boji.“

C

Gaskoněc z Bordeaux Engelier, ctný rytíř,
1290 pobodne koně do krvavé bitvy.
K Escremizovi z Valterny se blíží.
Štít roztrhne, jenž na hrdle mu visí,
rozrazí pancíř ze vši mužné síly
a hrotem kopí dosáhne mu k plicím.
1295 Trup ze sedla pak srazí neživý již.
A takto praví: „Pro smrt jste si přišli!“

CI

Hle, Esturgana Oto vyzve k boji,
do kůže štítu zarazí své kopí,
potrhá bílé a též rudé plochy.
1300 Mohutnou ranou rozpáře mu osníř,
své dobré kopí do hrudi mu vnoří,
pak bez života ze sedla ho shodí.
A takto praví: „Zemřeš bez pomoci!“

CII

S Estramarizem Bérengier se měří:
1305 štít roztrávil mu, zdrtil pancíř lesklý,
své silné kopí do těla mu vperil.
Zabil jej vprostřed mužů saracénských.
Z dvanácti pérů deset mrtvo leží.
Už jenom dva z nich vládnou svými meči:
1310 toť Margariz, Chernuble Munigerský.

CIII

Margariz věru statečný je rytíř,
krásný a silný, obratný a hbitý.
Pobodne koně, k Olivieru míří.
Štít roztráší, jenž ryzím zlatem blyští,
1315 hrot kopí vede k žebrům, avšak chybí.
Bůh Oliviera chrání v těžké chvíli:
neklesl s koně, hrot mu neublížil.
Dál cválá pohan, troubí na polnici,
svolává k sobě muslimanské šiky.

CIV

1320 Krásná je bitva, srdce planou v ohni.
Nic nedbá Roland, zdali smrt mu hrozí,
na všechny strany ohání se kopím.
Patnáctou ranou ratiště své zlomil.
Tu Durendal, svůj meč, vytrhne z pochvy
1325 a na Chernubla zprudka zaútočí.

Tne v přílbu, na níž karbunkuly hoří,
rozčísne čelo, vlasy krví zbrotí,
tvář rozpoltí mu, rozdělí mu oči,
rozpáře osnír s drobounkými kroužky,
1330 až k rozkroku trup rozetne mu ostřím.
Rozsekne vedví sedlo zlatoskvoucí,
do hřbetu koně dobrý meč pak vhrouží,
přetne mu páteř, aniž hledá klouby,
do husté trávy na louce ho složí.
1335 A takto praví: „Kráčíte vstříc hoři.
Váš Mahomet vám nepřispěje v nouzi.
Kdo bídny, darmo o vítězství prosí.“

CV

Prostředkem pole hrabě Roland cválá,
Durendal třímá, bije zleva, zprava,
1340 rozsévá zkázu v saracénských řadách.
Hle, za sebou jen mrtvé zanechává
a v širé pláni krví rudne tráva.
Ruce i pancíř skrápí mu krev jasná
a jeho koni třísni plec i záda.
1345 Též Olivier se bije, aniž váhá.
Dvanácti pérů nedotkne se hana,
a kdo je Francouz, neuhýbá ranám.
Pohanům se již síly nedostává.
Dí arcibiskup: „Baronům buď chvála!“
1350 Pak zvolá „Montjoie!“, heslo ctného Karla.

CVI

Olivier cválá do nejprudší vřavy,
Ratiště zlomil, zbyl mu pouhý pahýl.
Pak s Malonem se utká bez váhání.
Štít roztrhne mu zlatem vykládaný,
1355 pak obě oči vyrazí mu z hlavy,
až jeho mozek zbrotí stébla trávy.
K sedmi stům mrtvých pohanů jej srazí.
Pak Turgise a Esturgoze zabil;
ratiště kopí puklo mu však v dlani.
1360 „Co činíte, můj milý?“ Roland pravil,
„v takové bitvě nezmůže hůl pranic,
jen ocel a jen železo tu platí.
Kde je váš meč, Hauteclaire nazývaný?
Má křišťálovou hrušku, zlatý chránič.“
1365 Dí Olivier: „Já nemohl jej tasit.
V poli jsem dosud přílišnou měl práci.“

CVII

Pan Olivier po dobrém meči sáhne,
učiní tak, jak poradil mu hrabě,
a po rytířsku nad hlavou jím mávne.
1370 Hle, s Justinem z Val Ferée zkrříží zbraně.
Mohutnou ranou rozdělí mu tváře,
rozpůlí pancíř krumplovaný zlatem,
též sedlo, v kterém svítí drahý kámen,
zasáhne koně, přerazí mu páteř.
1375 Pohan se skácí, mrtev leží v trávě.

Tu praví Roland: „Poznávám vás, bratře.
Pro chrabré činy má nás císař v lásce.“
Odevšad „Montjoie!“ sborem ozývá se.

CVIII

Statečný Gerin na Sorelu jede,
1380 na Passecervu cválá přítel Gerer.
Vpřed vyrážejí, uzdy popuštěné,
a s pohanem se srazí, s Timozelem.
Ten ve štít, onen v pancíř ránu vede,
oba svá kopí zlomí v jeho těle;
1385 do prachu pláně pohan mrtev klesne.
Nevím a dosud nikdo nepověděl,
který z těch dvou si v poli vedl lépe.
Syn Borelův pak, Espreveris jménem,
byl Engelierem z Bordeaux s koně smeten.
1390 Turpin se utkal s hrozným Siglorem,
jenž uměl vzývat moci čarodějně
a s Jupiterem kdysi prošel peklem.
„Chtěl škodit nám,“ děl biskup, „proto zemřel.“
A Roland pravil: „Bídák přemožen je.
1395 Jak krásné klání, bratře Oliviere!“

CIX

Krutý je boj a nikdo neotálí.
Dobře se bijí Franci s musulmany:
ti útočí, a oni se zas brání.

Kolik tu leží dřevců polámaných!
1400 Jak praporce a korouhve jsou zdrány!
Co dobrých Franků ztratilo své mládí!
Již nespatri své manželky a matky,
marně je druzi v bradlech vyčkávají.
Veliký Karel v slzách rve si vlasy.
1405 K čemu ten nářek? Už je nezachrání.
Zle posloužil Ganelon svému králi,
když v Zaragoze jeho věrné zradil.
Byl odsouzen pak velkým soudem cášským
a oběšen: tak v hanbě život ztratil.
1410 Příbuzných třicet strhl do oprátky,
kteří se smrti ve snu nenadáli.

CX

Krásná je bitva, zápolení hrozné.
Chrabrý je Roland a Olivier rovněž,
přes tisíc ran již Turpin rozdal s koně.
1415 Též dvanáct pérů dává rány dobré,
mužná jsou srdce ve francouzských sborech.
Pohané hynou po tisících, po stech:
nespasí se, leč utečou-li z boje;
jinak se musí loučit se životem.
1420 Též mnoho Franků nevrátí se z pole,
nespatří již svou matku, svého otce,
Karla, jenž čeká v úžlabině horské.
Nad Francií se zvedá divná bouře,
v povětří zní to vichřicí a hromem,
1425 padají kroupy, déšť se lije proudem,

blesky se hustě honí po obloze
a sama zem se chvěje ve vnitřnostech.
Od Sensu k Saint-Michel na břehu moře,
od Wissantu po hradby besançonské
1430 pukají zdi pod každým lidským krovem.
O polednách je všude tma jak v hrobě,
jen blesky planou temným nebesklonem.
Kdo na to hledí, úzkostí je zchromen.
A mnozí praví: „Hle, toť věků konec.
1435 Staneme nyní před nejvyšším soudcem.“
Mýlí se však v své mysli bohabojné:
toť velký žal nad Rolandovým skolem.

CXI

Francouzi směle, chrabře bojovali.
Pohané jsou již valem porubáni
1440 a ze sta tisíc dva se nezachrání.
Děl arcibiskup: „Francouzi jsou zdatní.
Nenajdeš lepších nikde pod hvězdami.
Je právem psáno ve kronikách franckých,
že císaři se nevyrovná žádný.“
1445 Kráčejí polem, hledají své bratry,
lítost a žal jim srdce rozdírají,
pro lásku k nim tu stojí v hořkém pláči.
S velikým vojskem blíží se král Marsil.

CXII

- Jde Marsil středem zeleného dolu.
 1450 Přemnoho mužů kráčí v jeho vojsku,
 král napočítal dvacet dobrých sborů.
 Na přílbách svítí kámen v zlatém kovu,
 pancíře blyští krumplováním kroužků,
 šest tisíc polnic troubí do útoku.
 1455 Veliký lomoz stoupá pod oblohu.
 „Oliviere,“ dí Roland, „při sám Bohu,
 Ganelon, zrádce, přísahal nám zhoubu.
 Oklamal Karla, nedostál mu v slovu.
 Jemu však, bratře, přenechejme pomstu.
 1460 My postavme se vojsku Marsilovu:
 čeká nás bitva jako nikdy dosud.
 Já Durendalem vykonám, co zmožu,
 ty, příteli, mi Hauteclairem posluž!
 Kde všude jsme je měli po svém boku!
 1465 V kolika bitvách bili jsme se spolu!
 Kéž o nás žakěř zpívá dobrou sloku!“

CXIII

- Zkázu svých vojů vidí císař Marsil.
 Svým polnicím a rohům dává zaznít,
 s velikým vojskem do útoku pádí.
 1470 Vpředu je velmož saracénský Abíme:
 víc než kdo druhý bídny je a špatný.
 Zlé skutky koná, hanebné má mravy,
 nevěří v Boha, syna svaté Panny.

- Jak vroucí smůla po těle je tmavý;
 1475 nad Galicie všechn poklad zlatý
 miluje zradu, neštítí se vraždy.
 Nespátril nikdo úsměv v jeho tváři.
 Je smělý však a v boji přeudatný,
 a proto velmi Marsilu je drahý;
 1480 do bitev nosí prapor s hlavou dračí.
 Arcibiskup jej nemá v lásce pranic,
 jak jen ho spatří, chce ho s koně srazit.
 A tichým hlasem takto k sobě praví:
 „Ten Saracén je věru velký kacíř;
 1485 nejlépe bude, půjdu-li ho zabít.
 Protivní jsou mi zbabělci a baby.“

CXIV

- Arcibiskup boj započíná znova.
 Pobídne koně, na němž jezdil Grosaille,
 král, jemuž život v marce dánské odňal.
 1490 Kůň hbitý je, vždy dobře v bitvě obstál,
 má rovné nohy, kopyta má oblá,
 stehna má krátká, zadek doširoka,
 vysoký bok a záda velmi dlouhá,
 nažloutlou hřívu, sněhobilý ocas,
 1495 hlavu má plavou, na ní ouška drobná.
 Když pádí polem, nemá sobě rovna.
 Hle, Turpin spěchá tam, kde stojí pohan:
 v sveřepé mysli zahubit ho hodlá.
 Pak udeří do štítu emírova:
 1500 je samý kámen, ametyst a topaz,
 karbunkuly v něm planou do nachova.

V údolí Metas od d'ábla jej dostal,
leč v dnešní den mu nepomohou kouzla.
Udeří Turpin: jaká rána mocná!
1505 Štít roztrhání, že za groš bys ho prodal,
skrz naskrz kopím Saracéna proklá,
na pustou zem ho srazí bez života.
Francouzi praví: „Slavné činy koná!
Je v dobrých rukou berla biskupova.“

CXV

1510 Francouzi vidí: pohanstvo je silné
a ze všech stran se valí po planině.
Olivieru, Rolandu svěřují se,
dvanácti pérům, aby chránili je.
A arcibiskup promlouvá k nim vlídně:
1515 „Baroni vzácní, netrud'te se v ničem.
Při Bohu prosím, necouvněte v bitvě,
ať nezpívá se o nás špatná píseň.
Bude nám ke cti, jestli v boji zhynem.
Čeká nás poklad, jaký nám byl slíben,
1520 tohoto dne se skončí naše trýzeň.
Já ručím vám, že jedno máte jisté:
ještě dnes večer svatý ráj vás přijme
a s blaženými se v něm utěšíte.“
Po těchto slovech z Franků spadne tíseň
1525 a každý „Montjoie!“ odhodlaně vzkřikne.

CXVI

Hle, Saracén ze Zaragozy tu je,
z celého města náleží mu půle:
toť Climborin, jenž počíná si zpupně.
Od Ganelona přijal sliby hnusné,
1530 celoval jej na věrolomných ústech,
dal mu svou přilbu s rudým karbunkulem.
Zem Otců, pravil, do potupy strhne
a vztáhne ruku po císařském trůně.
Na koně vsedne, svého Barbamouche:
1535 nad vlašťovku je rychlý, nad krahujce.

Pobodne koně, vůli dává uzdě
a Engelierra z Bordeaux vyzve k půtce.
Štít ani pancíř nezadrží úder:
do hrudi ostří zabodne mu prudce,
1540 útroby protkne, dřevce sevře v ruce,
do husté trávy srazí tělo mrtvé.
A zvolá pak: „To snadná bitva bude!
Teď bijte je do posledního muže!“
Francouzi praví: „Bože, jaký smutek!“

CXVII

1545 Tu hrabě Roland k Olivieru praví:
„Příteli, bratře, Engelier je zabit.
Nejlepší rytíř opustil nás navždy.“
„Kéž Bůh,“ dí hrabě, „pomstu ponechá mi!“
Ostruhami se dotkne koňských slabin,
1550 Hauteclaire, krví potřísněný, tasí
a s pohanem se utká bez váhání.
Udeřil mečem, Saracén se kácí
a duši svoji vrací Satanáši.
Těž Alfaana života pak zbaví,
1555 Eskarbitovi hlavu s ramen srazí,
Arabů sedm shodí s koní vraných:
již neposlouží nikdy svému králi.
Dí Roland: „Přítel zle je rozhněvaný.
Jak já, i on je věru rytíř vzácný.
1560 Král má nás v lásce pro takové rány.“
A zvolá nahlas: „Vzhůru na pohany!“

CXVIII

Valdabron, pohan, také cválá poblíž;
kdys pasován byl mečem Marsilovým.
Čtyři sta lodí má na širém moři,
1565 lodníků mnoho poslušně mu slouží.
Hanebnou zradou Jeruzalém dobyl,
chrám Šalamounův zneuctil a zbořil,
krev patriarchy před oltářem prolil.
Ganelon slib do jeho rukou vložil;
1570 on dal mu meč a zlata velké množství.
Na Gramimonda sedí, na svém oři,
jejž ani sokol v letu nedohoní.
Ostruhy břitké dává svému koni
a na Samsona zhurta zaútočí.
1575 Štít roztrhne mu, zbroj probije kopím,
svůj praporec pak do hrudi mu vnoří,
zvedne ho z třmenů, ze sedla ho shodí.
.....
„Pohané, bijte, zvítězíme v boji!“
Francouzi praví: „Bože, jak nás rmoutíš!“

CXIX

1580 Když vidí Roland, že je Samson sražen,
vězte, že srdce sevře se mu žalem.
Pobodne koně, pádí za pohanem.
Vytrhne meč, jejž nevyvážíš zlatem,
a udeří vší silou chrabré paže
1585 do přilby, v které skví se drahý kámen;

hlavu i tělo rozpoltí pak rázem,
rozsekne sedlo skvostně vykládané,
zasáhne koně, přerazí mu páteř.
Zabije je, ať k haně své či chvále.

1590 Pohané praví: „Tato rána zlá je!“
Odvěť Roland: „Proč bych vás měl v lásce?
Vždyť lež a pýcha na vaší je straně.“

CXX

Afričan je tu, který přeplul moře:
toť Malquiant, Malcud je jeho otcem.

1595 Zbroj zdobenou má dobrým zlatým kovem,
v slunečním světle hoří jasným ohněm.
Pobodne koně, rozletí se polem;
nikdo tu nemá rychlejšího oře.
V štít Anseisův zarazí svůj oštěp:
1600 potrhá čtvrti nachové i modré,
jedinou ranou zdrtí pásy zbroje,
do živých útroh sáhne ostrým hrotem.
Mrtev je hrabě, jeho čas je skončen.
Francouzi praví: „Pane, jaké hoře!“

CXXI

1605 Turpin je poblíž, arcibiskup smělý.
Pražádný z těch, kdo Bohu chválu pějí,
neosvědčil tak velké udatenství.
K pohanu dí: „Kéž Bohem zatracen jsi!
Zabil jsi toho, ježž mé srdce želí.“
1610 Pobodne koně, s pohanem se měří,
toledský štít pak rozrazí mu vedví.
V zelené trávě pohan mrtev leží ...

CXXII

Grandoine, pohan, také polem jede,
syn Capuelův z kapadocké země.

1615 Jeho kůň Marmor nazývá se jménem,
je rychlejší než pták, jenž létá nebem.
Ostruhou pohan koně popožene,
popustí uzdu, s Gerinem se střetne.
Nachový štít mu zkruší, s hrdla serve,
1620 kroužkový osníř kopím rozedere,
praporec modrý smočí v jeho těle.
Na skálu Gerin mrtev s koně klesne.
Touž rukou zhyne jeho přítel Gerer,
vévoda Guy i s chrabřým Bérengierem,
1625 vévoda Austorge, jenž nad rhônským břehem
Valence a Envers nazýval svým lénem.
Zaraduje se plémě saracénské.
Francouzi praví: „Zle se našim vede!“

CXXIII

Rolandův meč je krvavý až k jílci.
1630 Uslyšel hrabě pláč ve franckých šicích.
Veliký žal mu hrdé srdce jitří.
K pohanu dí: „Kéž boží hněv tě zničí!
Toho, ježž zabils, draze zaplatíš mi!“
Pobodne koně, k pohanu se blíží:
1635 nedbá, zda zemře nebo zvítězí-li.

CXXIV

Byl Grandoine muž smělý, přeudatný,
odvážný, jak se na rytíře patří.

Uprostřed seče s Rolandem se srazí.
Poprvé zří ho, pozná ho však záhy
1640 po sličném těle, po zmužilé tváři,
vznešených mravech, očích odhodlaných.
Nepřemůže se, zachvěje se bázní.
Chce uprchnout, už se však nezachrání.
Udeří hrabě do temene hlavy,
1645 až k nánosníku přílbu proděraví.
Rozetne nos i ústa, zuby v dásních,
rozsekne trup a kroužkovaný pancíř,
též oblouk sedla zlatě okovaný
a koňský hřbet až do hloubky dvou dlaní.
1650 Oba je zabil, není pro ně spásy.
Ti ze Španělska hořce naříkají.
Francouzi praví: „Dává dobré rány!“

CXXV

Strašný je boj, vždy zuřivější zápas.
Bijí se Franci, nikdo nezaváhá.
1655 Rubají paže, šíje, žebra, záda,
skrz odění až do živého masa.
1657 Zelená tráva krví zčervenala.
1658
„Krajino Franků, Mahomet tě zatrať!
1660 Tak chrabré syny nemá země žádná!“
Pohané praví: „Králi, pohleď na nás!
Zahyneme, když pomoc nepřichvátá!“

CXXVI

Strašný je zápas, boj vždy zuřivější.
Bijí se Franci, aniž otálejí.

- 1665 Jak hrůzný pohled, jaké utrpení:
mnozí jsou mrtvi, mnozí v krvi leží,
ten tváří k zemi, a ten tváří k nebi.
Již Saracény síly opouštějí,
prchají z bitvy, bázní ochromeni.
- 1670 Jim v patách pádí frančtí muži směli.

CXXVII

K Olivierovi Roland zahovoří:
„Příteli vzácný, nemůžete popřít,
že arcibiskup výtky nezaslouží:
na celé zemi není jemu rovný.

- 1675 Jak pravý rytíř ohání se kopím.“
„Nuže,“ dí hrabě, „jemu ku pomoci!“
Francouzi znovu vyrážejí k boji.
Rány jsou tvrdé, zápas nelítostný;
křesťanská srdce velké hoře rmoutí.
- 1680 Jak statečně si Roland vede v poli!
Meč Olivierův pevně při něm stojí,
též arcibiskup bojuje svým kopím.
Těch, kdo jsou mrtvi, veliké je množství;
je psáno v listech, v pergamenech kronik,
- 1685 že do čtyř tisíc tehdy zhynulo jich.
Čtyřikrát marně pohan zaútočil,
leč pátý útok těžký byl a hrozný.

Jsou pobity a zdrány francké sbory:
šedesát mužů zbylo z vůle boží.
1690 Ti také zemřou, avšak neustoupí.

CXXVIII

Na záhubu svých věrných Roland patří.
K Olivierovi, svému druhu, praví:
„Probůh, co počít, příteli můj drahý?
Těch chrabrých mužů, kteří v boji padli!
1695 Francie sladká, nad tebou dnes pláče!
Kterak jsi pustá bez baronů vzácných!
Příteli králi, proč tu nejsi s námi?
Co ještě zbývá, je-li náš boj marný?
Jak bychom mohli Karlovi dát zprávy?“
1700 Olivier pravil: „Již vám neporadím.
Raději zemřu, nežli čest bych ztratil.“

CXXIX

„Zatroubím na roh,“ pravil Roland smutně.
„Uslyší Karel v úžlabině úzké,
obráťí vojsko, na pomoc nám půjde.“
1705 Olivier pravil: „Není to již nutné.
Uvrhl byste hanbu na příbuzné,
celý svůj život chvěli by se studem.
Když jsem vás prosil, vy jste nerozuměl;
zatroubíte-li, tedy ne z mé vůle.“

1710 Netrubte již, to není hodno muže.
Bože, jak máte zkrvavené ruce!“
„Však jsem,“ děl Roland, „nezůstal nic dlužen!“

CXXX

Pak řekl Roland: „Zle se vede našim.
Zatroubím na roh, Karel se k nám vrátí.“
1715 Olivier pravil: „Pusťte to již z hlavy!
Když jsem vás prosil, vy jste nesouhlasil.
Být Karel s námi, uměl by nás chránit.
Ty, kdo tu leží, ušetřme teď hanby.“
Děl Olivier: „Přísahám u své brady,
1720 jestli svou sestru, krásnou Aldu, spatřím,
neulehnete nikdy v jejích pažích!“

CXXXI

Děl Roland: „Pročpak hněvate se, hrabě?“
On odpoví: „Příteli, chyboval jste.
Udatnost není bláznovstvím, můj pane,
1725 a zbrklost si jen na odvahu hraje.
Nerozvážně jste Franky vydal zkáze;
již svému králi službu neprokážem.
Můj pán by přišel, kdybyste dal na mne;
pak vítězství by jistě bylo naše,
1730 král pohanů by v prachu vykrvácel.
Nám neblahé jsou vaše skutky chrabré!“

Nebude z nás mít víckrát prospěch Karel,
do konce věků nejskvělejší vládce.
Vy zemřete, Francie zajde v hanbě.
1735 Dnes skončí věrný, přátelský náš svazek;
rozloučíme se ještě před soumrakem.“

CXXXII

Zaslechne Turpin, kterak mluví s hněvem.
Ostruhou zlatou koně popožene,
přijede blíže, tak je napomene:
1740 „Vy, Rolande, i vy, můj Oliviere,
ve jménu božím hádky zanechejte!
Zatroubíte-li, již to neprospěje,
a přece: trubte; bude to tak lépe.
Karel nás pomstí, zdrtí nepřítele,
1745 z pohanů žádný nevrátí se vesel.
Až Francouzi sesednou ze svých sedel,
uvidí nás tu mrtvé, zkrvavené.
Povezou rakve na soumarských hřbetech,
zapláčí hořce zármutkem a steskem.
1750 Pak pohřbí nás do posvěcené země;
vlk ani pes těl našich nedotkne se.“
Děl Roland: „Pane, pravdu pověděl jste.“

CXXXIII

Olifant k ústům Roland přiloží si,
přitiskne rty, zaduje ze vší síly.

1755 Strmé jsou skály, roh zní údolími,
na třicet mil hlas jeho teskně kvílí.
Karel jej slyší s bojovníky svými.
Tu praví král: „Tam Francouzi se bijí!“
A odpoví mu Ganelon, muž lstivý:
1760 „Říci to jiný, ze lži bych ho vinil.“

CXXXIV

- Zatroubí Roland, v roh zaduje silně,
jeho tvář zračí námahu a trýzeň.
Proud jasné krve od úst se mu řine
a jeho spánky užuž rozskočí se.
- 1765 Hlas rohu v dál se nese po krajině,
slyší jej Karel v horské úžlabině.
Slyší i Naimon, slyší Francouzi též.
Tu řekl Karel: „Roland se tam bije.
Jestli nás volá, velikou má tíseň.“
- 1770 Ganelon praví: „Mýlíte se, sire.
Jste velmi stár a vlasy máte bílé,
však přísámbůh, teď mluvíte jak dítě.
Což nevíte o Rolandově pýše?
Že Bůh ji strpí, velmi je mi divné.
- 1775 Nedobyl Noples, aniž poručil jste?
Když Saracéni vyrazili k bitvě,
Roland se s nimi utkal znamenitě;
pak kázal rozlít vodu po lučině
a stopy krve smyl na onom místě.
- 1780 Celý den troubí třeba pro zajíce!
Žertuje nejspíš z pouhé kratochvíle.
Kdo proti němu bitvy odváží se?
Jen jed'te dál! Proč, pane, otálíte?
Je ještě dlouhá cesta do Francie.“

CXXXV

- 1785 Hle, Rolandovi krev se řine ústy
a oba spánky námahou mu pukly.

- V olifant troubí, bolest ho však kruší.
Francouzi slyší, Karel zradu tuší:
„Roh dlouhý dech má, do daleka zvučí.“
- 1790 Dí Naimon: „Kdosi statečný je v úzkých.
Toť hrabě Roland, za to, pane, ručím.
Zradil ho ten, kdo úskočně k vám mluvil.
Zvolejte heslo, konejte svou vůli,
zachraňte jej i jeho chrabré druhy!
- 1795 Slyšel jste dosti: nenechte je zhubit!“

CXXXVI

- Zatroubí rohy na císařův povel.
Sesednou Franci, oblékají zbroje,
vážou si přilby, berou meče svoje.
Uchopí štíty, oštěpy své dlouhé,
- 1800 praporce bílé, červené a modré.
Baroni vsednou na své bystré koně
a soutěskami ženou se jak bouře.
Hněv cítí v srdcích, takto mluví k sobě:
„S Rolandem bohdá sejdeme se opět
1805 a spolu s ním rozdáme rány dobré.“
K čemu ta slova? Dorazí již pozdě.

CXXXVII

- Den nachýlil se, večer se už blíží.
Zdobené zbroje ve slunci se blyští,
plamenem hoří osníře a přilby,
- 1810 kalená kopí, malované štíty.

Těž na korouhvích dobré zlato svítí.
Pospíchá císař, hněv mu srdce jitří,
zármutek trápí francké bojovníky.
Slzy jim kanou po spanilých lících,
1815 strach o Rolanda velice je tíží.
Král Karel káže Ganelona chytit,
svým kuchařům ho dává střežit nyní.
Bégon volá, pána nad kuchyní:
„Pečuj oň tak, jak bídák zaslouží si!
1820 Zradil mé věrné, provinil se příliš.“
Bégon jej střeží se sty pomocníky;
jsou lepší a jsou horší mezi nimi.
Ti rvou mu bradu, škubají mu kníry,
každý mu pěstí dává rány čtyři,
1825 holemi, klacky po hřbetě ho bijí,
pak řetězem mu omotají šíji,
že vyhlíží jak medvěd na tržišti.
Na soumara ho potom vysadili.
Tak střeží ho, jak Karel poručil jim.

CXXXVIII

1830 Šeré jsou lesy, mohutné jsou hory,
v hlubokých žlebech tečou bystré vody.
Hlas mnoha polnic zazněl nad údolím;
odpovídají ctnému Rolandovi.
Pospíchá císař, hněv mu v srdci hoří,
1835 a za ním pádí smutné francké sbory.
Každému kanou hořké slzy z očí
a za Rolanda všichni Boha prosí,
aby ho chránil, nežli stanou v poli.

Po jeho boku slávy chtějí dobýt.
1840 Přijdou však pozdě, nadarmo se modlí.
Meškali příliš; již mu neposlouží.

CXXXIX

Pln hněvu cválá Karel, vladař skvělý,
bělostný vous mu na pancíři leží.
Baroni patou koně pobízejí.
1845 Zármutek mají, trpce toho želí,
že od Rolanda byli odloučeni,
že bez nich bije zrádné Saracény.
Zle se mu vede, smrt jej neušetří.
Šedesát, Bože, chrabrých mužů je s ním;
1850 kapitán žádný nikdy neměl lepšíh.

CXL

Pohlédne Roland na kopce a pláně.
Francouze vidí mrtvé, porubané,
jak pravý rytíř promluví k nim s pláčem:
„Kéž boží dlaň k vám, páni, laskavá je!
1855 Rač vaše duše dovést k bráně ráje!
Kéž uloží vás mezi kvítí svaté!
Vazaly lepší věru nepoznal jsem.
Sloužili jste mi dlouho k cti a chvále,
veliké země dostal od vás Karel.
1860 Živil vás, běda, pro slzy a nárek!
Francouzská země, v tobě žít je sladké,
proč musíš hynout v tomto smutném čase?

Baroni frančtí, pro mne umíráte;
neochráním vás, síly mé jsou slabé;
1865 pomoz vám Bůh, to světlo pravdy pravé.
Nesmím vás zklamat, Oliviere, bratře.
Nepadnu-li, pak jistě zemřu žalem.
Příteli vzácný, boj nás volá zase!“

CXLI

Vyrazil Roland k řadám saracénským:
1870 Durendal třímá, plane udatenstvím.
Faldrona z Pui rozetne mečem vedví,
s ním dvacet čtyři mužů nejpřednějších.
Pomstít se chce, to na srdci mu leží.
Jak prchá jelen před štěkotem smečky,
1875 tak před Rolandem musulmané běží.
Děl arcibiskup: „Věru, kdo ho předčí?
To je ta chrabrost, již má zapotřebí,
kdo nosí zbroj, na dobrém koni sedí.
V bitevní vřavě musí obstát se ctí,
1880 za čtyři groše nemá jinak ceny;
spíš nechť se zamkne do klášterní cely
a vymodlí nám hříšným odpuštění.“
Odvěti Roland: „Bijte! Nač je šetřit?“
Francouzi jdou, kam hrabě Roland velí.
1885 Velké je, Bože, jejich utrpení!

- Dobře se brání, směle, odhodlaně,
kdo ví, že doufat v zajetí je marné.
Se srdcem lvím se bijí šiky francké.
Hle, Marsilius cválá středem pláně;
1890 kuň, na němž sedí, Gaignon nazývá se.
Vyrazí vpřed, s Bevonem zkříží zbraně,
jenž v Dijonu a v městě Beaune je pánem.
Štít roztrhne mu, pancíř protkne rázem,
jedinou ranou povalí ho na zem.
1895 Ivona zabil s druhem Ivoirem,
Gérarda, pána z Roussillonu, také.
Vidí to Roland, zachvěje se žalem.
K pohanu praví: „Bůh tě zatrat, pane!
Zabils mé druhy, barony mé vzácné.
1900 Než rozejdem se, zaplatíš mi za ně,
okusíš meč, jež zovou Durendalem.“
S Marsiliem se utká přeudatně,
utne mu paži, která mečem vládne.
Pak jeho synu, jenž má vlasy plavé,
1905 Jurfaretovi, srazí hlavu s ramen.
Pohané vzkřiknou: „Běda, boj je ztracen!
Mahomete, kéž bídne zhyne Karel!
To on k nám poslal tyto muže zrádné,
již chtějí zemřít, nechtějí však vzdát se!“
1910 A k sobě praví: „Uprchněme raděj!“
Sto tisíc mužů prchá z bitvy valem;
darmo je volat, nevrátí se nazpět.

- Co platno však, že Marsil prchl z bitvy!
Marganis zůstal, jeho ujec bídny.
1915 Kartágo drží, Alfern, Garmalii
a zlořečené etiopské písky.
Černému lidu vládne ve své říši.
Nos mají velký, tlusté mají pysky
a je jich dobře pětkrát deset tisíc.
1920 Cválají s hněvem, zpupní jsou a pyšní,
pohanské heslo z plných hrdel křičí.
Tu Roland děl: „Zemřeme mučednicky.
Krátké již bude naše živobyті.
Lacino se však nedá pravý rytíř.
1925 Chopte se, páni, mečů, jež se blyští;
na život, na smrt: tak se bijte nyní!
Kéž Francii potupa nepošpiní!
Až Karel, pán můj, stane na bojišti,
nechť najde v krvi saracénské šiky;
1930 vždy za jednoho patnáct nevěřících.
Bude nám žehnat, vzpomene nás s díky.“

- Když Roland hledí na tu chásku divou,
která má kůži černější než inkoust,
že jenom zuby svítí barvou bílou,
1935 tu praví hrabě: „Velkou cítím lítost.
Že zemřeme dnes, je již zcela jisto.
Do boje, páni! Chraň vás boží milost!“
Olivier praví: „Nikdo nestůj mimo!“
Francouzi vědí, kde je jejich místo.

CXLV

- 1940 Pohané vidí: francký houf je skrovný.
Radost a pýchu cítí v srdcích podlých.
„Císař,“ tak praví, „nezvítězí v boji.“
Marganis sedí na ryšavém oři.
Ostruhu zlatou do slabin mu vloží,
1945 pak Oliviera do zad bodne kopím.
Zle potrhá mu pancíř běloskvoucí,
skrz naskrz tělem prožene mu ostrí.
Tu praví pohan: „Dobře jsem vás skolil.
Veliký Karel opustil vás v nouzi.
1950 Nepochlubí se, jak nám velmi škodil;
své druhy jsem teď na vás, pane, pomstil.“

CXLVI

- Olivier cítí, že je na smrt zraněn.
Svým Hauteclairem, jehož ocel plane,
tne Marganise do přilbice zlaté,
1955 až vůkol prší květy, drahý kámen.
Hlavu až k zubům rozpoltí mu rázem,
meč pevně sevře, povalí ho na zem.
A potom praví: „Bůh tě zatrat, pane!
Vím dobře, že dnes mnoho ztratil Karel.
1960 Však v říši té, kde králem nazýval ses,
nepovíš ženě ani sličné dámě,
žeš odňal mi, co za groš ceny má jen,
žeš v hanbu strhl mne a muže francké.“
Rolanda volá, aby přispěchal sem.

CXLVII

- 1965 Olivier ví, že jeho smrt se blíží.
 Již nikdy, žel, se pomsty nenasytí.
 Do prudké vřavy na svém koni vjíždí,
 roztíná dřevce, vykládané štíty,
 paže i nohy, sedla a též přílby.
 1970 Kdo by ho viděl čtvrtit nevěřící,
 bezduchá těla vršit na bojišti,
 věděl by provždy, jak si vede rytíř.
 Karlovo heslo stále nosí v mysli,
 a proto „Montjoie!“ jasným hlasem křičí.
 1975 Rolanda volá, toto chce mu říci:
 „Přijed'te blíže, druhu zvláště milý!
 Ač je to hořké, rozlučme se nyní.“

CXLVIII

- Olivierovi Roland hledí ve tvář:
 je bez barvy a znavená a bledá.
 1980 Po celém těle krev mu čůrky stéká,
 v kalužích pod ním vychládá a ssedá.
 „Bože,“ dí hrabě, „nevím, co mám dělat.
 Vám vaše smělost byla nepřátelská.
 Na světě není, kdo by rovnal se vám.
 1985 Francie sladká, kteraks osiřela,
 záhubou chrabrých jak jsi pokořena!
 Císaře žal a velká bolest čeká.“
 Mdloba ho jímá, málem s koně klesá.

CXLIX

- Hle, Roland v mdlobách na koně se kácí
 1990 a Olivier je na smrt posekaný.
 Krvácí z ran a jeho zrak se kalí.
 Již nevidí, kdo poblíž je, kdo v dáli,
 nikoho vůkol věru nepozná již.
 Když s Rolandem se potká v širé pláni,
 1995 tne v jeho přílbu, mezi drahokamy,
 až k nánosníku mu ji proděraví.
 Rána je slabá, nedotkne se hlavy.
 Tu stane Roland, na hraběte patří,
 něžně a vlídně k Olivieru praví:
 2000 „Proč, příteli, meč zbůhdarma jste tasil?
 Já jsem to, Roland, jemuž jste tak drahý.
 K čemu ten boj? Nevyzval jste mne ani.“
 Děl Olivier: „Slyším vás, pane vzácný,
 leč nevidím vás. Nechať Bůh vás chrání!
 2005 Teď odpusťte mi, jestli jsem vás zranil.“
 Odvěti Roland: „Nebylo to pranic.
 Já odpouštím vám před Bohem i Franky.“
 To řkouce, jeden druhému se klaní.
 Tak rozloučí se, srdce plná lásky.

CL

- 2010 Olivier cítí, že smrt blízko je již.
 Tu jeho oči v sloup se obracejí,
 sluch opouští ho, jeho zrak se temní.

Sestoupí s koně, na pažitu klečí,
rozpomíná se na svá provinění,
2015 spíná své ruce, pozvedá je k nebi.
Prosí, kéž Bůh do ráje dá mu vejít,
ostříhá Karla i francouzskou zemi,
Rolanda, druha, chrání v protivenstvích.
Srdce již tichne, jeho dech je těžký;
2020 v tyl sklouzne přílba, tělo padne k zemi.
Mrtev je hrabě, více ho již není.
Udatný Roland nařiká a teskní.
Neuslyšíte nikdy náрек větší.

CLI

Na Oliviera hledí Roland s hořem:
2025 tam leží v trávě, tváří k zemi skloněn.
Něžně a vroucně dává mu své sbohem:
„Ta smělost, drahý, byla k vaší škodě!
Dleli jsme spolu dny a roky dlouhé,
neublížils mi, aniž kdy já tobě.
2030 Tys mrtev, a mně žití činí bolest.“
Zapláče markýz po těch smutných slovech,
do koňské hřívky klesá v těžké mdlobě.
Ve zlatých třmenech má však nohy obě;
ač v sedle vratký, nezřítí se s koně.

CLII

2035 Když probudil se Roland ze své mdloby,
když přišel k sobě na bitevním poli,
tu spatřil obraz neštěstí a zhouby.
Mrtvi jsou Franci, všech svých sborů pozbyl,
jen arcibiskup, Gualter z Ulmu jsou s ním.
2040 Chrabrý je Gualter; kdysi přešel hory
a Saracény hubil bez milosti.
Jsou mrtvi ti, jež vedl pod praporci;
a sám chtě nechtě prchá do údolí.
Rolanda volá, o pomoc ho prosí:
2045 „Šlechtný hrabě, kde jsi? Pomoz v nouzi!
Neznal jsem bázeň, dokud stáls mi poblíž.
Já jsem to, Gualter, který Maelgut dobyl,
můj děd je Drouon, stařec bělovousý.
Byl jsem tvůj přítel, dobře jsem ti sloužil.
2050 Můj štít je proklán, zlomeno mé kopí
a osníř můj je potrhán a rozbit,
hrud' probodána nesčetnými hroty.
Za život můj však zaplatili mnozí!“
Slyší ho Roland: ostruhy dá koni,
2055 na pomoc chvátá ctnému Gualterovi.

CLIII

Hněvem i žalem Roland zalyká se.
Počne se bít v nejdivočejší vřavě.
Těch ze Španělska srazí k zemi dvacet,
pět arcibiskup, šest jich zhubí Gualter.

2060 Pohané praví: „Hled'me muže zrádné!
Nechť ani jeden živý nevyvázne!
Bídný, kdo ihned nevyrazí na ně,
a zbabělec, kdo prchat nechává je!“
Křik zvedne se a mocně řinčí zbraně,
2065 již ze všech stran se hrnou musulmané.

CLIV

Je hrabě Roland baron ušlechtilý,
též Gualter z Ulmu výborný je rytíř
a arcibiskup zkušený je, hbitý.
Ti nezklamou druh druhá v těžké chvíli.
2070 V největší vřavě Saracény bijí.
Sestoupí s koní tisíc nevěřících
a v sedlech je jich ještě patnáct tisíc.
Netroufají si přiblížit se příliš.
Bojují z dálky, bázlivi a lstiví,
2075 oštěpy, dřevci, kopími a šípy.
Gualtera z Ulmu, běda, zabili již!
Štít Turpinův též puká pod kopími,
krev se mu řine zpod rozbité přilby,
v pancíři zdraném zejí velké díry,
2080 v hrud' pronikly mu ostré hroty čtyři.
Kůň padl, Turpin ze sedla se zřítíl.
Jaký to smutek, Bože spravedlivý!

CLV

Z Remeše Turpin, hle, je s koně sražen
 a krev mu tryská z hrudi zprobodané.
 2085 Chrabrý je Turpin, vstane nemeškaje,
 Rolanda hledá, běží k němu kvapně,
 a takto praví: „Jsem tu s vámi, hrabě!
 Kdo má čest v těle, co živ nesmí vzdát se.“
 Vytasí Almace, jehož ocel plane,
 2090 na tisíc ran pak rozdá v prudké vřavě.
 Až se svým vojskem dorazí sem Karel,
 čtyři sta těl tu kolem něho najde:
 ty rozťal vedví, jiné posekal jen
 a opět jiným srazil hlavu s ramen.
 2095 Tak Gesta dí a svatý Gilles, jenž také
 stál v poli, Bohem zázračně byl spasen
 a všechno zapsal pro laonský klášter.
 Kdo toto neví, málo je mu známé.

CLVI

Roland se bije jako rytíř pravý,
 2100 ač zbrocen potem, ač jej horkost tráví.
 V hlavě ho týrá bolest bez ustání:
 když troubil v roh, popukaly mu spánky.
 Touží však zvědět, zda se Karel vrací:
 zas duje v roh, leč jeho dech je slabý.
 2105 Císař ho slyší, zastaví své Franky.
 „Pánové,“ praví, „zle se vede našim!
 Synovec Roland opustí nás záhy.

Roh říká mi, že jeho čas se krátí.
 Popusťte uzdy, pospíchejte za ním
 2110 a do všech polnic trubte bez meškání!“
 Šedesát tisíc polnic naráz zazní,
 po horách, dolech ozvěna se valí.
 Pohané slyší, zachvějí se bázní.
 Druh druhu říká: „Karel už je tady!“

CLVII

2115 Pohané praví: „Císař navrací se.
 To Francouzi teď troubí na polnice!
 Čeká nás zkáza, jestli Karel přijde.
 Neskončí boj, když Roland nezahyne,
 španělskou zemi navždy oželíme.“
 2120 Pohanů tři sta shromáždí se ihned,
 v zapjatých přílbách vjedou na kolbiště.
 Pak na Rolanda zaútočí silně.
 Je věru těžké všechny odrazit je.

CLVIII

Když hrabě Roland uvidí je v poli,
 2125 cítí, jak v žilách horká krev mu proudí.
 Dokud je živ, o píd' jim neustoupí.
 Na Veillantivu sedí, na svém koni,
 ostruhy zlaté do slabin mu hrouží
 a proti všem pak zhurta zaútočí.
 2130 Též arcibiskup pevně při něm stojí.

Pohané praví: „Nedejme se pobít!
Co slyšeli jsme, francouzské jsou rohy:
Karel se vrací, vladař velmi mocný.“

CLIX

Zbábělce nikdy Roland neměl v lásce
2135 a ani ty, kdo mají srdce chladné,
kdo zpupní jsou či v boji plni bázně.
K arcibiskupu praví dobrý hrabě:
„Já v sedle jsem, a vy jste koně zbaven.
Pro lásku k vám zůstanu s vámi, pane.
2140 V dobrém i ve zlém spolu vytrváme,
neopustím vás, ať se co chce stane.
Se Saracény zkrřížíme teď zbraně.
Nejlepší rány dám svým Durendalem.“
Děl Turpin: „Ten, kdo otálí, je zrádce!
2145 Karel se vrací, pomstí naši stráž!“

CLX

Pohané praví: „Nepřeje nám štěstí!
Neblahý den nám dneska úsvit věstil.
Žel, ztratili jsme pány své a péry.
Karel se vrací, kráčí s muži všemi.
2150 Francouzským dechem hrdla polnic znějí,
francouzské heslo roznášejí větry.
Roland je velmi statečný a smělý,
muž smrtelný se nemůže s ním měřit.

Vrhněme kopí, spěšme do bezpečí!“

2155 Oštěpy vrhnou muži saracénští,
kopí a hrále ozdobené peřím.
Rolandův pancíř potrhán je velmi
a v jeho štítě trhliny již zejí;
na těle hrabě poraněn však není.
2160 Oř Veillantif však klesá pod ním k zemi:
krev z ran mu prýští, víc než ze třiceti.
Pohané běží, strachem ochromeni.
Udatný Roland zůstal v poli pěší.

CLXI

Pohané běží, překypují zlostí,
2165 již vracejí se do španělských končin.
Ctný hrabě Roland nemůže je honit,
neb Veillantiva, svého koně, pozbyl.
Ne o své vůli zůstal pěší v poli.
K Turpinu spěchá, jemu ku pomoci.
2170 Odepjal přílbu, která zlatem hoří,
svlékl mu lehký běloskvoucí osníř.
Košili řeže na maličké proužky,
váže mu rány od pohanských kopí.
Pak obejmě ho se slzami v očích,
2175 v zelený pažit dá mu ulehnouti.
A tichým hlasem k němu zahovoří:
„Můj vzácný pane, dovolte, oč prosím.
Ty druhy, jež jsme milovali tolik
a kteří padli, sluší se též pohřbít.

2180 Po poli půjdu, shledám francké sbory,
u vašich nohou jejich těla složím.“
Děl Turpin: „Jděte, nemohu vám odříct.
Pole je naše; Bohu dík, boj skončil.“

CLXII

Samoten Roland po bojišti kráčí,
2185 v údolích hledá, pod horskými svahy.
Gerin a Gerer mrtvi leží tady,
též Bérengier a Aton přeudatný,
též Anseïs a Samson, rytíř vzácný,
a z Rousillonu Gérard šedobradý.
2190 Po jednom vzal je do náruče markýz,
k arcibiskupu zanesl je v pláči.
Tam položil je do zelené trávy.
Zaslzí Turpin, nadarmo se brání,
zvedne svou ruku, tiše požehná jim.
2195 „Škoda vás,“ praví, „urození páni!
Bůh vaše duše uveď do své slávy!
Kéž spočinou ve svatém kvítí v ráji!
Má smrt mne plní úzkostí a bázní:
není mi přáno císaře již spatřit.“

CLXIII

2200 Jde znovu Roland, polem rozhlíží se,
k Olivierovi, svému druhu, přijde.

Skloní se nad ním, k hrudi své ho tiskne.
Zpět vrací se, co noha nohu mine,
k ostatním na štít složí tělo sličné
2205 a arcibiskup přežehná je křížem.
Tu praví Roland, zarmoucen a sklíčen:
„Vy, Oliviere, byl jste dobrý přítel.
Vévoda Rénier v marce u hranice,
v runerském dolu, nazýval vás synem.
2210 Kolik jen kopí, štítů roztránil jste,
co mužů zpupných pokořil jste v bitvě,
kolikrát jste nám moudrou radou přispěl
a nad ničemy stanul jste co vítěz!
Rytíř jak vy nechodí světem více . . .“

CLXIV

- 2215 Že padli všichni, vidí hrabě Roland,
i Olivier, ten, jehož v lásce choval.
Velkou má lítost, nepromluví pro pláč.
V tváři je bledý, jako bez života,
na nohou žalem udrží se sotva:
2220 ať chce či nechce, na zem klesne v mdlobách.
Děl arcibiskup: „Je vás, páni, škoda!“

CLXV

- Rolanda vidí Turpin v mdlobách ležet:
srdce mu puká zármutkem a steskem.
Natáhne dlaň, roh Rolandův pak zvedne.
2225 Tam v Roncevalu bystrá voda teče;
on chce jí nabrat, přinést pro hraběte.
Nejistým krokem schází do soutěsek;
je velmi sláb, jde pomalu a těžce;
nemá už sil v tom zkrvaveném těle.
2230 Neujde v poli ani jitro celé:
srdce již tichne, Turpin k zemi klesne.
Bezcitná smrt jej úzkostného sevře.

CLXVI

- Procitne z mdloby hrabě přestatečný.
Povstane opět, žalem je však němý.
2235 Pohlédne vzhůru, dolů polem hledí:

- v zelené trávě mezi druhy všemi
tam leží baron šlechetný a smělý.
Toť arcibiskup, sluha Páně věrný.
Za hříchy své teď žádá odpuštění,
2240 své ruce spíná, pozvedá je k nebi
a Boha prosí, kéž jej přijme ke svým.
Mrtev je Turpin, Karlův rytíř skvělý.
Pro stálost v boji, pro dar krásné řeči
po celý čas byl mužem nejpřednějším.
2245 Kéž požehná mu Otec na nebesích!

CLXVII

- Turpin je mrtev: Roland hledí na něj,
vidí, že střeva vyhřezla mu na zem
a bílý mozek potřísnil mu skráně.
Na hrudi pak, kopími zprobodané,
2250 mu složí křížem bledé ruce krásné.
Po starém zvyku takto nad ním pláče:
„Rytíři vzácný, z krve velmi slavné,
dnes poroučím vás do ochrany Páně.
Vy sloužil jste mu v pokoře a v lásce.
2255 Jak apoštol jste učil svaté pravdě,
hájl jste víru, obracel jste k spáse.
Kéž vaše duše nemá nedostatek!
Kéž v této chvíli vejde do bran ráje!“

CLXVIII

- Již cítí Roland, že smrt blizoučko je.
 2260 Z uší a spánků vytéká mu mozek.
 Poroučí Bohu péry bohobojné,
 anděla volá Gabriela k sobě.
 Olifant vzal, neodloučil se od něj,
 též Durendal, jenž blýskavou má ocel.
 2265 Až kam bys kuší dostřelil, pak dojde,
 blíž k Španělsku, na neoseté pole;
 vystoupí na vrch; pod košatým stromem
 jsou čtyři stupně, krásné, mramorové;
 tam padne nznak na travnaté lože.
 2270 Smrt je už blízko: neodolá mdlobě.

CLXIX

- Strmé jsou hory, vysoké jsou stromy.
 Z mramoru stupně jasným leskem hoří.
 V zelené trávě Roland hlavu složil.
 Pohanský pes tam číhá na něj v houští:
 2275 předstíral smrt a skryl se za mrtvoly,
 svou tvář i tělo cizí krví zbrotil.
 Teď povstane a běží k Rolandovi.
 Krásný je, silný, plný troufalosti,
 pro svoji zpupnost neblaze však skončí.
 2280 Natáhne dlaň po Rolandově zbroji.
 „Je přemožen,“ tak praví, „kdo nám škodil.
 A tento meč je jistě dobrá kořist.“
 Jak sáhne naň, otevře hrabě oči.

CLXX

- Jak sevře jílec, Roland uhlídá to.
 2285 Otevře oči, přemůže svou slabost
 a řekne mu: „Ty věru nejsi Francouz!“
 Svůj olifant pak vezme rukou pravou,
 udeří v přílbu skvostně vykládanou:
 roztrhne ocel, zasáhne ho na kost,
 2290 že oči z důlků div mu nevypadnou.
 Hraběti k nohám pohan klesne na bok.
 I řekne Roland: „Což ti kdo dal právo,
 pohanský lotře, na mne ruku vztáhnout?
 Kdo o tom zvědí, bláznovstvím to nazvou.
 2295 Hle, hrdlo rohu velmi popraskalo
 a křišťál z něho opadal i zlato!“

CLXXI

- Již cítí Roland: jeho zrak je zastřen.
 Ještě se vzchopí, naposledy vstane;
 bez barvy, bledé jsou teď jeho tváře.
 2300 Na poli před ním šedivý je kámen.
 Udeří do něj mečem desetkrát.
 Zaskřípe ocel, nezlomí se ale.
 „Ach, svatá Panno, pomoz!“ praví hrabě.
 „Ach jaký smutek, dobrý Durendale!
 2305 Umírám, již vás neostrážím dále.
 V tak mnohých bitvách s vámi bojoval jsem,
 dobyl jsem s vámi mnohé štědré kraje,
 nad nimiž vládne šedobradý Karel!

Ne, zbabělec vás nikdy nedostane!
2310 Kdo nosil vás, byl chloubou svého krále:
není vám rovna ve Francii svaté.“

CLXXII

Udeří Roland v kámen ze vsí síly.
Kov zaskřípe, však meč se neroztříští.
Tvrdá je čepel: když to Roland vidí,
2315 naříkat počne slovy lítostnými:
„Jsi, Durendale, krásný, jasně bílý,
na slunci planeš, ostrí tvé se blyští!
Když k Maurienně se můj císař blížil,
dal mu tě anděl z nadnebeských výšin
2320 pro kapitána, jenž je mu zvlášť milý.
Já jsem to byl, ten vyvolený rytíř.
O Bretaň, Anjou spolu jsme se bili,
dobyl jsem Maine a Poitou jsem zničil,
pak svobodnou jsem dobyl Normandii,
2325 dobyl jsem Provence, akvitánské nivy
a Romagnu a celou Lombardii,
bavorskou zemi s lesy hlubokými,
Burgundsko, Flandry, celou polskou říši,
Konstantinopol Karel podmanil si
2330 a v Sasku všechno po své vůli řídí,
Skotsko jsem vzal, kraj obývaný Iry,
a Anglii, již zve svou klenotnicí.
Tolik jsem dobyl krajů, zemí žírných,
jimž vládne Karel s vousem sněhobílým!
2335 Pro tento meč však v srdci bolest cítím.

Spíš zemřu, než jej vydám nevěřícím!
Neuval, Bože, hanbu na Francii!“

CLXXIII

Udeří Roland do kamenné hrany,
tak mocně, že to slovy nevypravím.
2340 Meč zaskřípe, však neztupí se ani
a vzhůru k nebi odskočí mu v dlani.
Když vidí hrabě bláhovost své snahy,
tu osloví jej vroucně, v hořkém pláči:
„Jsi, Durendale, posvátný a krásný!
2345 Ostatků mnoho v zlaté hrušce chráníš:
zub Petřův, krev, již prolil svatý Bazil,
kost Divišovu, vlasy z jeho hlavy
a malý kousek šatu svaté Panny.
Kéž z pohanů tě nedostane žádný!
2350 Křesťanské paže tobě sloužit mají!
Bůh nedej, abys zbabělci kdy patřil!
Dobyl jsem s tebou mnoho štědrých krajin,
nad nimiž vládne Karel šedobradý.
Tvou zásluhou je bohatý a slavný.“

CLXXIV

2355 Již cítí Roland, kterak smrt se blíží,
jak z hlavy k srdci sestupuje nyní.
Hle, na návrší chvatným krokem míří:
tam ulehne pod rudou borovicí.

Pod sebe meč, olifant položí si,
2380 tvář obrátí pak k řadám nevěřících;
aby až Karel stane na bojišti,
povědět mohl s všemi bojovníky,
že jako vítěz zemřel pro Francii.
Bije se v hrud' a vyznává své hříchy;
2385 pak podá Bohu pravou rukavici.

CLXXV

Již Roland ví, že málo času má jen.
Na kopci leží, tváří k branám Španěl,
bije se v hrud', ač jeho ruka slábně.
„Mea culpa, můj dobrotivý Pane,
2370 odpusť mi hříchy, velké i ty malé,
jež napáchal jsem, co jsem přišel na svět,
po tento den, kdy ležím na smrt zraněn.“
Dlaň s rukavicí vzhůru k nebi vztáhne.
Andělé k němu sestupují na zem.

CLXXVI

2375 Pod borovicí hrabě Roland leží.
Tvář obrací tam ke španělské zemi.
Vzpomínat počne na rozličné věci,
na kruté bitvy, těžká protivenství,
na Francii, své rodné a své předky,
2380 na Karla, pána, jemuž sloužil se ctí.
Pláč nezadrží, ani hořké vzdechy.
Z vin vyznává se, všech svých hříchů želí,

o milost prosí Boha, jenž je věčný:
„Ty, pravdomluvný Otče nejsvětější,
2385 jenžs Lazarovi vrátil světlo denní
a Daniela ostříhal jsi před lvy,
ochraň mou duši od všech nebezpečí,
jež pro mé hříchy lekají ji velmi.“
Svou rukavici pozvedl pak k nebi.
2390 Vložil ji v dlaň svatému Gabrieli.
Svou hlavu schýlil jemu ku rameni,
spjal ruce své: je na konci své cesty.
Cherubín, anděl, stojí při hraběti
a svatý Michal, Strážce v nebezpečí,
2395 též Gabriel, pán sborů archandělských.
V ráj Rolandovu duši odnášejí.

CLXXVII

Je mrtev Roland: přijalo jej nebe.
Veliký Karel vchází do soutěsek.
Na žádné cestě, na jediné stezce
2400 na loket není, na píd' není země,
aby kdo mrtvý nepřikryl ji tělem.
Tu zvolá král: „Synovče krásný, kde jste?
Turpine, hola, hrabě Oliviere!
Kde Gerin je a jeho přítel Gerer?
2405 A kde je Oto s chrabrým Bérengierem?
Kde Anseis a Samson myslí smělé?
Kde Ivoire a Ive, jež v lásce měl jsem?
Proč nevidím se s hbitým Engelierem?
Proč z Roussillonu Gérard vstříc mi nejde?
2410 Z dvanácti pérů nezbyl ani jeden?“

Nikoho není, kdo by odpověděl.
„Bože!“ dí Karel, „jak mne velmi hněte,
že jsem tu nebyl na počátku seče.“
Škube svůj vous jak ten, kdo plane hněvem,
2415 rytíři pláčou lítostí a steskem;
na dvacet tisíc mužů v mdlobách klesne.
Vévoda Naimon velmi zarmoucen je.

CLXXVIII

Není tu rytíř ani baron chrabřý,
jenž lítostí a žalem neplakal by.
2420 Nad syny pláčou, synovci a bratry,
nad přáteli a nad lenními pány;
tak mnohý v mdlobách do trávy se kácí.
Vévoda Naimon je muž prozíravý:
k císaři prvý tato slova praví:
2425 „Pohleďte tam, dvě míle jsou to asi:
na velkých cestách od kopyt se práší;
hle, pohané tam z bitvy utíkají!
Pomstěte, pane, velkou bolest naši!“
„Bože,“ dí Karel, „hledí na nás z dálky!
2430 Po cti a právu porad'te mi, páni!
Květ Francie jsem dneska navždy ztratil.“
Pak přikáže, ať Oto přijde za ním,
Geboin, Tedbalt, hrabě Milon vzácný:
„Pláň ostříhejte, údolí i svahy!
2435 Nechť spánek mrtvých nevyruší pranic.
Ochraňujte je před lvy, před šelmami,
nechť netkne se jich ani zbrojnoš žádný.

Nechť ani vlásek nepadne jim s hlavy,
než z boží vůle vrátíme se zpátky.“
2440 Baroni praví tiše, z velké lásky:
„Učiníme, jak, pane, rozkázal jsi.“
Rytířů tisíc k sobě povolají.

CLXXIX

Polnice zazní na císařův rozkaz.
Udatný Karel cválá v čele vojska.
2445 K pohanům jedou, v srdcích plá jim zloba,
jak jeden muž se ženou v jejich stopách.
Když vidí Karel, že se blíží soumrak,
sesedne tam, kde zelená je louka.
Poklekne na zem, poprosí pak Boha,
2450 aby dal slunci na obloze postát,
zadržel noc a světla dne jim dopřál.
Tu anděl, jenž s ním hovořivá občas,
slétne mu po bok, řekne tato slova:
„Dost bude světla, jeď a neměj obav!
2455 Dnes zahynul květ Francie a chlouba.
Bůh o tom ví: tvá, císaři, je pomsta!“
Do sedla Karel nasedne pak znova.

CLXXX

Veliký zázrak učinil Bůh pro své:
poručil slunci stanout na obloze.
2460 Pohanům v patách pádí francké voje.

Hle, v Černém dolu všechny dostihnou je,
tryskem je ženou k městu Zaragoze,
mečem a kopím pobíjí je po stech.
Zahradí cesty: žádné nejsou volné.

2465 Jsou vody Ebra před pohanským vojskem,
divoké, zrádné, hluboké a hrozné;
nejsou tu bárky, čluny ani lodě.
K Tergavanovi, jenž je jejich bohem,
se modlí, do vln vrhají se poté.

2470 Jsou příliš těžké pozlacené zbroje:
pohanů mnoho temná voda pozře;
těž mnoho je jich odplaveno proudem,
jiní se zalknou příliš velkým douškem.
Utonou všichni, v srdcích děs a hoře.

2475 Francouzi praví: „Již je Roland pomstěn!“

CLXXXI

Když Karel zří, že zvítězili v boji,
že nad pohany zavřely se vody
a každý rytíř získal dobrou kořist,
sesedne s koně, hlavu k zemi skloní,

2480 děkuje Bohu za přispění v nouzi.
Když povstane, hle, slunce zapadlo již.
Tu praví císař: „Je čas tábor rozbít.
Nelze se vracet ještě této noci.
Sejměte sedla, uzdy našim koním;

2485 jsou znaveni a pot jim stříbří boky.
Pustťte je volně do zelené louky.“
Francouzi dí: „Tak hovoří muž moudrý.“

CLXXXII

Veliký Karel kázal rozbít stany.
 Na pustou zemi sesedají Franci.
 2490 Znavené koně spěšně odsedlají,
 ohlávky zlaté stáhnou jim pak s hlavy,
 pustí je polem: dosti je v něm trávy.
 Dnes větší péče věru netřeba jim.
 Na holou zem se ukládají k spaní.
 2495 Té noci ani hlídky nepostaví.

CLXXXIII

Ulehl císař na své lože v travě.
 Svůj velký oštěp položil si k hlavě.
 Té noci Karel neodložil zbraně,
 nesvlékl osníř krumplovaný zlatem,
 2500 nesňal si přílbu s mnohým drahokamem,
 podržel meč, jenž nad jiné je slaven
 a mění barvu třicetkrát za den.
 Všem křesťanům je ono kopí známé,
 jímž na kříži byl proboden bok Páně:
 2505 z milosti boží jeho hrot má Karel
 ve zlaté hrušce v ostatkové schráně.
 Pro tuto čest, pro dědictví to vzácné
 meč císařův Joyeuse nazývá se.
 Baroni na něj myslí neustále:
 2510 proto zní „Montjoie!“ jejich heslo slavné,
 proto jim vojsko neodolá žádné.

CLXXXIV

Jasná je noc a zářivý je měsíc.
 Ulehl Karel, za Rolandem teskní,
 též Oliviera ve svém srdci želí,
 2515 na péry myslí, na francouzské reky,
 co v Roncevalu mrtvi v krvi leží.
 Propukne v nárek Karel zarmoucený,
 modlí se za ně k Bohu na nebesích.
 Král znaven je a jeho žal je velký:
 2520 již nemá sil, již usnul spánkem těžkým.
 Po loukách všude šiky francouzské spí.
 Ulehli na bok koně ztrmácení:
 spásají vleže mladou travu svěží.
 Ten mnoho ví, kdo poznal utrpení.

CLXXXV

2525 Král spí jak člověk žalem utýraný.
 Bůh Gabriela z nebe poslal za ním,
 císaře svěřil jemu do ochrany.
 Do rána anděl bdí u jeho hlavy.
 Skrz vidění mu zvěstuje a praví,
 2530 že nový boj jej očekává záhy.
 Zlá znamení mu dává ve snu spatřit.
 Udatný Karel k nebi zvedne zraky:
 vidí tam hromy, větry, kruté mrazy,
 neblahý čas a mnoho bouří strašných,
 2535 oheň a plamen, blesky v temných mracích.
 Vše rázem padne na francouzské řady.

Z jasanu kopí žárem popraskají,
zlatené štíty horké jsou a pálí,
mohutné dřevce rozpadnou se v dlaních.
2540 Skřípají přílby, osníře jsou zdrány,
rytířská srdce velkou úzkost tají.
Medvědi jdou a s nimi leopardi,
hadi a zmije, d'áblové a draci,
též mnoho supů přilétne sem z dáli:
2545 na Francouze se vrhnou bez meškání.
„Pomoz nám, pane!“ křičí muži frančtí.
Pocítí Karel smutek neskonalý,
chce přispět jim, však kdosi mu v tom brání.
Veliký lev, hle, od lesa sem kráčí,
2550 zuřivý, zpupný, lidské krve lačný,
na Karla skočí, počíná ho dávit.
Chytí ho Karel, těžký zápas svádí,
neví, kdo padne a kdo život spasí.
Neprocitne však, hluboké má spaní.

CLXXXVI

2555 Vidění druhé spatří císař ve snu.
Je ve Francii, v Cáchách, v sále sněmu,
medvěda drží pevně na řetězu.
Medvědů třicet z ardenských jde lesů
a lidským hlasem takto mluví k němu:
2560 „Vydejte nám ho, nezaslouží trestu!
Neprávem, sire, bratr vězněn je tu;
dlužíme službu svému příbuznému.“
Tu z paláce chrt přiběhne sem, před trůn.

Na největšího zaútočí zpředu:

- 2565 bojují spolu v trávě bez oddechu.
Na hrozný zápas hledí král pln děsu,
kdo zvítězí, kdo zhyne, neví věru.
To anděl boží v spánku zvěstuje mu.
Karel spí tvrdě, spí až do rozbřesku.

CLXXXVII

- 2570 Dostihl Marsil zaragozské hradby.
Sesedne s koně v olivovém háji,
odloží meč a přilbu sejme s hlavy,
ulehne ztěžka do zelené trávy.
V souboji ztratil celou pravou paži,
2575 zří s úzkostí, jak krev mu prýští z rány.
Choť Bramimonda rychle spěchá za ním:
propukne v nárek, objímá ho v pláči.
Rytířů dvacet tisíc s ním se vrací:
Francii sladkou, Karla proklínají.
2580 K Apollónovi do jeskyně kvačí,
tam křičí naň a ohavně mu lají:
„Proč, špatný bože, dals nám dojít hanby?
Proč neušetřils krále od porážky?
Za dobrou službu špatnou mincí splácíš!“
2585 Vyrvou mu žezlo, korunu mu srazí,
za zápěstí ho k sloupu připoutají,
do prachu na zem k nohám svým ho svalí;
pak rozbijí ho holemi a klacky.
I z Tergavana strhnou drahokamy
2590 a Mahometa do příkopu skácí;
tam do bláta ho vepři zadupají.

CLXXXVIII

- Procitne Marsil, znovu bolest cítí.
Dává se přenést do klenuté jizby,
v níž krásné malby mnohou barvou hýří.
2595 Královna pláče, nezadrží vzlyky,
trhá si vlasy, nad svou sudbou kvílí,
a takto volá, takto, bědná, křičí:
„Ach Zaragozo, jak jsi zpustla nyní,
ztratilas toho, jenž tvou slávu živil!
2600 Bohové naši nesplnili sliby,
dnes ráno krále v bitvě opustili!
Emír je věru zbabělý a bídný,
nepotrestá-li francké bojovníky,
již pro svou zpupnost pohrdají žitím.
2605 Karel je stár a vous má sněhobílý,
však udatný je, plný velké pýchy;
přijme ten boj a neuteče z bitvy.
Což vskutku nikdo nesvede ho zničit!“

CLXXXIX

- Ctný císař Karel se svým chrabřým vojskem
2610 sedmero let v španělské zemi prodel;
dobyl tu města a též hrady mnohé.
Král Marsilius zatvrdil se vzdorem:
dal poslat listy ještě v prvním roce
Baligantovi v zemi babylónské,
2615 emíru svému, starci s bílým vousem,
jenž déle žil než Virgil a než Homér,

necht' na pomoc se vydá Zaragoze;
nepřijde-li, pak Marsil bohy popře,
navždy se zřekne uctívaných model,
2620 křesťanství přijme, vodou bude pokřtěn,
bude žít s Karlem v přátelství a shodě.
Meškal však emír: příliš daleko je.
Po čtyřiceti říších sbírá voje,
vystrojit káže koráby a lodě,
2625 přichystat čluny, galeoty dobré.
V Alexandrii na poklidné vodě
shromáždí loďstvo, jemuž není rovné.
V měsíci máji, v sladké jarní době,
vypluje s vojskem na odkryté moře.

CXC

2630 Velké jsou, četné saracénské sbory;
spouštějí plachty, vesla do vln noří.
Na stožárech i všude po ráhnoví
lucerny svítí, karbunkuly hoří.
Takový jas se line z jejich lodí,
2635 že samo moře krásnější je v noci.
Když u Španělska vplují v mělké vody,
tu celý břeh jako by vzplanul v ohni.
Ta zpráva dojde také k Marsilovi.

CXCI

Pohanský lid má naspěch, nechce čekat.
2640 Po sladkých vodách plují do Španělska,
Marbrise i Marbrose míjejí, dvě města,
koráby vedou proti proudu Ebra.
Zář luceren, hle, na paluby lehá,
po celou noc tu mají dosti světla.
2645 Jsou v Zaragoze, když se nebe bělá.

CXCII

Jasný je den a slunce krásně svítí.
Vystoupil emír před svou plachetnicí;
Espaneliz mu kráčí po pravici.
Sedmnáct králů s úctou k němu vzhlíží,
2650 též hrabata a vévodové sliční.

Pod vavřín v poli, pod chladivé listí
do svěží trávy prostřou hedváb bílý.
Na skvostný stolec z čisté slonoviny
usedne emír, hlava nevěřících.

- 2655 Rytíři před ním svoje čela schýlí.
Baligant, pohan, takto promluví k nim:
„Slyšte má slova, chrabří bojovníci!
Král Karel, který vládne ve Francii,
smí pít a jíst jen tehdy, dovolím-li.
2660 V Španělsku vojnou velmi uškodil mi.
Teď do Francie chci si pro něj přijít.
Nedopřeju mu věru klidnou chvíli:
buď zahyne, či poddá se mi živý.“
Pak uderí v koleno rukavicí.

CXCIII

- 2665 Řka tato slova, dušuje se emír,
za zlato světa že v tom nepoleví,
že půjde do Cách, tam, kde Karel sedí.
Chválí ho za to muži saracénští.
Pak Clarifanu předstoupiti velí
2670 a Clarienu, dvěma mužům předním.
„Jste Maltraiena krále chrabré děti,
jenž s poselstvími konal mnohé cesty.
Do Zaragozy jděte bez prodlení.
Marsilioví sdělte tyto zvěsti:
2675 Vyhledám Karla, starce s vousem šedým,
na vhodném místě v bitvě utkám se s ním.

- Zde rukavice, tkaná zlatem jemným:
na pravou ruku král ať navlékne ji.
Zde zlatá hůlka, drahocenná velmi:
2680 ať přijde za mnou jako vazal věrný.
Já ve Francii s Karlem síly změřím.
Jestliže k nohám s pláčem nepadne mi,
nezřekne-li se Krista, v něhož věří,
z koruny déle nebude se těšit.“
2685 Pohané praví: „Buď, jak pověděl jsi.“

CXCIV

- Baligant řekl: „Jděte, vzácní páni!“
Pak rukavici, zlatou hůlku dal jim.
Odvětí: „Sire, staň se, jak jsi pravil.“
Dorazí až před zaragozské hradby.
2690 Pět mostů minou, desatery brány,
ulice města tepou podkovami.
Když od latránu k hradu zahýbají,
z paláce slyší hluk a hlomoz valný.
Tam pohanů jsou shromážděny davy,
2695 v úzkostech křičí, velmi naříkají,
nad Tergavanem, Mahometem pláčí,
nad modlami, jež v prach jsou zašlapány.
„Běda,“ tak praví, „co teď bude s námi?
Tak hrozných časů jsme se nenadáli.
2700 Je poražen a zmrzačen král Marsil;
Roland mu včera uťal pravou paži.
I Jurfaret je mrtev plavovlasý.
Není tu již, kdo Španělsko by chránil!“
Dvě poslů vzhůru po schodišti kráčí.

CXCIV

- 2705 Pod olivou nechají koně vrané:
 dva Saracéni odvedou je v stáje.
 Poslové hbitě podkasají pláště,
 po dlouhých schodech vejdou do paláce.
 V klenuté jizbě stanou před císařem;
 2710 tam pozdraví ho v pokoře a v lásce:
 „Mahomet, který nad vším lidem vládne,
 s Apollónem a mocným Tergavanem
 královnu chraň a uchovej nám krále!“
 Dí Bramimonda: „Takto mluví blázen!
 2715 Neznám ty bohy, nevěřím již na ně!
 Dělalí věru zázrak za zázrakem:
 nechali pobít muže musulmanské
 a mého pána opustili zrádně.
 Jen pouhý pahýl zbyl mu z pravé paže;
 2720 usekl mu ji Roland, chrabrý hrabě.
 Karel se nyní zmocní celých Španěl!
 Co bude se mnou, nezemřu-li žalem?
 Což, běda, o smrt musím prosit marně?“

CXCVI

- Clarien pravil: „Nemluvte tak nyní!
 2725 Od Baliganta jdeme s poselstvími.
 Marsiliovi pomoc hodlá slíbit,
 zde posílá mu hůl a rukavici.
 Na řece Ebru člunů má pět tisíc,
 galeot mnoho, mnoho plachetnicí;
 2730 všech lodí počet nemohu vám říci.

Emír je mocný, udatný a silný,
vyhledá záhy Karla ve Francii:
buď zahyne, či podrobí se živý.“
Dí Bramimonda: „Cestu ušetří si!
2735 Blizoučko města najde francké šiky.
Sedmero let král ve Španělich bydlí;
je velmi smělý, v boji zarputilý,
raději zemře, než by prchl z bitvy.
Jak s děcky jedná s králi velkých říší;
2740 ten nezrodil se, před nímž strach by cítil.“

CXCVII

Tu pravil Marsil: „Bud'te, prosím, tiše!“
Děl k poslům: „Páni, se mnou hovoříte!
Jak vidíte, jsem smrti velmi blížek
a nemám syna, zemřu bez dědice.
2745 Jednoho měl jsem: včera padl v bitvě.
Chci, aby emír, můj pán, za mnou přišel.
On bude králem, jak je náležité.
Španělsko dám mu, jestliže je přijme:
nechť před Francouzi potom ochrání je.
2750 Dám mu též radu, co se Karla týče:
za pouhý měsíc nad ním zvítězíte.
Od Zaragozy zaneste mu klíče;
bude v ní pánem, uposlechne-li mne.“
Poslové praví: „Pravdu máte, sire.“

CXCVIII

2755 Pak řekl Marsil: „Veliká je škoda.
Muži jsou mrtvi, země leží v troskách,
je vyvráceno mnoho měst i osad.
Na břehu Ebra císař přenocoval;
jen sedm mil, ne víc, je vzdálen od bran.
2760 Emíru vzkazte, ať tam vede vojska.
Nechť se s ním utká: toto je má prosba.“
Od Zaragozy klíče jim pak podá.
Poslové před ním ukloní se po pás,
pak rozloučí se, navrátí se oba.

CXCIX

2765 Poslové vsedli do zdobených sedel.
Pobodnou koně, hbitě pádí městem,
před emírem pak stanou zkormouceně.
Od Zaragozy klíče kladou před něj.
Baligant pravil: „Co mám od vás zvědět?
2770 Proč Marsilius s vámi nepřišel sem?“
Clarien řekl: „Na smrt poraněn je.
Král Karel včera vstoupil do soutěsek,
do sladké vlasti s vojskem navracel se.
Byl zadním vojem dobře zabezpečen:
2775 synovec králův Roland stál mu v čele
s dvanácti péry, s moudrým Olivierem;
rytířů šlo s ním dvacet tisíc ještě.
S nimi se utkal Marsil myslí smělé,
sám zaútočil zhurta na hraběte.

- 2780 Roland však prudce udeřil ho mečem,
uřal mu, běda, paži u ramene.
I jeho syn, jež choval v lásce, zemřel,
též mnohý baron, jemuž v bitvě velel.
Na útěk dal se Marsil chtě či nechtě.
2785 Císař však kráčí v jeho stopách s hněvem.
Král doufat chce, že vy mu přispějete.
Španělsko ihned přenechá vám celé.“
Baligant mlčí, hledí zamyšleně,
div nezblázní se zármutkem a steskem.

CC

- 2790 Clarien pravil: „Emíre, můj pane,
tuhý byl boj tam v roncevalských bradlech.
Mrtev je Roland, Olivier, ctný hrabě,
též dvanáct pérů, jež měl Karel v lásce,
a dvacet tisíc synů franckých matek.
2795 Král Marsil, žel, je pravé ruky zbaven
a v hanbě musel prchat před císařem.
Květ Španělska teď leží v prachu pláně
či pod vlnami řeky Ebra, na dně.
Tam břeh je pokryt mnohým franckým stanem,
2800 hluboko zašli ve španělské kraje:
bude jim těžko, až se budou vracet.“
Tu emírovi zloba v očích vzplane,
radost a pýcha rozpálí mu tváře.
Ze svého trůnu na ta slova vstane.
2805 „Baroni,“ zvolá, „nikdo neotálej!
Vystupte z lodí, uchopte své zbraně!
Neuteče-li císař, vetchý stařec,
bude král Marsil pomstěn tisíckráte:
za jeho ruku hlavu ztratí Karel!“

CCI

- 2810 Ti z Arábie opouštějí lodě,
pak hbitě vsednou na muly a koně
a počnou jízdu, jak jim kázáno je.
Poté, co emír k pochodu dal povel,
zavolal druha Gemalfina k sobě:

2815 „Nad celým vojskem svěruji ti dohled.“
Pak na hnědáka vyšvihne se rovněž;
provázejí ho čtyři vévodové.
Dorazí záhy k městu Zaragoze.
Tam sesedne na stupni mramorovém;
2820 třmen čtvero hrabat podrží mu dvorně.
K paláci kráčí po širokých schodech.
Královna spěchá přivítat se s hostem
a takto praví: „Běda, jaké hoře!
Jak nedůstojně ztrácím svého chotě.“
2825 Klesne mu k nohám; on ji zvedne opět;
v zármutku oba vejdou do pokoje.

CCII

Když Marsilius Baliganta vidí,
zavolá na dva ze svých nevěřících:
„Podepřete mne, vsedě promluvit chci.“
2830 Do levé ruky vezme rukavici
a praví: „Pane, mně nad jiné milý,
všechny své země poroučím vám nyní,
i Zaragozu s lény bohatými.
Sebe jsem zhubil s všemi svými lidmi.“
2835 Odpoví emír: „S lítostí to slyším.
Nemohu, žel, se zdržet ani chvíli,
vím, jak je Karel málo trpělivý.
Rukavici však přijmu od vás s díky.“
2840 opustí palác, schází po schodišti.

Na koně vsedne, zpátky ke svým míří;
tak pospíchá, že všechny předhonal již.
„Pohané, vzhůru!“ z plna hrdla křičí,
„nechť žádný Francouz nevyvázne živý!“

CCIII

2845 Časného jitra, ještě za červánků,
procitl Karel z hlubokého spánku.
Gabriel, ježž mu Bůh dal na ochranu,
pozvedne dlaň a křížem požehná mu.
Zbroj odstrojí si císař ve svém stanu,
2850 tak jako on ji svlékne vojsko Franků.
Na koně vsednou, pobídnou je k cvalu,
po cestách pádí podél horských svahů.
K bojišti jedou, k branám Roncevalu,
na vlastní oči spatřit zmar a zkázu.

CCIV

2855 Dorazil Karel k Roncevalu blíže.
Na mrtvé hledí, hořké slzy lije.
K Francouzům praví: „Páni, kdo jste při mně,
postůjte; prvý do pole chci vyjet;
synovce najdu, pro nějž teskno mi je.
2860 Bylo to v Cáchách, slavnost vystrojil jsem,
mí rytíři tam chlubili se pyšně
souboji svými, udatenstvím v bitvě.

Co pravil Roland, tenkrát jsem slyšel:
prý jestli smrt ho v cizím kraji stihne,
2865 dál než kdo druhý probije se jistě;
pak k jejich zemi tváří obrátí se
a zemře, jak se sluší, jako vítěz.“
Kam dohodil bys holí na tom místě,
vyjede Karel, na vrch před bojištěm.

CCV

2870 Kol hledí Karel, pátrá po synovci.
Hle, stébla trav a všechny květy louky
tak mnohý baron rudou krví z kropil!
Zapláče císař, veliký má soucit!
Přijede pod dva rozložené stromy.
2875 V kameni pozná rány Rolandovy;
v trávě tam leží, kdo mu věrně sloužil.
Ach, jaký div, že Karla srdce bolí!
Sesedne s koně, k hraběti se skloní
a přivine ho v slzách na hrud' svoji.
2880 Tak smuten je, že zrak mu zastřou mdloby.

CCVI

Zas císaři se navracejí síly.
Pan Acelin a Naimon uvážlivý,
Geoffrei z Anjou a jeho bratr Jindřich
posadí jej pod statnou borovici.
2885 Král hledí k zemi, synovce tam vidí.

Promluví k němu slovy lítostnými:
„Bůh, Rolande, buď k tobě milostivý!
Bitvy jsi sváděl, v bojích vítězil jsi;
nebyl ti roven věru žádný rytíř.

2890 Má čest již není to, co byla kdysi.“

Král klesá v mdloby; tak jej smutek trýzní.

CCVII

Zas císaři se síly navracejí.
Baroni čtyři jemu poblíž klečí.
Král hledí k zemi, tam, kde Roland leží.
2895 Je velmi krásný, třeba v tváři bledý,
zrak, plný temnot, obrácen je k nebi.
Zapláče Karel, z lásky, z velké něhy:
„Kéž Bůh tvé duši do ráje dá vejít,
kéž přebývá tam v květech, mezi světcí!
2900 Špatného pána měl jsi ve Španělich!
Pro tebe, hrabě, stále budu tesknit!
Má síla slábne a můj dech se tenčí;
kdo zaštití mou čest, to věru nevím.
Jako by přítel jediný mi nezbyl;
2905 nikdo z mých rodných není statečnější.“
Rukama rve si vlasy na temeni.
Sto tisíc Franků zármutek má velký;
přehořce pláčí, tak jsou zarmouceni.

CCVIII

„Rolande, druhu, do Francie půjdu.
2910 Až na laonském hradě sedět budu,
z rozličných krajin přijde mnoho mužů,
budou se ptát: ‚Což hrabě není tu už?‘
‚V Španělsku,‘ řeknu, ‚skončil věrnou službu.‘
Dál budu vládnout u velikém smutku,
2915 v mých očích slza bude stíhat slzu.“

CCIX

„Příteli krásný, udatný a mladý,
až budu v Cáchách, ve své tiché kapli,
vazalé přijdou, budou žádat zprávy.
To, co jim povím, do srdce je raní:

- 2920 „Je mrtev ten, kdo dobyl mnoho krajin!
Povstanou tehdy vévodové saští,
Bulhaři, Uhři chopí se svých zbraní,
těm z Afriky a od sicilských bažin,
z Pulie, z Říma též se zachce války.
2925 Žalem a strastmi zahořkne mé stáří.
Kdo povede má vojska pevnou paží,
když padl ten, kdo uměl rozkázat jim?
Ach Francie, jak pustá zůstala jsi!
Jsem tolik smuten, že bych nežil radši!“
2930 Svůj bílý vous si počne trhat z brady,
rukama rve si na temeni vlasy.
Zástupům Franků mdloba zastře zraky.

CCX

„Kéž Bůh je k tobě milostivý, hrabě!
Kéž uvede tvou duši do bran ráje!

- 2935 Francouzská sláva s tebou ztracena je.
Líto mi těch, kdo život dali za mne,
a tak jsem smuten, že bych nežil raděj!
Proč nedopřál mi Bůh, syn Panny svaté,
když přišel jsem do roncevalských bradel,
2940 aby má duše z těla vzdálila se

a jak ty jejich vzlétla k rajske bráně
a aby tělo s nimi dlelo v jámě!“
Škube svůj vous a hořké slzy pláče.
Tu řekl Naimon: „Velký žal má Karel.“

CCXI

- 2945 Děť Geoffrei z Anjou: „Dosti nářku, sire!
Tak velmi truchlit věru nesluší se.
Nechť vaši lidé vyjdou na bojiště,
přinesou ty, kdo zahynuli v bitvě.
V společný hrob je všechny uložíme.“
2950 Král řekl: „Staň se! Trubte na polnice!“

CCXII

Pán z Anjou troubí, jak král poručil mu.
 Sesednou Franci na krvavou líchu.
 Všechny své druhy, co smrt našli tu,
 v společnou jámu kladou bez rozdílu.
 2955 Pak mnohý opat, kanovník a biskup,
 též mnoho jáhnů, oholených mnichů
 požehná jim a zproští duše hříchů.
 Pak zapálí i tymián i myrhu,
 vykouří s péčí těla bojovníků.
 2960 Na chrabré druhy nasypou pak hlínu.
 Co mohou více, než jim dopřát klidu?

CCXIII

Též mrtvý Roland přichystán je k tryzně,
 s ním Olivier a arcibiskup Turpin.
 Král otevřít dal hrudi, jak je zvykem,
 2965 uschovat srdce v roušce sněhobílé
 a do kamenné schrány uložit je.
 Těla svých reků kázal potom přinést,
 omýt je s péčí kořením a vínem
 a zahalit do měkké jelenice.
 2970 Pak poručí, necht' Thibaud s Geboinem,
 Milon a markýz Oto přijdou blíže:
 „Na vozech třech je k hrobu provádíte!“
 Galazský hedváb sličná těla kryje.

CCXIV

Když chce se Karel vrátit do své země,
 2975 tu spatří kruhem hlídky saracénské.
 Dva poslové pak dostaví se před něj,
 vyzvou ho k boji emírovým jménem:
 „Císaři pyšný, volně neodejdeš!
 Hle, Baligant se ve tvých stopách žene,
 2980 veliké vojsko z Arábie vede.
 Změříme síly ještě před večerem.“
 Zamyšlen Karel bradu prsty češe,
 na zkázu svých, svůj žal se rozpomene.
 Na vojsko hledí, tvář mu vzplane hněvem,
 2985 pak vzkřikne mocně, až se země chvěje:
 „Do zbraně, Franci, vzhůru do svých sedel!“

CCXV

Král jako první do bitvy se strojí.
 Oblékně spěšně kroužkovaný osníř,
 váže svou přilbu, pak se meče chopí,
 2990 jehož zář ani slunce nezacloní.
 Biternský štít pak na svá prsa vloží,
 zamává dobrým jasanovým kopím.
 Na Tenceduru sedí, na svém koni,
 jež získal kdysi v brodech u Marsonny,
 2995 když Malpalina z Nerbone z třmenů shodil.
 Před zraky vojska koni uzdu pouští
 a rozjede se po bitevním poli.
 K Bohu a k Petru římskému se modlí.

CCXVI

V zelenou trávu Franci sesedají.
3000 Sto tisíc mužů zbroje obléká si.
Osníře mají, které těla chrání,
též rychlé koně, mnoho krásných zbraní.
Pak nasednou: jsou v sedlech velmi zdatní.
Až vzplane bitva, s pohany se srazí.
3005 Praporce se jim přílbic dotýkají.
Poručí Karel, vida chrabré pány,
ať přistoupí Jozeran Provensálský,
z Mohuče Antelm, Naimon bělovlasý,
a takto praví: „Není důvod k bázni.
3010 Spoléhám pevně na své dobré Franky.
Jenom ať přijdou ti psi musulmanští:
smrt Rolandovu věru draze splatí.“
Tu řekl Naimon: „Dej to Bůh, můj králi!“

CCXVII

Povolal král Rabela s Guinemanem:
3015 „Olivier padl, padl chrabrá hradě.
Na jejich místech bijte se teď za ně.
Jeden z vás s mečem, druhý s olifantem
cválejte vpředu, stále v první řadě.
Vás patnáct tisíc bude doprovázet,
3020 mladíci, muži, všichni z krve francké.
Tolikéž mužů z naší země sladké
za Geboinem půjde, za Lorantem.“

Vévoda Naimon s panem Jozeranem
postaví pluky pečlivě a řádně.

3025 Až přijde čas, ob stojí v každé srážce.

CCXVIII

V prvních dvou plucích Francouzi jsou směli.
Vévoda Naimon postavil pak třetí.

V něm bavorští jsou vazalové věrní,
na dvacet tisíc, o nic méně, je jich.

3030 Ti neustoupí o píď nepříteli.

Nikoho nemá Karel v lásce větší
krom Francouzů, jimž za své země vděčí.

Jim Ogier Dánský, chrabrý rytíř, velí,
neboť jsou hrdí, pevní v nebezpečí.

CCXIX

3035 Již císař Karel má tři pluky skvělé.

Čtvrtý pluk poté také postaven je,
z baronů vzácných statečnosti velké:
to Alemani z německé jsou země.

Na dvacet tisíc je jich, o nic méně.

3040 Vraníky mají, zbroje drahocenné,

nikdo z nich z bitvy v bázni neuteče.

Vévoda trácký Herman povede je:
čest neposkvrní, spíše v boji zemře.

CCXX

Pan Jozeran a Naimon bělovlasý

3045 pak postavili z Normanů pluk pátý.

Prý dvacet tisíc je jich, praví Franci.

Vraníky hbité, krásné zbraně mají

a spíše zemřou, nežli by se vzdali.

V soubojích se jim nevyrovná žádný.

3050 V boj povede je Richard, rytíř starý,

a ostrým kopím rozdává dobré rány.

CCXXI

Pak postavili z Bretonců pluk šestý.

Na třicet tisíc je v něm mužů smělych.

Ti po baronsku na svých koních sedí,

3055 praporce nosí na zdobených dřevcích.

Vévoda Eudon, ten je pánem jejich.

Povolá Eudon muže nejpřednější:

toť Nevelon, Thibaud, pán nad Remeší,

a markýz Oto; jim své šiky svěří.

CCXXII

3060 Již císař Karel má šest pluků v poli.

Pak moudrý Naimon sedmý ustanovil.

V něm z Auvergně a z Poitou jsou sbory:

čtyřicet tisíc bojovníků dobrých.

Dost mají zbraní, mnoho hbitých koní.

3065 Jsou shromážděni v dolu pod úbočím,
Karel jim žehná v svatém jméně božím.
Jozeran, Godselm povedou je v boji.

CCXXIII

Vévoda Naimon osmý pluk pak zřídil
z udatných Vlámů a z baronů fríských.
3070 Rytířů je v něm přes čtyřicet tisíc.
Nikdo z nich v bázni neuteče z bitvy.
Tu pravil král: „Ti dobře poslouží mi.“
Ctný hrabě Rembalt, Hamon Galicijský
povedou v boj ty chrabré bojovníky.

CCXXIV

3075 Vévoda Naimon s panem Jozeranem
devátý pluk pak postavili také.
V něm Lotrinci jsou, s nimi Burgund'ané,
padesát tisíc bojovníků Páně.
Osníře mají, přilby uvázané,
3080 mohutná kopí na ratišti krátkém.
Když Arabové nevrátí se nazpět,
budou je bít, jak poručil jim Karel.
Velí jim Thierry, aragonský hrabě.

CCXXV

V desátém pluku baroni jsou frančtí,
3085 sto tisíc reků, chrabří kapitáni.
Jsou ztepilí a hrdé mají mravy,
bělostné vousy, prokvetlé již hlavy,
osníře krásné s dvojím kroužkováním,
francouzské meče v pochvách vykládaných
3090 a krásné štíty s mnoha ozdobami.
Již nasedli: jsou boje nedočkaví.
Karel je s nimi; sborem „Montjoie!“ zazní.
Oriflamu, již Geoffrei z Anjou chrání,
po svatém Petru Římskou nazývali;
3095 pak jméno Montjoie dali jí však Franci.

CCXXVI

Opustí císař sedlo svého koně,
ulehne na tvář na zelené louce,
k východu slunce obrátí svůj pohled,
z čistého srdce rozmlouvá pak s Bohem:
3100 „Dnes ochraňuj mne, spravedlivý Otče,
jakož jsi chránil v hlubokosti mořské
Jonáše, který velrybou byl pozřen,
či ninivského krále v dávné době,
jakož jsi chránil v zemi babylónské
3105 Daniela, když ležel v jámě lvové,
či mládence tři před plameny ohně.
Svou milost dej mi poznat tohoto dne!

- Tvá-li to vůle, bud' mi nápomocen,
abych se mohl pomstít za synovce!“
3110 Když pomodlil se, císař povstal opět,
pokřižoval se velmi bohabojně.
Nasedá císař na hbitého oře,
Jozeran, Naimon třmen mu drží dvorně.
Vezme svůj štít a svoje kopí ostré.
3115 Má statné tělo pod ochranou zbroje,
klidnou má tvář a hledí jasným okem.
Pak, pevný v sedle, hrdě jede polem.
Vpředu i vzadu polnice zní kolem,
hlas olifantu v dál se nese mocně.
3120 Hle, pro Rolanda plácou francké voje.

CCXXVII

- Vznešeně cválá císař s muži svými.
Vous na prsou mu leží, na osníři.
Pro lásku k němu učiní tak všichni:
zdaleka poznáš francouzských sto tisíc.
3125 Míjejí skály, strmé horské štíty,
hluboké doly, temné úžlabiny.
Vyjedou z bradel, z končin nehostinných.
Když hlínu Španěl mají pod kopyty,
uprostřed pláně rozloží své šiky.
3130 Před Baligantem stanou přední hlídky,
zprávu mu podá jeden z mužů syrských:

- „Karel je zde, král udatný a pyšný,
s rytířstvem, které nezradí ho nikdy.
Chopte se zbraní, neboť boj se blíží.“
3135 „Toť čas,“ dí emír, „pro udatné činy.
Zatrubte k bitvě, ať to všichni slyší!“

CCXXVIII

- Tamboři bijí v bubny paličkami,
hlas trub a polnic zvučí mezi stany.
Pohanští muži v zbroj se oblékají.
3140 Sesedne emír s koně bez meškání:
obléká osníř zlatem krumplovaný,
váže svou přilbu s mnoha drahokamy,
k levému boku meč pak připíná si.
Kráľ Franků vzbudil v jeho srdci závist:
3145 po meči, jež Joyeuse nazývají,
svůj nazval Précieuse, to jest Velmi vzácný.
Toť jeho heslo na bitevní pláni;
pod ním své šiky nyní k boji řadí.
Širokým štítem emír tělo chrání:
3150 lem z křišťálu má, puklír celý zlatý,
hedvábný závěs zdobí vyšívání.
Třímá svůj oštěp, Maltet nazývaný:
kyj vidí ten, kdo na ratiště patří,
hrot jeho stěží mula unesla by.
3155 Na koně vsedl emír muslimanský,
třmen podržel mu dvorně hrabě Marcul.
Zšíroka sedí baron přeudatný,

útlé má boky a trup velmi statný,
hrud' rozložitou znamenité krásy,
3160 mohutné plece, pohled velmi jasný,
tvář statečnou, vlas hustý, kučeravý
a celý bílý jako květy jarní.
O odvaze dal mnohý důkaz pádný.
Neměl by rovna, poznat zákon spásy!
3165 Ostruhou koni břicho okrvaví,
přeskočí příkop lehce, bez námahy,
padesát stop to dobře počítaných.
Pohané dí: „Ostráží naše marky!
A každý Francouz, který se s ním srazí,
3170 ať chce či nechce, bídne život ztratí.
Bláhový Karel pozná hořkost hanby!“

CCXXIX

Emír má věru mravy ušlechtilé.
Bradu má bílou jako jarní kvítek,
je učený, je vzdělán ve své víře
3175 a divoký a smělý bývá v bitvě.
Malprimis, syn, též nezaslouží výtek:
vzrůstem a silou předkům podobný je.
Promluví k otci: „Vyražme již, sire!
Bude to div, když Karla uvidíme.“
3180 Baligant řekl: „Spatříme ho jistě.
O jeho skutcích zpívá mnohá píseň.
Dnes hrabě Roland bude mu však chybět:
podlehne Karel saracénské síle.“

- „Můj krásný synu,“ nato pravil emír,
 3185 „Roland, ctný vazal, mrtev v bradlech leží,
 s ním Olivier, muž udatný a smělý,
 dvanácte pérů, pro něž Karel teskní,
 a dvacet tisíc Franků přestatečných.
 Ti ostatní nemají za groš ceny.
 3190 Karel se blíží: pevně tomu věřím;
 můj syrský zvěd mne o tom ubezpečil.
 Deseti mocným plukům Karel velí.
 Kdo troubí na roh, statečný je velmi,
 kdo na polnici, o nic horší není.
 3195 Ti v čele pluku koně pobízejí;
 s nimi jsou Franci, Karlu nejmilejší,
 ti, o nichž říká, že jsou jeho děti.
 Za nimi dalších patnáct tisíc jde jich.
 Ti věru v boji nebudou se šetřit.“
 3200 Malprimis řekl: „První ránu přej mi!“

- Baligant řekl: „Bud' vám vyhověno.
 Splním tu prosbu: i má vůle je to.
 Vyražte ihned, proslavte své jméno!
 Perského krále povedete s sebou
 3205 a Dapamorta, krále lutického.
 Když pokoříte velkou franckou smělost,
 pěkný kus země daruji vám v léno,
 od Cherianu po Marchiské sedlo.“
 On praví: „Sire, mějte moji vděčnost.“
 3210 Přistoupí blíže, klekne na koleno
 a přijme zem, v níž Floris třimal žezlo.
 Ač vzal ji darem, nespatri ji přesto,
 nebude nikdy tento úděl jeho.

- Baligant s koně hledí po svém vojsku,
 3215 má Malprimise, syna, po svém boku.
 Pak Torleovi káže, Dapamortu,
 nechť třicet pluků zřídí do útoku.
 V nich rytíři jsou ve velikém počtu,
 padesát tisíc v nejmenším je sboru.
 3220 Ti v prvním pluku přišli z Butentrotu,
 pak Milčané, ti s velkou hlavou, jsou tu,
 co záda mají plná drobných chloupků,
 že na pohled se podobají kňourům;
 a třetí pluk je z Nubijců a Blosů
 3225 a čtvrtý z Rusů a též ze Sklavonců

a pátý pluk je ze Srbů a Sorsů
a šestý pluk je z Arménů a Mórů
a v sedmém jsou ti od Jericha spolu,
osmý je z Negrů, devátý je z Grosů,
3230 v desátém jsou Balidští od východu.
Toť onen lid, jenž vysmívá se dobru.
Přisáhá emír při falešném bohu,
při Mahometu, který vládne kouzlům:
„Bláhový Karel pokoušet chce osud!
3235 Čeká ho bitva, neunikne tomu;
korunu s hlavy srazíme mu dolů.“

CCXXXIII

Pak deset pluků postavili ještě.
V prvním jsou muži z kananejské země,
co od Val Fuit sem přišli s velkým spěchem;
3240 v druhém jsou Turci, nelítostné plémě,
a v dalších dvou je Peršan s Pečeněhem;
pátému pluku Avaři jsou v čele,
Ormalejci a Uliči jsou v šestém,
v sedmém je národ krále Samuele;
3245 pluk Borusů a Slávů také je zde,
v desátém jsou ti z pouště okcijenské.
Toť onen lid, jenž Bohu sloužit nechce
a nad nějž horší není v celém světě.
Tak tvrdou kůži mají na svém těle,
3250 že zbroj a přilba jsou jim k nepotřebě.
V bitvě se bijí divoce a směle.

CCXXXIV

Dál deset pluků emír ustanovil.
Jsou v prvním pluku obři od Malprosy,
Hunové v druhém, v třetím Uhři hrozní,
3255 ti z Baldisy ve čtvrtém pluku stojí,
v pátém jsou pyšní jezdci z Valpenosy,
v šestém jsou lidé z Joi a od Marosy,
Livonci v sedmém, s nimi Astrimonští,
Argolští v osmém, v dalším Claribonští,
3260 v desátém z Frondy muži dlouhovousí.

Toť onen lid, jenž nectí jméno boží:
třicet je pluků podle franckých kronik.
Nad velkým vojskem zvučí hlasy polnic.
Pohané zpupně chystají se k boji.

CCXXXV

- 3265 Emír je mocný, nezná věru bázeň.
Dá v čele vojska nést svůj prapor s drakem,
znak Mahometův, obraz s Tergavanem
a velkou sochu Apollóna, zrádce.
Pět Kananejců jede středem pláně
3270 a tato slova volá silným hlasem:
„Kdo skrze naše bohy chce být spasen,
nechť s pokorou jim slouží neustále!“
Pohané schýlí hlavy, hledí na zem,
skloní své přilby zářivé a jasné.
3275 Francouzi praví: „Dnes je s vámi amen!
Kéž nikdo z vás dnes živý nevyvázne!
Laskavý Bože, ochraňuj nám krále!
Kéž v jeho jménu mnoho vykonáme!“

CCXXXVI

- Emír je moudrý, myslí obezřelé.
3280 K oběma králům, k synu mluví pevně:
„Vy, baroni, budete cválat v čele.
Všechny mé pluky v bitvu povedete.

- Třem nezdatnějším sám však budu velet:
povedu Turky, také Ormalejce,
3285 malproské obry udatné a smělé.
Též okcijenské chci mít vedle sebe:
ti s Francouzi a s Karlem zkříží meče.
Jestliže císař se mnou souboj svede,
pak jeho hlava rozloučí se s tělem.
3290 Jiného práva u nás nenalezne!“

CCXXXVII

Velká jsou vojska a v nich chrabré sbory.
 Nedělí je tu kopce ani doly,
 neukryjí se v lesích mezi stromy.
 Muž vidí muže v otevřeném poli.
 3295 Baligant pravil: „Saraceni moji,
 popusťte uzdy, chystejte se k boji!“
 Amboire prapor zvedne do oblohy,
 „Précieuse!“ kolem pohanský zní pokřik.
 Francouzi dí: „Vám nadešel den zhouby!“
 3300 Pak z plných plic své „Monjoie!“ zahlaholí.
 Francouzským dechem znějí hrdla polnic,
 hlas olifantu stoupá nad prapory.
 Pohané dí: „Má Karel sličné sbory.
 Boj bude tuhý, zlý a nelítostný.“

CCXXXVIII

3305 Širá je pláň a obzor mizí v dáli.
 Na zlatých přílbách hoří drahokamy,
 v osnířích plane skvělé krumplování,
 na hrotech kopí zástavy již vlají.
 Polnice zvučí, jejich hlas je jasný,
 3310 olifant volá bojovníky k zbraním.
 K bratrovi mluví emír musulmanský,
 Kanabeovi, floredskému králi,
 jenž drží zemi po Sevreské žlaby.
 Na francké pluky upírá své zraky:
 3315 „Květ Francie tu stojí proti našim.

Karel je pyšný, vznešené má mravy.
 Tam vzadu cválá s rozvážnými starci:
 hle, na osnířích leží jejich brady,
 bílé jak sníh, jenž v zimě zemi halí.
 3320 Oštěpy, meči budou bít se s námi.
 Boj bude tuhý, divoký a strašný:
 takový dosud neviděl muž žádný.“
 Kam dohodil bys prutem ořezaným,
 předjede emír před pohanské řady.
 3325 K francouzským plukům rukou ukázal jim:
 „Pohané, vzhůru, do bitevní vřavy!“
 Ratištěm kopí mávl bez meškání,
 ke Karlu hrotem otočil je v dlani.

CCXXXIX

Když vidí Karel, jak se blíží emír
 3330 se znakem dračím, s všemi korouhvemi,
 když vidí množství mužů saracénských,
 pod nimiž pláně zcela potemněly
 až na ten díl, kde jeho vojsko leží,
 tu zvolá hlasem plným udatenství:
 3335 „Baroni frančtí, jste mé dobré děti!
 Tak mnoho bitev již jste v poli svedli!
 Necouvněte před zrádci, před zbabělci!
 Ta jejich víra za groš nemá ceny!
 Že je jich mnoho, na tom nezáleží.
 3340 Kdo nejde se mnou, ať se klidí z cesty!“

Do slabin koni ostruhy pak vpeří,
kůň čtyřikráte tepe nohou zemi.
Francouzi praví: „Král je velmi smělý.
Kupředu, pane! Můžete nám věřit!“

CCXL

- 3345 Modrý je den a slunce jasně plane.
Velká jsou vojska, sbory velmi krásné.
Jsou přední pluky připraveny k srážce.
Ctný Guineman a chrabří hrabě Rabel
pobídnou patou koně nedočkavé.
3350 Francouzští muži vyrážejí cvalem,
oštěpy ostré k boji přichystané.

CCXLI

- Je Rabel rytíř vzácné statečnosti.
Ostruhy zlaté dává svému koni,
Torlea, krále perského, pak skolí.
3355 Štít ani osníř nezadrží kopí:
zlatý hrot hrabě do těla mu vloží,
srazí jej s koně do nízkého křoví.
Francouzi praví: „Staň se vůle boží!
Karel je v právu: stůjme při něm v boji!“

CCXLII

- 3360 S lutickým králem Guineman se střetne.
Štít roztrhne mu s malovaným květem,
kroužkový pancíř rozpáře mu dřevcem.
Praporec celý do hrudi mu vžene:
kdo chce, ať pláče, kdo chce, ať se směje.
3365 Francouzi vzkřiknou radostně a křepce:
„Baroni, bijte, pranic neváhejte!
Karel je v právu: potřete to plémě!
Co spravedlivo, čiňte v božím jméně!“

CCXLIII

- Malprimis polem na bělouši pádí.
3370 Vrhá se směle do nejhustší vřavy,
nalevo, vpravo dává velké rány,
bezduchá těla na hromadu kácí.

Emír to vidí, takto ke svým praví:

„Baroni moji, dlouho jsem vás chránil.

3375 Tam je můj syn, jenž pátrá po císaři,
s franckými reky mnohý zápas svádí.
Tak odvážný je, jak jen mohu přát si.
S ostrými dřevci vydejte se za ním!“

Vyrazí nato muži musulmanští:

3380 udeří prudce, zkruší francké řady.
Těžký je zápas, nezná slitování;
nespatřil nikdo ukrutnější klání.

CCXLIV

Velká jsou vojska, udatní jsou muži.

Již utkaly se v boji všechny pluky

3385 a pohané jsou divocí a krutí.

Bože! těch dřevců přelomených v půli,
těch zdraných zbrojí a těch štítů puklých!

Kam pohlédneš, tam leží jejich kusy!

Po trávě pláně, jejich stvolech útlých,

3390 z těl krev se valí jasným proudem rudým.

Hle, ke svým věrným emír takto mluví:

„Baroni, bijte, křesťany dnes zhubím!“

Těžká je bitva a boj velmi tuhý;

takovou bitvu sotva kdo již uzří.

3395 Až do noci se zápas nepřeruší.

CCXLV

Hovoří emír takto s muži svými:

„Pohané, bijte: proto jste sem přišli!

Žen mnoho dám vám vznešených a sličných
a mnoho držav, lén a zemí žirných.“

3400 Pohané praví: „Tvé jsou naše činy!“

Tak tvrdě bijí, až se kopí tříští;

sto tisíc mečů nato vytasili.

Tuhý je boj a velmi žalostivý:

kdo byl v té vřavě, poznal tíhu bitvy.

CCXLVI

- 3405 Hovoří císař takto ke svým Frankům:
 „Mí baroni, k vám v srdci chovám lásku.
 Já vašim pažím vděčím za svou slávu
 a za říše, jež odňali jste králům.
 Léna a zlato dlužen nezůstanu:
 3410 bude-li třeba, dám i vlastní hlavu.
 Pomstěte smrt svých synů a svých bratrů,
 co předevcírem padli v Roncevalu!
 Vy víte, páni, kdo je dneska v právu!“
 Francouzi řekli: „Sire, díte pravdu.“
 3415 Má Karel kolem dvacet tisíc manů:
 z nich každý nyní věrnost přísahá mu.
 Ti nepodlehnu slabosti či strachu.
 Vrhnu svá kopí hbitě, bez rozpaků,
 a sekají pak meči do pohanů.
 3420 Nespatřil nikdo ukrutnější věru.

CCXLVII

- Malprimis pyšně středem pláně jede,
 francouzskou krví zrudla jeho čepel.
 Vévoda Naimon hledí k němu s hněvem,
 jak pravý rytíř se s ním v poli střetne.
 3425 Vrch štítu rázem roztrhne mu dřevcem,
 dva pásy zbroje mu pak rozedere;
 praporec žlutý do těla mu vetkne,
 k sedmi stům padlých do trávy ho smete.

CCXLVIII

- Král Kanabeus ostruhy dá koni.
 3430 Je mužem předním, bratrem emírovým.
 Svým mečem s hruškou, kterou křišťál zdobí,
 zasadí ránu ctnému Naimonovi.
 Nad pravým spánkem půlku přilby rozbil,
 pět poutek přetl ocelovým ostrím.
 3435 Železná čapka mnoho neposlouží;
 drátěnou kuklu roztl k samé kosti,
 že do všech stran se rozletěly kroužky.
 Pod hroznou ranou vévoda se hroutí;
 neklesne však, je pod ochranou boží.
 3440 Obejme koně kolem šíje v nouzi.
 Kdyby byl pohan znovu zaútočil,
 vznešený baron života by pozbyl.
 Pospíchá Karel jemu ku pomoci.

CCXLIX

- Vévoda Naimon úzkostí je schvácen
 3445 a Saracén má s další ranou naspěch.
 „Svou vinou zemřeš, lotře!“ zvolá Karel.
 Pak udeří ho mocně, přeudatně:
 štít proti srdci roztrhne mu rázem,
 rozpáře osníř na hrdle a bradě,
 3450 srazí ho k zemi: již je sedlo prázdné.

CCL

Veliký Karel cítí v srdci smutek:
vévoda Naimon poraněn byl v pútcce,
v zelenou trávu stéká rudá krůpěj.

Hovoří císař takto se svým druhem:

3455 „Můj vzácný pane, setrvejte u mne!

Mrtev je lotr, jenž vás tísnil tuze,
své dobré kopí prohnal jsem mu hrdlem.“

Odvěti Naimon: „Sire, jsem vám k službě.

Budu-li žít, pak splatím, co jsem dlužen.“

3460 V důvěře, v lásce měří pole klusem.

Těž dvacet tisíc Franků s nimi tu je
a bijí se, jak důstojno je muže.

CCLI

Hle, emír cválá po bitevní pláni,
s Guinemanem se utká bez váhání.

3465 Bělostný štít mu kopím proděraví,
v kroužkové zbroji potrhá dva pásy,
doprostřed žeber ostrý hrot mu vrazí,
shodí ho s koně do zelené trávy.

Pak Loranta a Gebuina zabil,

3470 Richarda starce, pána nad Normany.

Pohané vzkřiknou: „Précieuse nás chrání!

Baroni, bijte, není důvod k bázni!“

CCLII

Jaký to pohled na arabské sbory
z Argolu, z Basky, z okcijenských pouští!

3475 Věru se dobře ohánějí kopím!

Francouzi také neucouvnu v boji.

Tak umírají tito zde, tam oni.

Neztichne bitva před příchodem noci.

Mnoho jich padlo ve francouzských vojích;

3480 ach, toho žalu, nežli boj se skončí!

CCLIII

Francouzi dobře s Araby se bijí.

Pukají kopí, jejichž hrot se blyští.

Kdo spatřil by ty rozdrcené štíty,
kdo uslyšel by steny zbrojí bílých

3485 a skřípot štítů o zdobené přilby,
kdo viděl by, jak klesá mnohý rytíř,
jak umírá a v úzkostech jak křičí,
nezapomněl by oněch trpkých chvílí.
Vždyť není snadné snášet tíhu bitvy!

3490 Hle, Apollóna vzývá emír v tísní,
k Tergavanovi, k Mahometu vzhlíží:
„Mí bohové, já sloužil jsem vám s pílí,
na vaše sochy dát chci zlato ryzí.
Porazit Karla pomozte mi nyní!“

3495 Tu jeho vazal Gemalfin se blíží,
přináší zprávy zlé a skličující:

„O neštěstí vám, pane, musím říci.
Malprimis padl, váš syn přespanilý,
ani váš bratr není více živý.
3500 Dva Francouzi je v boji pokořili.
Že jeden z nich byl Karel, jsem si jistý:
byl vznešený a urostlý a silný
a jeho vous jak jarní květ byl bílý.“
Když uslyší to, emír přilbu schýlí;
3505 má chmurnou tvář a pohled zasmušilý.
Tak smuten je, že netěší ho žití.
Pak Jangleuovi velí spěšně přijít.

CCLIV

„Přistupte blíž, Jangleue ze Zámorí!
Jste smělý muž a nadmíru jste moudrý.
3510 Rád od vás přijmu radu jakoukoli.
Což, zvítězíme dneska nad Francouzi?
Promluvte zpříma: obстоjíme v poli?“
On odpoví: „Již života jste pozbyl.
Žel, spoléhal jste darmo na své bohy.
3515 Karel je hrdý, udatné má sbory,
nezřel jsem nikdy statečnějších v boji.
Svolejte muže z okcijenských pouští,
Enfrunské, Turky, Araby a Obry.
Staň se, co třeba: k čemu déle prodlít?“

CCLV

3520 Rozloží emír svůj vous na osníři:
jak květy hlohu hustý je a bílý.
V dobrém i ve zlém chce být s muži svými.
Polnici zvučnou k ústům přiloží si,
zaduje do ní, ať to každý slyší.
3525 Po celém poli shromáždí své šiky.
Ti z Okcienu hýkají a řičí,
Argolští po psím štěkají a vyjí.
Napadnou Franky, divocí a lítí,
v nejhustší vřavě tísní je a bijí.
3530 Tak zahubí jich naráz sedm tisíc.

CCLVI

Je hrabě Ogier rytíř beze strachu,
nejlepší z těch, jež Karel v poli má tu.
Když vidí řídnout pluky dobrých Franků,
tu Jozerana volá bez odkladu,
3535 s ním Thierryho a též Geoffreie z Anjou.
Císaře najde, takto domlouvá mu:
„Hle, Francouzi jsou biti od pohanů.
Kéž koruny Bůh zbaví vaši hlavu,
když nepomstíte, sire, svoji hanbu!“
3540 Na tu řeč nikdo nepozvedne hlasu:
pobídnou koně ostruhami k cvalu,
v pohanských řadách rozsévají zkázu.

CCLVII

Dobře se bije Karel, vladař slavný,
 vévoda Naimon, Ogier, hrabě dánský,
 3545 i Geoffrei z Anjou, který prapor chrání.
 Je Ogier Dánský rytíř přeuatný:
 pobodne koně, napříč polem pádí,
 s tím utká se, jenž nese hlavu dračí.
 Na místě k zemi Amboira srazí,
 3550 s ním klesne drak a prapor musulmanský.
 Baligant spatří prapor na zem spadlý
 a Mahometův odznak pošlapaný.
 Tu ve své mysli pozná znenadáni,
 že slouží lži a Karel pravdu hájí.
 3555 Arabští muži obracejí v bázni.
 K udatným Frankům císař Karel praví:
 „Ve jméně božím, stůjte při mně, páni!“
 Francouzi dí: „To žádat netřeba již.
 Jen ten, kdo zradil, nerozdává rány.“

CCLVIII

3560 Zachází den a obzor již se šerí.
 Pohané s Franky v boji síly měří.
 Jsou udatní ti, kteří vojskům velí,
 bojový pokřik mají na paměti.
 „Précieuse!“ volá musulmanský emír
 3565 a Karel „Montjoie!“, heslo, nad něž není.
 Po jasných hlasech poznali se tehdy.
 Uprostřed pole oba se pak střetli.

Zarazí kopí, aniž otálejí,
 do skvostných štítů kroužky ozdobených.
 3570 Rozbijí kroužky na puklicích velkých,
 rozdrť pásy zbrojí drahocenných,
 ze srážky té však vyjdou nezraněni.
 Popruhy prasknou pod koňskými sedly,
 králové oba s koní klesnou k zemi.
 3575 Povstanou opět, stojí k sobě čely,
 rytířskou dlaní sáhnou po svých mečích.
 Zastavit nelze toto zápolení,
 není tu smíru: jeden musí zemřít.

CCLIX

Je smělý Karel, pán Francie sladké,
 3580 a ani emír nechvěje se strachem.
 Pozvednou oba dobré meče nahé,
 udeří v štíty vší silou své paže.
 Rozseknou kůži, desky tuplované;
 puklice prasknou, hřeby spadnou na zem.
 3585 Do holých zbrojí sekají pak chrabře;
 z blýskavých přílbic srší jiskry zlaté.
 Ten krutý souboj dříve neustane,
 než ze svých činů jeden bude kát se.

CCLX

„Karle,“ děl emír, „rozmysli se ještě!
 3590 Poddáš-li se mi, v boji ustaneme.
 Zabils mi syna, jehož v lásce měl jsem,
 a též mou zemi neprávem mi bereš.
 Poddej se mi, a dostaneš ji lénem,
 odtud mi služ až po východní země.“
 3595 Odpoví král: „Co žádáš, nečestné je.
 Žít v míru, v lásce s pohanem mi nelze.
 Přijmi však zákon, který nám byl zjeven,
 služ všemocnému Bohu duší, tělem,
 a milovat tě budu víc než sebe.“
 3600 Baligant pravil: „Hloupé řeči vedeš!“
 Poznovu nato zkrřížili své meče.

CCLXI

Baligant, pohan, velice je silný.
 Udeří Karla do zdobené přílby,
 až ocel puká, na padrť se tříští.
 3605 Meč pronikne až k vlasům sněhobílým
 a na dlaň masa utne směrem k šíji:
 temenem v krvi holá kost se blyští.
 Král zakolísá, velkou slabost cítí;
 Bůh ale nechce, aby pozbyl žití.
 3610 Gabriel, anděl, slétne k němu z výšin
 a takto ptá se: „Králi, co to činíš?“

CCLXII

Král potěšen je andělskými slovy:
 zažene strach a bázeň upokojí.
 Nabírá sil a procitá již z mdloby.
 3615 Francouzským mečem emíra pak skolí:
 rozrazí přílbu, v které kámen hoří,
 rozsekne lebku, až ji mozek zbrotí,
 tvář rozpoltí mu po bělostné vousy,
 mrtvého srazí k zemi bez milosti.
 3620 Pak zvolá „Montjoie!“, shromáždí své sbory.
 Vévoda Naimon přijde na ten pokřik,
 podrží koně, král do trmenů vstoupí.
 Pohané běží: je to vůle boží.
 Toť ona chvíle, po níž Karel toužil.

CCLXIII

- 3625 Pohané běží, jak je boží vůle.
 Jim v patách císař s vojskem postupuje.
 Král praví: „Páni, pomstěte svůj smutek,
 ulevte hněvu, rozjasněte srdce!
 Ve vašich očích zrána pláč jsem uzřel.“
 3630 Francouzi praví: „Čiňme, co je nutné!“
 Každý se kopím ohání, seč může,
 z těch, co tu zbyli, nemnoho jich prchne.

CCLXIV

- Žár prudce žhne a od kopyt se práší.
 Pohané běží, na smrt vylekáni,
 3635 až k Zaragoze štvou je muži frančtí.
 Jde Bramimonda na vysoké hradby
 s kněžími svými, s kanovníky, s jáhny,
 s kacíři, které dobrý Bůh má v zášti
 a kteří mají neholené hlavy.
 3640 Když vidí, jak jsou Arabové hnáni,
 dí: „Mahomete, pomoz! Zle je s námi!
 Jsou poraženi naši muži, králi,
 sám velký emír potupně byl zabit!“
 Na loži ke zdi obrátí se Marsil,
 3645 skloní svou hlavu, zachvěje se v pláči.
 Žalu a hanbě nadarmo se brání.
 Vypustí duši, d'áblům z pekla dá ji.

CCLXV

- Pohanské pluky jsou již rozprášené,
 pohané mrtvi, Karel vítězem je.
 3650 Vyvrátit bránu zaragozskou velel:
 už Saracén ji neuhájí mečem.
 Dobude města, do bran s vojskem vejde:
 té noci bude za hradbami ležet.
 Velkého Karla radost v srdci hřeje.
 3655 Pak Bramimonda vydala mu věže,
 padesát malých, k tomu velkých deset.
 Ta věc se zdaří, které Bůh sám přeje.

CCLXVI

- Začází den a klesá temno noční,
jasný je měsíc, hvězdy nebem hoří.
3660 Král s bílou bradou dobyl Zaragozy.
Francouzů tisíc prohledává domy,
pohanské chrámy, skvostné synagogy.
Ranami seker, okovaných holí
kácejí sochy, obrazy a modly.
3665 Skoncují navždy s čarami a kouzly.
Král v Boha věří, pokorně mu slouží:
biskupům káže všude světít vody
a pohany křtem z bludu vysvobodit.
Kdo protiví se ale císařovi,
3670 je pověšen či sťat či shoří v ohni.
Víc než sto tisíc dal jich Karel pokřtít,
krom Bramimondy, Marsilovy choti.
Až do Francie jatou odvedou jí:
kéž pozná milost, přijme zákon boží.

CCLXVII

- 3675 Noc minula a vzchází světlo jitřní.
Na věžích Karel rozestavil hlídky.
Rytířů v městě nechal jeden tisíc;
ti střeží je, jak císař poručil jim.
Vyrazí Karel s všemi muži svými,
3680 též s Bramimondou, vzácnou zajatkyní;
chce její dobro, nechce ublížit jí.
Již vracejí se, veselí a pyšní.

Dobyli Arbonne, město na hranicích,
v spanilém Bordeaux s koní sestoupili.

- 3685 Na oltář v svatém Severinu nyní
olifant kladou a v něm zlato ryzí.
Kdo pouť tam koná, ještě dnes jej vidí.
Přes Gironda pak plují na lodicích.
Rolanda do Blaye doprovodí všichni,
3690 i s Olivierem, druhem ušlechtilým,
a s Turpinem, jenž udatný byl rytíř.
Kde svatý Roman ctěn je pro své činy,
tam uloží je v rakvích sněhobílých.
Pak poručí je Bohu s cherubíny.
3695 Vyjede Karel, cválá údolími,
neodpočívá nikde ani chvíli.
Dorazí do Cách, stane na schodišti.
Když sedí opět ve své hradní síni,
pro soudce pošle mnoho poslů rychlých.
3700 Bavory volá, Lotrince a Frísy,
ty z Poitou a ty, kdo v Sasích sídlí,
též Normany, Bretonce s Burgundskými
a Francouze, co nad jiné jsou chytrí.
Soud s Ganelonem má se započítí.

CCLXVIII

- 3705 Již navrátil se císař z dálných Španěl.
Dorazil do Cách, ve své sídlo slavné.
Po schodech kráčí, vstoupí do paláce.
Tu krásná Alda takto se ho táže:

„Kde zůstal Roland, co je s kapitánem,
3710 jenž slíbil mi, že kněz nám ruce sváže?“
Pocítí Karel žal a velkou stráž,
škube svůj vous a hořké slzy pláče:
„Sestro má drahá, na mrtvého ptáš se.
Bez náhrady však věru nenechám tě,
3715 udatný Ludvík nechať je tvůj manžel;
je to můj syn a jednou bude králem.“
Odpoví Alda: „Tvá řeč podivná je.
Dopřej mi Bůh a všichni světci Páně,
abych i já šla brzy za Rolandem!“
3720 Ve tváři zbledne, králi k nohám padne,
je mrtva již. Kéž vejde do bran ráje!
Baroni frančtí pláčou nad ní žalem.

CCLXIX

Je krásná Alda na konci své cesty.
Král uvěří, že pouze v mdlobách leží;
3725 pocítí lítost, v slzách klekne před ní,
bere ji v náruč, k sobě pozvedne ji.
Tu její hlava klesne ku rameni.
Když vidí král, že spí již spánkem věčným,
povolá čtyři urozené ženy.
3730 Do kláštera ji k sestrám provázejí,
bdí u mrtvé, než vzejde světlo denní.
Pak uloží ji u oltářní stěny.
Veliké pocty císař prokáže jí.

CCLXX

Udatný Karel navrátil se do Cách.
3735 V řetězech vedou zrádce Ganelona,
je před palácem na císařův rozkaz.
Sluhové k sloupu přivazují lotra,
řemenem tuhým na rukou je spoután;
holemi, klacky bijí ho pak do zad.
3740 Odměny jiné zaslouží si sotva.
Čeká svůj ortel, v neštěstí si zoufá.

CCLXXI

Je o tom psáno v gestách starodávných,
jak z mnoha zemí svolal král své many.
Sejdou se v Cáchách, v slavné hradní kapli,
3745 v onen den, kdy se velký svátek slaví,
kdy uctíván je Sylvestr, muž svatý.
O velkém soudu chci vás nyní zpravit
nad Ganelonem, rytířem, jenž zradil.
Již přivedli ho v poutech před vazaly.

CCLXXII

3750 Promluví Karel ke svým věrným manům:
„Ganelon je zde: dejte průchod právu!
V mém vojsku přišel do španělských krajů:
tam uloupil mi dvacet tisíc Franků,

synovce odňal navždycky mým zrakům,
3755 i Oliviera, muže dvorných mravů,
též dvanáct pérů zhubil kvůli zlatu.“
Ganelon řekl: „Pranic neskrývám tu.
Na moje statky Roland ruku vztáhnul,
proto jsem hledal jeho smrt a zkázu.
3760 Nikdy jsem ale nezamýšlel zradu.“
Francouzi praví: „Konejme teď radu.“

CCLXXIII

Před králem hrabě Ganelon je souzen.
Má sličnou tvář a tělo dobře rostlé,
zjev baronský, však srdce zlé a podlé.
3765 Na soudce hledí, hledí na Francouze,
na třicet rodných, kteří stojí kolem.
Pozvedne hlas a osloví je vzdorně:
„Pro lásku boží, račte vyslechnout mne!
Chodil jsem dlouho s císařovým vojskem,
3770 jak věrný vazal sloužil jsem mu dobře.
Byl jsem však trnem v oku Rolandově,
chtěl moji smrt a působil mi hoře.
Za Marsiliem šel jsem jako posel,
chytrostí o vlas unikl jsem zhoubě.
3775 Já Rolanda jsem vyzval před vším dvorem,
i Oliviera, jejich druhy rovněž.
Karel to slyšel, ví, že pravda to je.
Nezradil jsem, jen dal jsem průchod pomstě.“
Francouzi praví: „Poradme se o všem.“

CCLXXIV

3780 Ganelon vidí, že se již soud začal.
Příbuzných třicet k sobě povolává.
Těž Pinabel je tady, jejich hlava,
jenž sídlí v hradu na sorenských skalách.
Řeč jeho úst je rozumná a jasná,
3785 je udatný a nezadá svá práva.
Ganelon řekl: „Ve vás víru skládám.
Kéž smrt mne mine, neposkvrní hanba.“
Pinabel řekl: „Na to slovo dám vám.
Kdo šibenici bude pro vás žádat,
3790 musí se nejdřív se mnou vypořádat.
Dokážu mečem, kde je lež, kde pravda.“
Ganelon s vděkem jemu k nohám padá.

CCLXXV

Hle, Bavoři a Sasové a Franci,
ti z Poitou a Normané se radí;
3795 též Němci jsou tu, s nimi Alemani,
Auvergnští, kteří dvorné mají mravy.
Před Pinabelem ztišují své hlasy.
„Skončeme to již,“ všichni k sobě praví,
„zanechme soudu, navrhněme králi,
3800 ať Ganelona obvinění zbaví;
bude mu sloužit se ctí, z věrné lásky.
Mrtev je Roland, odešel nám navždy,
zlato a stříbro nám ho nenavrátí.

Jen blázen by se s Pinabelem srazil.“
3805 Nikoho není, kdo by nesouhlasil,
jen Thierry, bratr Geoffreiův, se mračí.

CCLXXVI

Před Karlův stolec baroni pak přijdou,
přistoupí blíže, takto osloví ho:
„Ganelonovi, sire, dejte milost!
3810 Nechť odvděčí se službou spolehlivou!
Je rodem šlechtic, darujte mu život.
Rolanda víckrát nespatri z nás nikdo,
nevrátí nám ho zlato ani stříbro.“
Tu řekl král: „Jak hanebný to výrok!“

CCLXXVII

3815 Když Karel vidí, že je zrazen všemi,
svou hlavu schýlí, chmurně hledí k zemi.
Div nezoufá si, jak je zarmoucený.
Tu předstoupí však před něj mladý Thierry,
Geoffreiův bratr, rytíř velmi smělý.
3820 Je hubený a štíhlý, zjevem křehký,
má černý vlas a obličej má snědý
a není malý ani příliš velký.
Potěší Karla velmi dvornou řečí:
„Nepodlehňte, sire, beznaději!
3825 Vy víte, pane: byl jsem v službě věrný.
Při postupte mi: nezarmoutím předky.

I kdyby Roland Ganelona znectil,
byl pod ochranou jako králův leník.
Ganelon zradil: hrozný je to přečin,
3830 porušil slovo, které dal vám předtím.
Proto ho soudím: musí v hanbě zemřít!
Neživým tělem nakrmte psí smečky!
Nechť dokoná jak ten, kdo zradou zhřešil!
A jestli někdo chce mne vinit ze lži,
3835 pak tímto mečem, který připjal jsem si,
ve jméně božím o pravdě chci svědčit!“
Francouzi praví: „Mluví jasnou řečí.“

CCLXXVIII

Pinabel také před císaře míří.
Je velký, silný, udatný a hbitý,
3840 ten, koho srazí, nezůstane živý.
„Váš je soud, sire,“ promluví pln pýchy,
„poručte proto, ať se muži ztiší.
Jak soudil Thierry, slyšeli jste všichni.
Boj dosvědčí, že hraběti se křivdí.“
3845 Pak podá králi pravou rukavici.
Tu praví Karel: „Dobrá rukojmí chci.“
Příbuzných třicet zaručí se žitím,
král záruky pak za Thierryho slíbí.
Než vzejde právo, poručí je stríci.

CCLXXIX

- 3850 Když vidí Thierry, že má dojít k bitce,
svou rukavici podá králi ihned.
Král rukojmími za něj zaručí se.
Lavice čtyři přikáže pak přinést,
tam usednou, kdo spolu budou bít se.
- 3855 Již vyzvali se, jak je náležité,
a Ogier Dánský k boji připravil je.
Žádají koně, zbraně válečnické.

CCLXXX

- Rytíři oba hotoví se k srážce.
Z nich každý z hříchů knězi zpovídal se,
3860 vyslechl mši a přijal tělo Páně,
na mnohý klášter pamatoval darem.
Pak předstoupí před Karla, svého krále.
Ostruhy dobré připínají k patě,
zbroj oblékají, která jasně plane,
3865 vážou své přilby s mnohým drahokamem,
ukryjí meče v pochvě za svým pasem,
zavěsí na krk štíty malované,
svá ostrá kopí sevrou v ruce pravé,
na koně vsednou, vyrážejí cvalem.
- 3870 Sto tisíc mužů nezdrží se pláče,
to pro Thierryho žal jim hrdlo stáhne.
Jak skončí boj, Bůh na nebesích zná jen.

CCLXXXI

- Je pod Cáchami široký pruh louky.
Tam baroni se přichystají k boji.
- 3875 Jsou velmi zdatní, planou statečností,
na horkokrevných, hbitých sedí koních.
Hle, pobodnou je, oba uzdu pouští,
druh na druhu vší silou zaútočí.
Pukají štíty pod úderem mocným,
3880 z osnířů bílých odletují kroužky,
rozbitá sedla do trávy se hroutí.
Kdo na to hledí, ten má slzy v očích.

CCLXXXII

Rytíři oba s koní k zemi klesli.
 Povstanou opět, aniž otálejí.
 3885 Je Pinabel muž silný, hbitý, smělý.
 Pozbyli koní, stojí k sobě čely.
 Do jasných přilbic bijí svými meči,
 jež mají chránič zlatem ozdobený;
 pod tíhou ran se tvrdá ocel štěpí.
 3890 Rytíři frančtí pláčou zarmoucení.
 „Bože,“ dí Karel, „dej už právu vzejít!“

CCLXXXIII

Pinabel pravil: „Thierry, zanech boje!
 Jak věrný vazal budu sloužit tobě
 a dám ti darem všechno jmění svoje,
 3895 jen usmíříš-li krále s Ganelonem!“
 „Darmo,“ děl Thierry, „čekáš na odpověď’.
 Co nabízíš, je věru víc než podlé.
 Toť boží pře, již člověk nerozhodne.“

CCLXXXIV

„Pinabele,“ děl Thierry, „jsi muž mocný,
 3900 sličného těla, vzácné statečnosti.
 Tvou smělost znají, kdo jsou tobě rovni:
 proto tě žádám, ustaň v tomto boji!
 Smírím tě s Karlem, budu za tě prosit.

Však Ganelon nechť odpyká svůj zločin,
 3905 trest poučením nechť je pro potomky.“
 Děl Pinabel: „To nechťej vůle boží!
 Příbuzným nikdy věrnost nevypravím.
 Nevzdám ten boj, ať mne to život stojí!
 Staň se co staň, své jméno nezhanobím!“
 3910 Pozvednou meče, znovu zkruší ostrím
 přilbice, na nichž drahý kámen hoří,
 až jasné jiskry vzlétnou do oblohy.
 Od sebe nikdo již je neodloučí;
 až jeden zemře, potom boj se skončí.

CCLXXXV

3915 Je udatný Pinabel ze Sorence.
 Z Thierryho přilby jasné jiskry křeše,
 až suchou travou náhle plamen šlehne.
 Na soka míří hrotem svého meče:
 rozsekne přilbu nad bělostným čelem,
 3920 zraní ho ostrím vprostřed obličeje.
 Po pravé tváři Thierrymu krev teče,
 kroužkový pancíř po pás roztržen je.
 Bůh ale nechce, aby rytíř zemřel.

CCLXXXVI

Tu vidí Thierry, že je zraněn v tváři,
 3925 jasná krev stéká do zelené trávy.

The Pinabela v přílbu bez meškání,
až k nánosníku mu ji proděraví,
bělavý mozek vyrazí mu z hlavy,
obrátil meč a soka k zemi srazí.

- 3930 Tou krásnou ranou zvítězil v tom klání.
„Bůh rozsoudil!“ tak vzkřiknou muži frančtí.
„Nechť Ganelon je veden do oprátky
i s příbuznými, kteří stáli za ním!“

CCLXXXVII

V urputném boji vítězem je Thierry.

- 3935 Přichází Karel, stařec s vousem šedým,
baroni čtyři jej tu provázejí:
vévoda Naimon, Ogier, rytíř smělý,
též Geoffrei z Anjou a pan Vilém Blayeský.
Král v náruč sevře Thierryho, pln něhy,
3940 krev kuním pláštěm s tváře chce mu setřít;
plášť odhodí a jiný oblékne si.
Pak odstrojen je rytíř s velkou péčí
a posazen je na hřbet muly měkký;
s veselou myslí zpět ho provázejí.
3945 Vstupují do Cách, stanou na náměstí.
Nadešel čas potrestat provinění.

CCLXXXVIII

Král vévodů a hrabat otáže se:
„Co činit s těmi, které podržel jsem?“

- Jsou s Ganelonem v svazku příbuzenském;
3950 prohráli při, když mrtev Pinabel je.“
Francouzi dí: „Žít nesmí ani jeden.“
Basbruna, kata, volá král a řekne:
„Pověs je na strom prokletého kmene!
A to ti pravím při mé bradě šedé:
3955 jestli z nich někdo spasí život, zemřeš!“
Odpoví Basbrun: „Žádný neuteče.“
Sto pacholků je k popravišti vede,
třicet je jich, a třicet smrtí sejde.
Zrádce i druhé do záhuby vžene.

CCLXXXIX

- 3960 Král pro Normany poslal, pro Bavyry,
pro všechny ty, kdo mají právo soudit.
Co řekli Franci, na tom se pak shodli:
Ganelon zemře, v mukách život skončí.
Přivedou ihned čtvero rychlých koní,
3965 k nim přivážou ho za ruce a nohy.
Koně jsou bujní, klidně nepostojí.
Podkoní čtyři udeří je v boky,
ženou je k vodě, která teče v poli.
Ganelon, zrádce, s životem se loučí.
3970 Šlachy se v těle napínají, kroutí,
údy se lámou, trhají se klouby:
krev jasně rudá po lučině proudí.
Je mrtev zrádce, odpykal svůj zločin;
nepochlubí se víckrát skutkem podlým.

CCXC

- 3975 Když učinil tak císař zadost pomstě,
 biskupy francké povolává k sobě
 a bavorské a alemanské rovněž:
 „Královnu Španěl vězním na svém dvoře.
 Poznala pravdu skrytou v zbožném slově,
 3980 chce věřit v Pána, požádala o křest.
 Pokřtíte ji a usmířte ji s Bohem.“
 Odpovédí mu: „Za kmotry jí zvolte
 vznešené paní, znamenité rodem!“
 V koupeli cášské v posvěcené vodě
 3985 křest udělili Marsilově vdově;
 Juliana je její jméno nové.
 Zná zákon spásy, pravou křesťankou je.

CCXCI

- Potrestal císař zrádce Ganelona,
 hněv upokojil, který v srdci choval,
 3990 dal Bramimondě poznat svého Boha.
 Končí se den a nadchází již soumrak.
 Ulehl Karel v jedné ze svých komnat.
 Tu přináší mu anděl boží rozkaz:
 „Vstaň, císaři, a povolej svá vojska!
 3995 Do země birské musíš táhnout znova.
 Král Vivien v tvou rychlou pomoc doufá,
 ve městě Imfu obléhá ho pohan.
 Křesťanský lid tě v těžké chvíli volá.“
 Karel je znaven, praví tato slova:
 4000 „Bože, jak trudný život je mi dopřán!“
 Trhá svůj vous a slzu stírá z oka.
 Zde zavírá se gesta Tuoldova.

Píseň o Rolandovi byla vydávána dvojitým způsobem. Starší ediční praxe usilovala o rekonstrukci tzv. archetypu a přihlížela k různým dochovaným verzím textu. Standardní edicí tohoto typu je vydání Léona Gautiera (1872). Druhý způsob představuje vydání Josepha Bédiera, zcela založené na nejstarším, tzv. oxfordském rukopise (H. Piazza, Paříž 1924). O Bédierovo vydání se opírá i zatím poslední edice Písně, již pořídil Pierre Jonin (Gallimard, Paříž 1979). Všechna tato vydání jsou opatřena překlady do nové francouzštiny.

Přítomný překlad je pořízen z vydání Bédierova. Přihlížel jsem zároveň k některým drobným odchylkám v interpretaci textu navrženým Joninem. V několika případech, kdy jsou jednotlivé verše v oxfordském rukopisu porušeny, jsem využil rekonstrukce Gautierovy (8. vyd., A. Mame, Tours s. a.).

J. P.

I

V hrdinské epice našly svůj nejvlastnější výraz mladé národy, formující se na evropské půdě po období velkých migrací. Motivy a témata, jež tato epika uchovala, jsou často ještě předkřesťanského původu, nezřídka folklórní, posléze však do nich vstupuje živel historický, a ten učiní z této poezie vášnivý a fascinující obraz dějinných osudů Evropy v prvním tisíciletí našeho letopočtu.

Nejstarší dochovaná hrdinská epika je dílem ostrovních Keltů: byla zapsána mezi 11. a 14. stoletím, sahá však svými kořeny až k prvním staletím nové éry. Obraz velmi starého, archaického světa podává rovněž karelofinská *Kalevala*, třebaže její konečná podoba byla uměle dotvořena až na počátku 19. století. Obrovským vkladem přispěli do komplexu středověké hrdinské epiky Germáni: mezi nejstarší skladby patří anglosaský *Beowulf* (datovaný do 8.–9. stol. a zapsaný kolem r. 1000), vyprávějící o hrdinových bojích s obludou Grendelem a ohnivým drakem, islandská *Edda* (zapsaná mezi 12. a 13. stol., pocházející však z vikinské doby), těžící zejména z látkového okruhu gótského a burgundského, a starogermánská *Píseň o Hildebrandovi* (zapsaná již na poč. 9. stol.), zpracovávající rozšířené téma souboje otce s nepoznaným synem. Za vrchol staroněmecké hrdinské epiky je obecně pokládána středohornoněmecká *Píseň o Nibelunzích*, dokončená kolem r. 1200, avšak „prosycená atmosférou oné nezkrotné doby se širokými obzory, epochy stěhování národů“ (E. Auerbach). Kolem roku 1100 vznikla ve Francii *Píseň o Rolandovi* (zapsaná ve druhé čtvrtině 12. stol.), v níž byl poprvé zformulován civilizační ideál rytířství; po ní následovaly v průběhu 12. a 13. století desítky dalších hrdinských písní, jimž se dostalo označení „chansons de geste“ (původně ve významu „písně o slavných činech“, posléze „písně o historii rodu“). Píseň o Rolandovi snad nebyla bez vlivu na vznik španělské heroické epopoje, z níž se relativně v úplnosti dochovala pouze *Píseň o Cidovi* (datovaná do poloviny 12. stol.), prodchnutá duchem rekonkvisty. Boj s islámem dal v 11. století vzniknout i hrdinské epice byzantské, jak ji reprezentuje *Píseň o Digeniově Akritovi*. Součástí této mohutné epické slovesnosti je i epika slovanská, a to jak *Slovo o pluku Igorově* z konce 12. století, tak staroruské byliny a relativně mladé písně jihoslovanské.

Hrdinská epika nebyla určena k četbě, ale byla recitována. Přednášeli ji za doprovodu hudebního nástroje – zpravidla jakýmsi zpěvavým recitativem – profesionální pěvci. V románských zemích se nazývali latinsky *ioculatores*, francouzsky *jogleors*, *jongleurs*, španělsky *juglares*; česká podoba tohoto slova je *žakéř*; jejich profesionální kolegy byli anglosaští scopové, němečtí singři a špilmani, řečtí rapsódi, ruští skomoroši, jihoslovanští guslaři atd.

Ústní tradování hrdinských látek je faktem velkého významu: právě ono způ-

sobilo v západoevropské kulturní sféře nejvýraznější průlom do hegemonie latinské tvorby a podpořilo zrod novodobých literatur v národní řeči. Souvislost s ústní tradicí je ovšem v dochovaných textech často zastřena: už samotný fakt jejich zápisu naznačuje, že původní podoba díla prošla literárním zpracováním. Tato souvislost se postupem času přirozeně uvolňovala i pod tlakem zrychleného literárního vývoje: tak např. ve Francii 12. století vzniká nový žánr již jednoznačně knižní povahy, dvorský román, a hrdinská epika se s ním musí vyrovnávat. Právě napětí mezi orálním základem a knižním zpracováním je charakteristickým rysem většiny děl středověké hrdinské epiky. *Píseň o Digeniovi Akritovi* nepochybně vyrostla z písní lidových rapsódů, avšak její dochované verze prozrazují účast učeného básníka; *Píseň o Nibelunzích* je dílem literárním, avšak spočívá na hluboké starší tradici, jak dokazují motivické shody s eddickými písněmi; *Slovo o pluku Igorově* je patrně knižním eposem, avšak ve výstavbě textu zřetelně těžším z orálních zdrojů. Touto dvojznačností je poznamenána i nejstarší francouzská epika.

II

11. století, do jehož posledních let bývá nejčastěji kladen vznik nejstarší dochované verze *Písně o Rolandovi*, je dobou velkých přeměn, které nezasahují jen do politických a sociálních struktur, ale týkají se rovněž — a zejména — evropské kultury a mentality. Vyhraňuje se systém lenních závislostí — právě ve Francii 11. století vzniká označení lenní držby: feudum, *fief*. K nové aktivitě se probouzí církev: významnou úlohu přitom sehrává zvláště benediktinský klášter v burgundském Cluny (zal. r. 910), odkud vyšla snaha učinit přítrž amorálnosti, již propadl klérus v rozhárané pokarlovské éře, a podřídit jej — zejména důsledným bojem proti ženitbám kněží a proti simonii — nové kázni. Toto reformní hnutí záhy prokázalo svou životaschopnost: mělo svůj podíl na všech určujících událostech 11. století, ať již šlo o definitivní roztržku církve západní s církví východní (1054), o upevnění papežské moci v první fázi císařopapistických bojů o investituru (pokoření Jindřicha IV. v Canosse r. 1077), či o první křížové výpravy proti nevěřícím, nejprve směrem za Pyreneje (francouzské rytířstvo se vydává do Španělska již od prvních desetiletí 11. stol.), potom do Svaté země (1095).

V atmosféře křížových tažení proti španělským Saracénům vykrytalizoval ideál, jemuž daly výraz hrdinské písně, ideál křesťanského rytíře, božského bojovníka, milujícího svého pána a věrně mu sloužícího („*ses hom par amor et par feid*“) — a ve vyšším plánu osvědčujícího touž vazalskou oddanost i samotnému Bohu —, bezmezně statečného (*prod, preu*), neschopného zbabělosti (*cuardise*) ani zrady (*felonie*), jehož smrt mívá rysy mučednictví (*martirie*).

Lze si snadno domyslet, jak daleko měl tento ideál ke skutečnosti: sama hrdinská epika podává svědectví o tom, že sebeobětavou věrnost vazala vůči

suzerénovi často vystříдалo zrádné odbojnictví a že samozřejmým dovětkem hrdinských činů bylo i získání nových lén a bohaté kořisti. Avšak ani takovéto ideální hyperboly se nerodí z ničeho, jsou vždy důkazem, že doba je na vzestupu, že mentalita se zjemňuje a morální kodexy se mění. Zrození tohoto rytířského ideálu bylo součástí velkolepého kulturního pohybu, k němuž došlo ve Francii v 11. století, kdy na přelomu románské a gotické éry vznikla i první gotická katedrála a první trobadorská píseň, uzákoňující natrvalo v evropském povědomí nový vztah k ženě.

Nejstarší francouzské epické skladby jsou pravidelně anonymní: souvisí to nepochybně s orálním charakterem jejich tradování. Neznámý je i básník *Písně o Rolandovi*. Ve slavném závěrečném verši *Písně* čteme sice jméno jakéhosi Turola — „*ci falt la geste que Tuoldus declinet*“ —, verš je však nejasný. Nevíme přesně, co v tomto kontextu znamená výraz „*geste*“, zda označuje hrdinskou píseň, anebo nedochovanou kroniku (z pera onoho Turola), z níž skladatel čerpal. Nejasné je rovněž sloveso „*decliner*“: označuje činnost skladatele, kopisty nebo jongleura? Verš lze ostatně překládat také takto: „Zde končí gesta, neboť Tuoldovi ubývá sil.“ Tyto rozpaky jsou nicméně symptomatické: není pochyb, že za textem *Písně* stojí veliký básník, ale zároveň se můžeme domnívat, že tento básník je jedním z článků orální tradice, jež dosud prosvítá z faktury veršů.

Ať už na otázku po autorství *Písně* odpovíme jakkoli, podstatné je, že zde byl vytvořen — evokací událostí starých více než tři sta let — nádherný obraz, symbolizující vysoké aspirace doby: obraz dokonalého vazala a ušlechtilého suzeréna, obraz statečnosti ve službě ideálu. *Píseň o Rolandovi* se začíná — alespoň pro nás — francouzská hrdinská epopéj. V průběhu 12. a 13. století (a zejména na italské půdě ještě ve století 14.) na ni navážou desítky dalších epických skladeb; celkem je jich dochováno přes osmdesát. Historické pozadí jejich dějů sahá od Merovejce Dagoberta až k Hugovi Capetovi. Nejkratší písně mají kolem 1000 veršů, nejdelší jsou mohutné eposy o více než 20 000 verších; celkový rozsah tohoto komplexu přesahuje 600 000 veršů. Charakteristickým veršem této epiky je desetislabičný asonovaný verš s výraznou cézurou po čtvrté slabice, ale již v jedné z nejstarších písní *Gormond a Isembart* se vyskytuje také verš osmislabičný, a posléze proniká do těchto skladeb i dvanáctislabičný alexandrín. Tok epického vyprávění byl artikulován do uzavřených strof, tzv. *laisse*s, sjednocovaných touž asonancí: *laisse*y byly zprvu poměrně krátké, avšak postupně narůstaly, takže v pozdních skladbách lze nalézt *laisse*y o více než 1000 verších. Časem asonanci nahrazuje artistnější rým a desetislabičný verš je vytlačován alexandrínem; heroických látek se zmocňují ve 13. století dvorští básníci (truvéri či menestrelové), kteří jsou nám již často známi jménem: patří k nim např. truvér brabantského vévody Jindřicha III. Adenet le Roi, autor několika eposů na náměty z okruhu Karla Velikého a Aimeriho de Narbonne, nebo jeho současník arraský Jean Bodel, autor eposu o tažení Karla Velikého proti Sasům. Doba, kdy

tvorí tito básníci, již ztrácí smysl pro „drsnou prostotu“ prvních jongleurských eposů: je to doba rozkvětu kurtoazního románu a neuctivých fabliaux; a rovněž hrdinská epika je stále výrazněji poznamenávána živlem jak romaneskním, tak burleskním.

Pouze dvě epické skladby se blíží svou starobylostí *Písni o Rolandovi: Chanson de Willeme (Píseň o Vilémovi Oranžském)* a *Gormond a Isembart*, obě z počátku 12. století. *Píseň o Vilémovi* (jehož předobrazem je Guillaume de Toulouse, synovec Karla Velikého, bojovník s Araby, po smrti svatořečený) vypráví o neblahé bitvě se saracénskou přesilou u Aliscans, píseň *Gormond a Isembart* (z níž se nám dochoval jen zlomek o 660 verších, jejíž děj však můžeme rekonstruovat odjinud) je pozoruhodná dramatickým motivem renegáta Isembarta, jenž veden záštitou zradí svého krále i víru otců a spolčí se se saracénským králem Gormondem. Mezi nejstarší skladby bývá řazena i *Pèlerinage de Charlemagne à Jérusalem (Poutí Karla Velikého do Jeruzaléma)*, složená v alexandrinech a zajímavá tím, že hrdinství Karla a jeho baronů je tu vystaveno parodistickému výsměchu; pochází však zřejmě až z konce 12. století a její posměšný ráz je nejspíše — jak soudil již Gaston Paris — měšťanského původu.

Třebaže se nám z nejstaršího období francouzské hrdinské epiky dochovaly jen zmíněné skladby, ve své době nesporně nestály osamoceny. Jestliže má Roland v *Písni* obavu, aby o něm jongleur nezpíval „male chançon“, nedobrou píseň, ozývá se tu „stavovské“ sebevědomí básníka, který uchovává paměti slávu hrdinství a cejchuje zbabělost pohrdáním. Ve starobylé *Písni o Vilémovi* se dočítáme, že Vilém má jongleura, který mu „umí zazpívat písně (chançons de la geste) / o Chlodvíkovi, prvním císaři . . . / a o jeho synu, bojovním Flovantovi . . . / o Karlu, Rolandovi, jeho synovci, / a o Girardovi a statečném Olivierovi; / ti všichni byli jeho příbuznými a předky“ (v. 1261 — 1270). Z veršů je zřejmé, že *Píseň o Vilémovi* byla již ve své době obklopena dalšími skladbami a ty že se již cyklizovaly.

Dobou největší produktivity žánru hrdinské epiky bylo stoleté období mezi r. 1150 — 1250. V tomto časovém rámci vznikla většina písní, jež se nám dochovaly, a v tomto období se také dotvořily epické cykly seskupené kolem hlavních hrdinů. Jednotlivé skladby cyklů opěvovaly různá životní období hrdinů a vyprávěly příběhy jejich „literárních“ předků, příbuzných a potomků. Ke zvláště oblíbeným písním byly dobášňovány prology a epilogy. Pozitivistická literární historie předpokládala, že jednotlivé skladby pouze literárně fixovaly hotovou legendární látku; italský medievalista Antonio Viscardi proti tomu postavil střízlivější tezi, podle níž na počátku bylo několik izolovaných skladeb (především *Píseň o Rolandovi*), které byly inspirujícími modely pro další tvorbu; teprve postupem času si jednotlivé básnické výtvořily uvědomily vzájemné vztahy a začaly se dodatečně skládat v epeje. Nelze rozhodně říci, že neoriginálnější eposy sehrály roli modelů pro další skladby, citované verše z *Písně o Vilémovi* však svědčí o tom, že proces cyklizace začal velmi záhy a postupoval velmi rychle.

Pro truvéry 13. století bylo již samozřejmostí, že francouzská hrdinská epika sestává ze tří cyklů; výslovně o tom hovoří jeden z nich, Bertrand de Bar-sur-Aube, ve své skladbě *Girard de Viane*: „Jsou jenom tři gesty ve slavné Francii: / ta o francouzském králi je nejvznešenější, / druhá je — právem to mohu říci — / o Doonovi s prokvetlou bradou . . . / třetí, velmi chválená, / je o statečném Garinovi de Monglane.“ Toto rozlišení není sice z literárněhistorického hlediska příliš vhodné — slučují se tak texty z rozdílných dob a rozdílného rázu, do těsné blízkosti se dostávají skladby předdvorové a skladby poznamenané ideologií kurtoazního románu —, je však dodnes při třídění této epiky užíváno jako praktická pomůcka. Léon Gautier je doplnil o dva cykly další: cyklus regionální a cyklus křížových výprav. Serióznost tohoto inventáře je kompromitována i tím, že řadu písní lze plným právem řadit zároveň do dvou různých cyklů.

Královský cyklus obsahuje tři desítky eposů. S výjimkou několika eposů — *Flovent* (o synu Chlodvíkově, 12. stol.), *Le roi Louis (Ludvík III., 14. stol.)* a *Hugues Capet* (14. stol.) — je celý cyklus spjat s hieratickou postavou Karla Velikého. Jednotlivé písně mají za námět příběh jeho matky (*Berthe aux granz piez, Berta Velkonohá, 13. stol.*), Karlovo mládí (*Mainet* název je zdrobnělinou latinského Magnus, 13. stol.), jeho boje se Sasy (*Saisnes*, původní gesta z 12. stol. je částečně uchována ve starém norském překladu) atd. Zvláštní skupinu tvoří eposy o Karlových výpravách do Itálie proti Saracénům, jejichž skutečným hrdinou je mladý Roland (o Rolandově narození a mládí jednájí dva franko-italské eposy z konce 12. stol. *Berta e Milone* a *Orlandino*, o jeho prvních hrdinských činech vypráví *Chanson d'Aspremont* z téže doby). Několika písním o Karlově výpravě do Španěl vévodí *Píseň o Rolandovi — Chanson de Roland*. Písně o Ogierovi Dánském, rámované Karlovým tažením do Itálie na pomoc langobardskému králi Desideriovi (*Chevalerie Ogier de Danemarche, Rytířské skutky Ogiera Dánského, 12. stol.; Enfances Ogier, Ogierovo mládí, konec 13. stol.*), rozvíjejí motiv uraženého vazala. Volně souvisejí s královským cyklem i dva eposy, jejichž tématem je vášnivá vzpoura vazala proti králi: již zmíněný *Gormond a Isembart* a jeden z nejkrásnějších francouzských eposů, rozsáhlý *Girard de Roussillon* z druhé půle 12. století.

Hlavní myšlenkou cyklu Garina de Monglane, běžněji nazývaného cyklem Viléma Oranžského, je konfrontace věrného vazala se slabošským králem. Cyklus čítá 24 skladeb. Z řady eposů vyprávějících o osudech předků Viléma Oranžského (počínaje prapředkem rodu Garinem de Monglane) je významný zejména epos o Garinovu synovi *Girardovi de Viane*, kde je mimo jiné pěkná scéna souboje Rolanda s Olivierem, již zpopularizoval Victor Hugo v *Legendě věků*, a epos o synovci Girardově *Aimerim de Narbonne* (obě skladby jsou dílem truvéra Bertranda de Bar-sur-Aube z 13. stol.). Jádrem cyklu je však kompaktní soubor 12 písní, v jejichž středu je jeden z Aimeriho synů Vilém. V jednotlivých písních se vypráví, jak Vilém zachránil korunu pro nestatečného Karlova syna Ludvíka

(*Couronnement de Louis, Korunovace císaře Ludvíka*, 12. stol.), jak Vilém, opomenutý Ludvíkem při rozdělení lén, hodlá si své léno dobyt v jižní Francii na Saracénech (*Charroi de Nîmes, Jízda do Nîmes*, 12. stol.), jak Vilém dobude Orange a získá za ženu saracénskou princeznu Orable, již pokřtí jménem Guibourg (*Prise d'Orange, Dobyť Orange*, poč. 13. stol.), jak při srážce s córdobským králem Déramém padne Vilémův milovaný synovec Vivien a jak je Vilémem pomstěn (*Chanson de Willeme a Aliscans*, 12. stol.), jak konečně Vilém po Guibouržině smrti vstoupí do kláštera (*Moniage de Guillaume, Vilémovo mnišství*, 12. stol.). Zajímavou postavou druhé poloviny *Písně o Vilémovi* (která je zřejmě mladší a byla původně samostatná) je dobromyslný obr Rainouart, heroikomický typ folklórní proveniencí, jenž předjímá Pulciho Morganta a Rabelaisova Gargantua. Vilémovský soubor v mnohém navazuje na motivy *Písně o Rolandovi*, a je tak potvrzením teze o inspirační roli starších skladeb: „... nová epická konstelace vznikla nápodobou královského cyklu: Vilém je jakýsi malý Karel Veliký, jehož Rolandem je Vivien a jehož Roncevaux je bitva u Aliscans“ (J. Frappier).

Cyklus Doona Mohučského spojuje vcelku disparátní skladby, jejichž jednotící ideou je opět téma vazala pyšně zrazujícího věrnost, jíž je povinován svému pánu. Nejvýznamnějším eposem tohoto cyklu je mimořádně oblíbený a záhy překládaný *Renaud de Montauban* (13. stol.), vyprávějící o urputné nevraživosti mezi Karlem Velikým a čtyřmi syny Aymona z Dordogne (syna Doonova).

Z jednotlivých skladeb tzv. regionálních cyklů vyniká půvabný epos o věrném přátelství Amise a Amila a zejména velkolepý *Raoul de Cambrai* z druhé poloviny 12. století. Raoul, jemuž bylo podobně jako Vilémovi ukřivděno slabošským králem, se neprávem zmocní cizího léna; je proklet matkou a jeho přečin jej vrhá do víru dalších tragických vin, až je zabit příslušníkem rodu, jehož léno si přisvojil; ani tím však báseň nekončí, krevní msta hoří dál a postupně hubí všechny protagonisty příběhu.

Básník *Raoula de Cambrai* vytvořil čtvrtý velký obraz, v němž se mohla doba poznat. Vedle monumentálního obrazu vzájemné věrnosti pána a vazala, jak je podán v *Písni o Rolandovi*, vedle obrazu vazala, kterého ani křivda nepřiměje k vypovězení věrné služby (vilémovský cyklus), a vedle obrazu vazala, který na křivdu odpovídá vzpourou (*Gormond a Isembart*), je tu ražen obraz krvavých rozbíjů mezi samotnými feudály.

III

Obrovský blok starofrancouzské hrdinské epiky, počínající se jakoby ex nihilo hned jedinečnou *Písní o Rolandovi*, vzbuzoval úžas od prvních chvil, kdy se k této poezii obrátil odborný zájem. Otázka vzniku starofrancouzských hrdinských písní vzrušuje evropskou medievalistiku již více než půldruhého století, a dosud ji nelze pokládat za vyřešenou.

O první ucelenou teorii, která by odpovídala na tuto otázku, se pokusil francouzský historik Claude-Charles Fauriel. V přednáškách z let 1830–31 zveřejnil velkorysou koncepci, v níž definoval veškerou starou epiku (od indické *Rámájány* a perské *Šáhnáme* po francouzské chansons de geste a *Nibelungenlied*) jako spontánní výraz národního génia: nejstarší lidové písně, vzniklé jednotlivě, se později slily ve velké epické básně.

Jádro této koncepce bylo zformulováno již před Faurielem: po geniálních náběžích Giambattisty Vica (1725), který vyložil homérické zpěvy jako kolektivní výraz heroického ducha starých Řeků, především v patetických formulacích Herderových (*Stimmen der Völker*, 1778) a v systematických výkladech bratří Grimmů z prvních desetiletí 19. století. Romantická představa mladého národa, který spontánně zbásňuje své dějiny, vykristalizovala v jejich pracích v působivou hypotézu, podle níž starobylá epika vznikla ve třech fázích: na počátku byla organická legendární látka (Epos), ta poskytla inspiraci pro krátké epické zpěvy (Lieder), jež posléze amalgamovaly v rozsáhlé epické celky (epische Sage).

Nový mezník v bádání o francouzské hrdinské epice znamenal až rok 1865, kdy Gaston Paris, tehdy šestadvacetiletý, vydal svou *Básnickou historii Karla Velikého (Histoire poétique de Charlemagne)*. Paris, skutečný zakladatel romantických studií a na dlouhá desetiletí nejvyšší autorita oboru, dal romantické teorii vzniku chansons de geste definitivní formulaci, ale zároveň, ovlivněn novou exaktností Tainova pozitivismu, dal podnět k jejímu popření. Paris definoval hrdinské písně jako plod omlazujícího působení germánského ducha, splývajícího s novou křesťanskou civilizací a nalézajícího výraz v románské formě. Klíčovými pojmy jeho teorie jsou „kantilény“, krátké lyricko-epické písně, které vznikaly po celé 7.–10. století z bezprostředního kontaktu s opěvanými událostmi jako pláč či jásot nazítrů po bitvě. Tyto *nedochované*, hypotetické písně merovejské a karlovské éry jsou podle Parise pravou básnickou francouzskou epopejí; dochované texty ze 12. století jsou pouze její pozdní literární redakcí, na niž navázalo ve 13. století — jako poslední fáze — období „fantastického“ rozměňování motivů.

Ačkoli Paris zůstal nadále v zajetí aprioristické romantické koncepce, dokázal vnést do své teorie řadu pronikavých změn: vyvaroval se již například širokých generalizací, převádějících na společného jmenovatele indickou, řeckou a francouzskou epiku, nepřičítal již autorství zpěvů géniu národa, ale hledal autory mezi „válečníky“, „jongleury“ apod. Především však byl schopen přesáhnout iluzorní východiska a zabývat se reálnými problémy: průzkumem textů, jejich datováním, jejich tříděním a deskripcí.

Definitivní roztržku s teorií kantilén znamenala kniha italského badatele Pia Rajny *Počátky francouzské epopeje (Origini dell'epopea francese)*, 1884. Rajna po způsobu Niebuhrově, který „objevil“ v Liviovi útržky „národního eposu“ starého Latia, pátral ve starých merovejských kronikách (Řehoř z Toursu, tzv.

Fredegar) po stopách předpokládaných „národních zpěvů“ Merovejců. Na základě svých objevů, jež ovšem zpravidla nepřesahovaly rozměr univerzálních folklórních témat, vybudoval pak hypotézu nepřetržité epické aktivity Germánů od časů Chlodvíkových. Problém přechodu od merovejské a karolínské epeje k epeji francouzské vysvětloval bilingvismem básníků. To, co Rajna našel v starých kronikách, však odmítl považovat za stopy kantilén: Řehoř i Fredegar museli podle něho čerpat z dokonale konstruovaných epických básní.

Těmto konfliktním tezím zůstalo jedno společné: předpoklad, že texty epejí, jak nám je zachovalo 12. století, jsou výsledkem dlouhé, staletími měřitelné básnické aktivity. A právě v tomto bodě začal svou revoluční polemiku vídeňský romanista Philipp August Becker a — nezávisle na něm — Parisův žák Joseph Bédier.

Bédier vyložil svou teorii ve čtyřech svazcích vydaných v letech 1908—1921 pod společným názvem *Epické legendy (Les légendes épiques)*. Toto dílo, dodnes uchvacující čtenáře svou precizností a nevšedním badatelským patosem, detailně prověřilo celou argumentaci dosud vyslovených názorů. Bédier vyšel z kritiky textů; nesoudil již z aprioristických pozic hypotéz, pro něž jsou dodatečně hledány doklady. Důkladně probral podpůrnou argumentaci teorie kantilén a odmítl ji en bloc. Jestliže kroniky po celé 8., 9., 10. i 11. století o kantilénách mlčí, bude rozumnější vysvětlit to tím, že vůbec neexistovaly, než pohrdavým vztahem kleriků k lidové řeči. A jestliže se koncem 11. století naopak v kronikách vyrojí desítky zmínek o chansons de geste, není to známkou toho, že klerici překonali svůj staletý odpor k lidové slovesnosti, ale důkazem, že je zde fixován zrod nového žánru. Vznik hrdinské epiky je třeba klást do doby nepřilíš vzdálené té, do níž se hlásí nejstarší dochované rukopisy: na přelom 11. a 12. století. Uznáme-li to, zmizí náhle řada problémů, jež teorie kantilén není s to uspokojivě vysvětlit: porozumíme, proč je v písních historie tak chaoticky deformována, a přestane pro nás být záhadou úžasná umělecká jednota vrcholných písní.

Je ovšem třeba zdůvodnit, jak mohly ožít s takovou silou události tři i více staletí staré v myslích básníků 11. a 12. století. Zmínky v textech přivádějí Bédiera ke středověkým klášterům. Zde přežívaly — v legendarizované podobě — vzpomínky na historické osobnosti, jejichž život byl — ať již autenticky, nebo fiktivně — s klášterem spojován. Vzpomínka na Rolanda byla uchovávána v klášteře sv. Seurina v Bordeaux, kde byly ukazovány jeho ostatky, v klášteře sv. Romana v Blaye, kde byl uctíván jeho hrob, a v Roncevaux, kde bylo vzpomínáno jeho mučednické smrti. V útrokách klášterů tak zůstávala — z propagačních důvodů — živa legendární látka, čekající na svou chvíli a svého básníka.

Tato chvíle, kdy legenda ožila básnickým slovem, nastala podle Bédiera v 11. století. Velké kláštery ležely na poutnických trasách, a právě v 11. století se tyto cesty nebývale zaplnily davy zbožných poutníků. Vedle tzv. římské cesty byla

nejproslulejší cesta vedoucí z jižní Francie do Compostelly v severním Španělsku, ke hrobu apoštola sv. Jakuba. Svatojakubská cesta procházela právě místy rolandovského kultu: vedla z Blaye přes Bordeaux roncovalským průsmekem na španělskou půdu. Tuto cestu však neožívali jen poutníci: po celé 11. století tudy procházely v opakovaných vlnách ozbrojené výpravy proti nevěřícím za Pyrenejemi. Právě tito křižáci — převážně Burgundané, podněcování a organizování opatstvím v Cluny —, pro něž byl boj se Saracény skutečností (spíše než pro historického Rolanda), podle Bédiera „probudili na této cestě k životu vzpomínku na výpravu Karla Velikého“.

Na poutních cestách bylo možno potkat potulné pěvce, jongleury, kteří na náměstích a před portály chrámů nalézali vděčné obecenstvo pro svou produkci. Byli původně pouhými interprety (zřejmě převážně hagiografických skladeb), časem se však mezi nimi nutně objevili i samostatní tvůrci. Bédier soudí, že právě jednomu z nich — geniálnímu básníku, o němž nemůžeme říci více, než že to byl Francouz — vděčíme za *Píseň o Rolandovi*. „Je zbytečné a plané předpokládat, že k tomu, aby se z vágních a amorfních legendárních prvků, jež přežívaly v kostelech v Roncevaux nebo v kostelech na roncovalské cestě, zrodila *Píseň o Rolandovi*, bylo zapotřebí celých věků a že se musel vystřídat bezpočet „pěvců“. Stačila jediná chvíle, ona svatá chvíle, kdy básník, využívající snad nějaký nevalný román, hrubý náčrt příběhu, pojal myšlenku hádky mezi Rolandem a Ganelonem...“

Bédierova teorie přinesla skutečně nový, od romantických představ oproštěný výklad vzniku francouzské hrdinské epeje. V hlavních rysech se inspirovala tainovskými postuláty, báseň je zde vyložena ze součinnosti rasy (básník pojatý jako reprezentant definitivně zformované a své jedinečnosti si vědomé francouzské národnosti), prostředí (kláštery na trasách poutníků a křížových výprav) a okamžiku (doba křižáckého nadšení). Třebaže pozdější výzkum se ubíral převážně cestou polemiky s bédierovskou koncepcí, Bédierovy teze byly mimořádně vlivné. Za „pravou francouzskou epejí“ jsou nadále považovány — proti Parisovi — dochované texty z konce 11. a z 12. století; v popředí zájmu již nejsou pěvci jejich nedochovaných předstupňů, ale konkrétní tvůrci konkrétních textů a konkrétní otázky jejich literární techniky.

Podnětnost Bédierovy koncepce je zřejmá i z dílčích rozvedení či polemik, jež vyvolala. Bédierův důraz na účast kléru při vzniku hrdinské epiky vedl k úvahám na téma, do jaké míry se v písních reflektuje klerická, tj. latinská kultura. Edmond Faral (1933), jehož zásluhou byla zkompromitována starší teze o dvou rozdělených středověkých světech, klerickém a lidovém, hledal v *Písní o Rolandovi* ohlasy latinské četby (upozornil například, že charakteristika Turpinova koně je převzata z *Etymologií* Isidora ze Sevilly), muzikologové uvažovali o souvislostech mezi zpívaným přednesem *lais* a církevním zpěvem. Albert Pauphilet (1933) ještě důrazněji zhodnotil roli individuálního tvůrce; přes tuto bédierov-

skou inspiraci však dospěl ve svých úvahách k tezi, která jde proti Bédierovi: odmítl primárnost historicko-legendární látky a usoudil, že primární je naopak fiktivní zápletko, plod básnickovy fantazie, volná invence, jíž mají historická data pouze dodat — tak jako u Waltera Scotta či Alexandra Dumase — zdání pravdivosti. Rolandovský kult, o němž hovořil Bédier, podle Pauphileta nepředcházela *Písní*, *Píseň* jej naopak vyvolala v život. Ferdinand Lot (1928) a Robert Fawtier (1933) naopak ocenili solidnost historických relací, jak je uchovávají hrdinské zpěvy, a přiklonili se opět k hypotéze písní současných s událostmi; Lot navíc pokládal za vážný argument proti Bédierovu výkladu skutečnost, že v nejstarší, oxfordské verzi *Písně o Rolandovi* není nikde výslovně dotčena pouť ke sv. Jakubu. Antonio Viscardi (1933) rovněž vyzdvihl Bédierovo ocenění role básnické individuality, jež vyhovovalo jeho croceovskému založení, vyslovil však otázku, zda vzpomínka na historické hrdiny nebyla uchovávána spíše na feudálních dvorech nežli ve zdech klášterů. Týž Viscardi věnoval později Bédierovi další, mnohem závažnější kritiku, v níž odmítl jeho teorii jakožto „teorii vzniku žánru“: pojem žánr je podle něho pouze pozitivisticko-evolucionistická abstrakce, ve skutečnosti jde o zjištění vzniku prvního díla, které se stalo modelem pro díla následující; jde o zrod básníka, nikoli o zrod žánru. Jeho kritika zahrnovala velmi rozumný požadavek zkoumat vznik každé hrdinské písně jednotlivě.

Nový impuls k úvahám o genezi francouzské hrdinské epeje dal proslulý španělský badatel Ramón Menéndez Pidal. Proti Bédierově teorii, již nazval případně individualistickou, postavil tzv. teorii tradicionalistickou. Pidal znovu oživil romantická hlediska, avšak s vyloučením mystických pojmů „génia národa“, „duše lidu“ apod. Kolektivní tvorba je v jeho pojetí souhrn anonymních, avšak individuálních tvůrčích činů, „postupnou a simultánní spoluprací“, „jednohlasou a zároveň mnohotvárnou hrou variant“. Velké epické písně žily latentně v početných anonymních realizacích ještě předtím, než jim jednotliví básníci vtiskli podobu, již známe. Ani ti největší (jako básník oxfordské *Písně o Rolandovi*) však netoužili projevit svou osobnost jedinečným tvůrčím činem, byli pouze hlasem svého prostředí; i jim byla cizí myšlenka „osobního literárního vlastnictví“ a nepočítali s tím, že jejich dílo bude věrně reprodukováno; toto dílo bylo obecným majetkem a svým zvláštním stylem — neosobním, jakoby mimo čas, jedním slovem „tradičním“ — podávalo ruku dalším upravovatelům.

Hlavní myšlenky této teze vyslovil Pidal již ve dvacátých letech a systematicky ji rozvinul v následujících desetiletích, v době nadvlády Bédierových názorů. Postupem času získal tradicionalismus početné souputníky z řad žáků Lotových (Fawtier, René Louis, Rita Lejeunová) a z řad zastánců germánského původu francouzské epeje oživujících teze Rajnovy (Karl Voretzsch, Giulio Bertoni, Theodor Frings). Když na přelomu 50. a 60. let dovršil Pidal svá studia o francouzské epice monumentálním dílem *Píseň o Rolandovi a epická tradice Franků* (španělský originál vyšel r. 1959, doplněný francouzský překlad — *La Chanson*

de Roland et tradition épique des Francs — r. 1960), mohl se zadostiučiněním konstatovat, že až na ojedinělé zastánce individualistické teorie (Viscardi, Delbouille) tradicionalismus zcela opanoval pole.

Pidal je přesvědčen — stejně jako Paris —, že zárodek *Písně* vznikl těsně po historické bitvě u Roncevaux: „Roland se mohl zrodit pouze v 8. a 9. století, ve chvíli, kdy předmětem inspirace básníků mohla být existence křesťanského císařství navazujícího na římské impérium a usilujícího o pokřesťení pohanských národů.“ Prvotní podoba písně nebyla nicméně Parisovou kantilénou, měla zřetelně epický charakter a jejím cílem bylo podat informaci o aktuální události; byla „zpívanou historií“. Tato zárodečná podoba písně posléze procházela rukama dalších upravovatelů. Pidal rekonstruuje tento vývoj s neobyčejným důmyslem a značně přesvědčivě na základě drobných zmínek o existenci rolandovské látky ve starých latinských textech, které zčásti znal již Paris a jejichž svědectví radikálně zpochybnil Bédier. Nejstarší podoba *Písně* měla podle Pidal jenom dva hrdiny: Rolanda a Karla. V této verzi přichází po Rolandově smrti Karel do Roncevaux, Bůh na jeho prosbu zastaví slunce a Karel zničí saracénskou armádu. Tato „varianta“ se ještě obešla bez Ganelona, porážka dosud nebyla motivována zradou; Ganelon se objevuje až v 10. století. V 11. století vytvořil geniální jongleur novou variantu tím, že uvedl do děje Oliviera. Tato postava, polemizující se starším pojetím heroismu, je možná přínosem klerickým; nasvědčoval by tomu fakt, že Olivier jako jediný z Karlových bojovníků nese latinské jméno. Pidal se přitom odvolává na Leo Spitzera, podle něhož je Olivierovo jméno odvozeno od olivy, symbolu moudrosti, a ve svazku Rolanda s Olivierem je oživeno staré topos „fortitudo-sapientia“. Týž upravovatel, který uvedl do děje Oliviera, uvedl do něho i Aldu. Teprve v 11. století vstupuje do básně rovněž dvanáct pérů. Na konci 11. století vzniká varianta, v níž je doplněna epizoda Baligantova. Celý komplex motivů — zdaleka ne tak jednotný, jak se domníval Bédier — se konečně vynoří na světlo kolem r. 1100; tuto variantu nám uchoval oxfordský rukopis. Od tohoto okamžiku můžeme sledovat další život *Písně* — rozšiřování témat, uvádění nových motivů — na variantách zapsaných v pozdějších rukopisech.

Tradicionalistické pojetí se nutně muselo vyrovnat s nedostatkem důkazů pro postulovaný „latentní“ život hrdinské epiky před r. 1100. Pidal znovu rehabilitoval doklady, o něž se opíral již Paris, ale zároveň upozornil na řadu nových dokumentů, jejichž výmluvnost byla často překvapivá. Již Lot objevil v listinách z r. 1096 dvojici bratří pokřtěných jmény slavné epické dvojice Rolanda a Oliviera, a r. 1950 mohla R. Lejeunová doložit dokonce sedm takových onomastických párů, z nichž nejstarší se hlásil až do počátku 11. století. R. 1953 objevil Dámaso Alonso tzv. *Notu emilianense*, latinskou poznámku z r. 1070 ve španělském rukopise z kláštera sv. Emiliana u Riojy, v níž je nejen stručně reprodukováno rolandovské téma, ale navíc se zde objevují — v románské jazykové podobě — jména postav z jiných cyklů, Ogier a Vilém. Přes hlasy pochybovačů — kteří váhali nad

navrženými datacemi jednotlivých dokumentů, a zejména namítali, že pokud zmínky o jednotlivých hrdinech epeje dokládají existenci legendárních látek, nedokládají ještě existenci epických zpěvů — podařilo se tradicionalistům prolomit skepsi, která byla v Bédierově koncepci tak absolutní.

Tradicionalistické hledisko, sledující pohyb „variant“, přesunulo pozornost na tvůrce hrdinské epiky. Významným příspěvkem k tomuto tématu byla kniha švýcarského badatele Jeana Rychnera *La Chanson de geste* (1956), v podtitulu charakterizovaná jako „pojedenání o epickém umění jongleurů“. Rychner studoval na materiálu několika nejstarších písní vliv způsobu šíření této epiky na její kompoziční principy, strofickou strukturu a vyprávěcí styl. Rychner nepochybuje, že jongleur byl často nejen interpretem, ale i vlastním tvůrcem hrdinských písní, vcelku mu však vyhrazuje skromnou roli, omezenou na lidové publikum, jen výjimečně přesahující do sféry aristokratů. Pidal naopak v recenzi Rychnerovy knihy zdůraznil, že „jongleur byl jediným básníkem prvních románských století, že mezi jongleurem (tj. interpretem) a truvérem (tj. básníkem) ještě ve 12. století často nebyl rozdíl a že gesty představovaly poezii určenou především rytířskému stavu“.

Studiem techniky lidového pěvce se však nezabýval jen Rychner. Techniku jihoslovanských guslarů začal studovat již Matyáš Murko, ve 30. letech se tomuto studiu věnoval americký badatel Milman Parry a na jeho dílo navázal jeho žák Albert Bates Lord. Lord podal posléze v znamenité knize *Pěvec příběhů* (*The Singer of Tales*, 1960) úplnou teorii orální epiky, která postavila tradicionalistickou koncepci na podstatně exaktnější základnu. Lord odmítl často opakovanou otázku, zda pěvci byli pouze interprety hotových děl, nebo také jejich tvůrci; přesvědčivě dokazuje, že orální skladby vznikají nikoli *pro* přednes, ale *v průběhu* přednesu. Pěvci vytvářejí svou píseň pokaždé znovu, s každým přednesem vzniká nová báseň; básník je tak spíše nežli nositelem tradice „tvůrcím umělcem, který tradici vytváří“. Základem pěvecké techniky jsou formule, které již Parry definoval jako „skupiny slov, jež jsou pravidelně užívány za stejných metrických podmínek pro vyjádření dané základní myšlenky“. Nejstabilnějšími formulami (v rozpětí půlverše nebo celého verše) jsou jméno, popřípadě titul hrdiny, označení času a místa, vyjádření elementárních dějů. Formule a formulové výrazy vytvářejí gramatiku orálního básnictví, nejsou však petrifikovanými klišé, mají schopnost obměňovat se a produkovat nové varianty. Parataktickým přiřazováním formulí — jímž je vytvářen charakteristický přiřazovací styl (*adding style*) orálního básnictví — pěvec buduje vyšší jednotku, téma. Klasickými tématy této epiky jsou rada, cesta, sbírání vojska, bitva, svatba apod. Spojování témat v píseň je dáno logikou příběhu a obvyklými asociacemi (stává se ovšem, že pěvec spojí dvě témata nesoucí logický rozpor). Tuto teorii, vybudovanou na jihoslovanském materiálu, aplikoval A. B. Lord na Homéra a na některé středověké skladby: na *Beowulfa*, *Píseň o Digeniovi Akritovi* a na *Píseň o Rolandovi*. Analýzou jednotli-

vých *lais* oxfordského rukopisu dospěl k závěru, že formulový, a tedy orální charakter *Písně* je zcela průkazný: například ve 20 půlverších 9. *lais* napočítal celkem 12 formulových slovních spojení, která se na jiných místech básně za stejných metrických podmínek vracejí.

Pidalova velkorysá teorie má nespornou přitažlivost; její hlavní zásluhou je, že připoutala pozornost k tvůrcům hrdinské epiky a vedla ke studiu techniky lidového pěvce. Jejím nebezpečím je, že (alespoň in theoria) velmi striktně rozděluje kulturu vzdělanců a kulturu lidovou, třebaže již Faral prokázal, že oba tyto světy se ve středověku prolínají. *Píseň o Rolandovi*, jak ji známe, má zřejmé rysy „anonymní“, „tradiční“, na formulích založené orální epiky, ale zároveň nelze přehlédnout, že se inspiruje biblí, liturgickými texty (Rolandovo pokání), topem Ubi sunt (Karlův nárek nad padlými bojovníky), a dokonce Isidorem ze Sevilly.

Bédierova a Pidalova teorie vzniku chansons de geste jsou v jádru nesmiřitelné hypotézy. Pokusy o jejich sloučení (Italo Siciliano, Pierre Le Gentil) mají nutně kompromisní ráz. Řada badatelů pokládá za průkaznou existenci *Písně* v průběhu 11. století, ale odmítá sledovat Pidalu před r. 1000. Uznáme-li však alespoň tento stoletý život *Písně* — a Pidalovy argumenty pro toto období jsou velmi přesvědčivé —, stane se Bédierova teorie, cele založená na kulturněhistorické situaci 11. století, stejně neudržitelná.

Zdá se nicméně, že v přemíře hypotéz ztrácí tradicionalistická teorie z očí konkrétní text. Oxfordský text *Písně* — ať je jeho prehistorie jakkoli dlouhá — je koneckonců uzavřeným literárním faktem, který má svou jednotu a jedinečnost, a Bédier je v právu, jestliže s ním takto zachází. Jednota oxfordského textu není sice absolutní, mezi jednotlivými motivy jsou nescelené švy, je však dostatečná, abychom jej interpretovali jako umělecký celek. Pidalův předpoklad, že jednotlivé postavy vstupovaly do textu postupně, je sice významný pro genezi básně, ale zcela druhotný pro výklad jejich estetických hodnot. Oxfordská *Píseň* vznikla kolem r. 1100, a i když uznáme její třistaletý rodokmen, je nutně dítětem svého věku. Je zatěžko uvěřit Pidalovi, že přes neustálou aktualizaci variant zaznívá v *Písně* autentický patos „hrdinské karolínské Francie“, a nikoli hlas Francie 11. století, putující po stopách rolandovského kultu, hlas, který v ní zaslechl Bédier. Ideový obsah partie o Baligantovi, již Pidal pokládá za pozdní dodatek, se neliší od předchozí části, a jestliže to Pidal vysvětluje „houževnatou persistencí epické tradice“, zní to značně spekulativně. Argumentuje-li Pidal, že pouze historický Karel měl ve zvyku udílet křest pohanům, zatímco křižáci 11. století je bez milosti pobíjeli, a že tedy píseň odráží v tomto detailu autenticky karolínské poměry, není to příliš přesvědčivé: básník přirozeně idealizuje mravy svých hrdinů, přitom však bezděčně zaznamenává i agresivní rub boje proti nevěřícím s pozoruhodným dobovým realismem.

Není nutno popírat orální předstupně *Písně*, které předpokládá Pidal, ale zároveň není nutno ani vytrhávat nejstarší dochovanou verzi *Písně* z kontextu 11. století, kam ji začlenil Bédier.

Historické jádro *Písně* interpretuje Bédier s oporou v karolínských kronikách zhruba takto:

Roku 777 požádal Karla Velikého v Paderbornu osobně zaragozský emír Sulejman ibn al-Kalbí o pomoc proti córdobskému emírovi, jemuž byl podřízen. Karel vyhověl a následujícího roku po velikonocích vytáhl do Španělska. Dorazil před Zaragozu, v ní se však mezitím uzavřel jeden z bývalých Sulejmanových spojenců. Karel začal Zaragozu obléhat, když ale obdržel špatné zprávy ze Saska, rozhodl se k návratu. Na zpáteční cestě rozbořil hradby křesťanské Pamplony. Při přechodu Pyrenejí byl 15. srpna 778 v Roncevaux jeho zadní voj zaskočen křesťanskými Basky. V tomto boji padlo mnoho znamenitých mužů, mezi nimi — jak nás informuje Eginhard v 9. kapitole své *Vita Caroli* — senešal Eggihard, hrabě Anselm a „Hrodlandus, Britannici limitis praefectus“ — Roland, vévoda bretonské marky.

Bédier zdůrazňuje, že toto tažení do Španělska, jediné, jehož se Karel osobně zúčastnil, trvalo necelých pět měsíců a svým významem bylo nesouměřitelné například s opakovanými výpravami proti Sasům. Na rozdíl od pozdější legendy v něm není ani potuchy po patosu křížového boje proti nevěřícím, prozrazuje naopak zcela obvyklý válečnický cynismus.

Pidal však popírá, že šlo o nepřiliš významnou vojenskou akci. Připomíná, že do Španělska směřovalo za Karlova života celkem dvanáct válečných výprav (byť až na jednu bez jeho osobní účasti), že tedy Španělsko stálo v popředí jeho christianizačních snah. R. 778 se Karel vypravil do Španělska s obrovským vojskem a porážka u Roncevaux byla skutečnou katastrofou, jejíž dosah byl v oficiálních letopisech záměrně zastírán. Z arabských kronik Pidal vyrozuměl, že Baskům byli v roncevalské bitvě skutečně nápomocni Saraceni, a pokládá to za důkaz, že jádro *Písně* je autentičtější než historické relace. (K tomu lze ovšem poznamenat, že Saraceni hrají ve francouzské epice zcela obligátní roli, objevují se např. i v písni *Gormond a Isembart*, jejímž historickým pozadím je porážka anglických Normanů u Saucourtu r. 881.)

Míru deformací historických faktů můžeme lépe posoudit, budeme-li hledat reálné prototypy jednotlivých protagonistů básně. Remešský arcibiskup Turpin (Tulpinus) nepadl v Roncevaux, ale zemřel až deset nebo dvacet let poté. Ganelona lze snad dát do souvislosti s osobou senského arcibiskupa Wanilona, jež Karel Holý r. 859 obvinil, že jej za peníze zradil Ludvíku Němci; je možné, že jeho jméno utkvělo v jazykovém povědomí jako označení typu věrolomníka. Reálné prototypy některých epizodních postav žily v rozmezí tří staletí: Anseise lze zřejmě identifikovat s Ansegiliem (zemř. po 685), otcem Pipina II., a Ogiera s Autchariem (zemř. 774), vazalem Karlomanovým; Gérard z Roussillonu, provensálský regent a zakladatel opatství ve Vézelay, zemřel r. 879; osoby Geoffreje z Anjou

a Richarda z Normandie patří století desátému. Pro Bédiera jsou tyto skutečnosti důkazem, že vytvoření rolandovské legendy muselo být časově značně vzdálené od historických událostí. Pidal naopak soudí, že tyto postavy vstupovaly postupně do textu písně v průběhu jejího třistaletého vývoje.

Faktem nicméně zůstává, že dějinné vědomí autora oxfordské verze *Písně* bylo velice chatrné. Uvedeným postavám již chybí veškerá historická konkrétnost. Nevíme, do jaké míry pracoval tento básník samostatně, ale jisté je, že již nechtěl vytvářet „zpívanou historii“, že dával matným historickým reminiscencím nový směr a nový patos a ke jménům dotvářel charakter, schopné vstupovat do dramatických dialogů.

Charaktery *Písně o Rolandovi* jsou vsutku pozoruhodným básnickým výkonem. Dojem monumentality a jednotlivosti, který v nás skladba vzbuzuje, je dán především psychologickou monumentalitou a jednotlivostí charakterů jejich aktérů. Tyto postavy se v průběhu básně nevyvíjejí a nemění, zůstávají takové, jak se projeví při svém prvním vstupu na scénu, přitom však jsou nadány dostatečným vnitřním napětím, aby jejich drama nebylo dramatem fatality, ale — podobně jako u postav Corneillových, jak poznamenává Bédier — dramatem vůle. Roland je statečný a čestný, jeho hrdost je však příliš vznětlivá a nedostává se mu rozvahy; Ganelon je znám jako muž statečný a rozvázný, avšak v jeho srdci doutná stará zášť vůči Rolandovi; teprve ve chvíli, kdy se oba střetnou, si volí svůj osud, jenž jednoho povznese k mučednickému heroismu a druhého strhne do hanby, pro niž není jména.

Roland je nepochybně ztělesněním ideálu, jenž básníkovi tanul na mysli, je ztělesněním „oné mystiky militantní víry, rodícího se patriotismu, rytířské cti a válečného heroismu, jež vrhla křesťanskou a feudální společnost do grandiózního podniku křížových výprav“ (P. Le Gentil). Jeho postava však nemá státnost světců ze středověkých hagiografií. Rolandova hrdost není prosta sebelásky, je to „démésure“, pýcha, antická „hybris“. Postava „moudrého“ Oliviera je tu proto, aby připomněla Rolandovi, kde končí statečnost a začíná bláznovství, kde hrdost přestává být ctností a stává se hříchem; a jestliže toho Roland v Roncevaux nedbá, přivolává na sebe tragickou vinu. Vydává tím všanc nejen životy svých bojovníků, ale riskuje zkázu křesťanské věci, a tedy prohřešuje se na svém poslání. Očišťuje se však utrpením: teprve pláč nad mrtvými těly těch, jež miloval, teprve strach o Francii a vítězství křesťanstva, jenž mu vkládá do ruky olifant, jej zbavuje všeho egoismu a dovádí ho k oné pokoře, jež jediné dává cenu oběti. Teprve ve smrti je Roland sám sebou: dokonalým rytířem, mučedníkem svaté věci, který dostal své povinnosti a povznesl své bojovníky do týchž morálních výšin, kde stojí on sám. Umírá očištěn, nezraněn, „jako vítěz“; předstupuje před svého nejvyššího pána a podává mu rukavici, aby vyřkl soud nad jeho skutky. Bůh rukavici přijímá: uznal službu svého rytíře.

O Olivierovi napsal Pauphilet, že je to postava stvořená z ničeho, žijící jen

pro „velkolepý, leč krátký literární účín“. Vskutku, Olivier, nápadně oproštěný od rodových svazků, byl vytvořen, aby vznikla jedna z oněch literárních dvojic, jež jsou v chansons de geste tak běžné a většinou postrádají jakoukoli osobitost (jako ona aliterační dvojice Gerina a Gerera z *Písně*); poskytl navíc básníkovi kontrastní fólii, na níž mohl lépe vykreslit typ Rolandův. Bolestná postava Olivierova má však nespornou lidskou jedinečnost, a opakovaně si získává naše sympatie i na úkor samotného Rolanda. Olivier je stejně statečný a ušlechtilý jako Roland, je však i moudrý, má dar realistického úsudku nezkaleného vášněmi, je jedním slovem spravedlivý. Jeho postava má řadu rysů, pro něž je nám podivuhodně blízký: je cosi zvláště roztržitého v jeho hrdinství, když bojuje pouhým pahýlem kopí a když, oslepen ranami, udeří Rolanda; je také jediný, kdo v tomto světě mužského heroismu mluví o ženě. Jeho spor s Rolandem má dojímavý patos konfliktu mezi dvěma ušlechtilými bytostmi předurčenými k vzájemnému porozumění. Jestliže skutečným hrdinou *Písně* je nicméně Roland, a nikoli Olivier, zaznívá v tom více než v čemkoli jiném požadavek doby: doby, jež před strízlivým vědomím povinnosti dává přednost nadšené a sebeobětavé službě ideálu.

Takové službě se zaslíbil i arcibiskup Turpin. I tato postava je zřetelným výtvořem doby tažení proti nevěřícím, doby, která odmítala asketické mnišství a požadovala na duchovním, aby se stal vojákem božím, doby, která zanedlouho dá vzniknout řádům rytířů-mnichů. Ukládá-li Turpin Rolandovým bojovníkům jako pokání dobře se bít a slibuje-li jim, že smrtí získají palmu mučednictví a jisté místo v ráji, vyjadřuje clunyáckou myšlenku, že oběti křížové výpravy svou krví vykupují své hříchy. Turpin je skvělý voják, ale je i dobrý kněz: jeho poslední gesto — snaha utiřit žízeň Rolandovu — je gestem slitovnosti. To, co dělá z Turpina výrazný typ, však nejsou tyto ideální rysy, ale to, co je na něm konkrétního: jeho robustní letora, jeho vitalita a dobromyslnost, i jistý smysl pro humor, který lze vyčíst z některých jeho replik.

Proti světlým zjevům Rolanda, Oliviera a Turpina stojí v *Písně* Ganelon. Tak jako se Roland stává mučedníkem, stává se Ganelon zrádce. Jeho charakter však není plochý, je naopak nečekaně hluboký. Když Roland navrhne Ganelona za posla k Marsilovi, chce mu prokázat čest; Ganelon to však pochopí jako záštipný útok. Scéna, v níž Ganelon arogantně vyřizuje Marsilovi Karlův vzkaz, se zdála některým kritikům *Písně* nelogická, Bédier však upozornil na to, že bez této scény by byl Ganelon jen ubožákem, který zrazuje ze strachu; Ganelon však není zbabělec, a právě svým vyzývavým chováním v saracénském táboře si potvrzuje své právo na pomstu. Z nepravděpodobnosti byla obviňována i druhá scéna volby, v níž Ganelon navrhne Rolanda za velitele zadního voje vracející se Karlovy armády. Bédier však i zde postřehl hluboce dramatickou motivaci. Ganelon vsadil na to, co jej na Rolandovi nejvíce dráždí, na jeho hrdost: ví předem, že Roland návrh neodmítne. Všichni sice tuší, že zde jde o Rolandův život — Karel byl dokonce varován ve snu —, ale nemohou mít jistotu: jestliže Ganelon

zradil, proč by se vracel do francouzského tábora? „Karel neví, že Ganelon je tím, kým je, mužem, který za rozkoš této chvíle obětoval svůj život.“ Když se v závěrečné scéně Ganelon hájí, že Rolandovi přede všemi vyhlásil nepřátelství, je nicméně zřejmé, že tragicky nepochopil dosah svého činu: neměl právo jednat s Rolandem jako s osobním nepřítelem, zrazuje Rolanda, zradil i císaře, a co víc, zradil boj za víru. Soud nad ním je vskutku Boží pří, a Ganelon marně doufá v milost.

Poslední — a v jistém smyslu první — velkou postavou *Písně* je Karel Veliký, *Charlemagne* francouzské epiky. Je paradoxní, že tento Germán, který ve francouzské Neustrii pobýval jen krátce, nezanechal stopy v původní staroněmecké poezii a že právě ve starofrancouzské hrdinské epopěji hraje tak důležitou roli. Prochází desítkami skladeb a jeho obraz je — jak připomíná Bédier — pozoruhodně proměnlivý: „jednou je to fantastický král, podruhé krutý tyran, potřetí starý důvěřivý velmož klamaný zrádci“. Nejkrásnější obraz Karlovy postavy vytvořil však nepochybně básník *Písně*. Jeho Karel má v sobě cosi biblického: je velmi stár, prostřednictvím andělů rozmlouvá s Bohem, je obklopen svými péry, jejichž počet se shoduje s počtem apoštolů. Jeho stáří je velebné, ale není prosto slabosti: leží na něm velká odpovědnost vůči křesťanstvu a toto vědomí je tíživé, Karel často váhá s rozhodnutím, takže se může zdát nerozhodný a nejistý, mívá úzkostné sny a velmi se bojí o milovaného synovce Rolanda. Jestliže básník tak podivuhodně zlidštil postavu Karlova, nemínil jí tím ubrat na majestátnosti: důkazem toho je zvláště druhá část *Písně*, v níž je líčena pomsta za Rolanda. Tato část byla často kritizována jako umělecky slabší, a nelze popřít, že právem: dramatické momenty jsou vyčerpány, Marsil je poražen, Karel zvítězil, Baligant zdánlivě pouze opakuje postavu Marsilovu, schematické scény soubojů Karlových rytířů s pohany unavují svou jednotvárností. V ideovém plánu skladby má však tato část zásadní důležitost: s Baligantem přichází na scénu *veškeré* pohanstvo, Karlův zápas dostává univerzální a až apokalyptické rozměry a jeho postava konečně odhaluje svůj pravý význam. Karel je vyvoleným, je garantem vítězství křesťanské věci, jeho osoba má platnost živého symbolu. V takto monumentalizovaném obraze Karla Velikého je nejexplicitněji vyjádřena ideologie křížáckých výprav, a zdá se, že vedle výprav do Španělska se zde již ozývá i ohlas prvního křížového tažení do Svaté země; nasvědčují tomu alespoň jména slovanských kmenů v Baligantově vojsku, s nimiž se skuteční křížáci setkávali při průchodu Uhrami a Balkánem.

Je zřejmé, že všechny postavy *Písně* — při své pozoruhodné typologické vyhraněnosti — slouží jednotnému záměru: oslavit boj křesťanstva proti islámu. Tato myšlenka je vyjádřena v *Písně* s patosem, který si nás i dnes podmaňuje, třebaže její agresivita a netolerantnost je nám cizí. Právě tato ideová jednota spolu s neúhybnou strohostí děje, cele založeného v logice charakterů, dává skladbě její monumentalitu. Svět *Písně* je úzce vymezen: je to svět feudální aris-

tokracie, svět dotvořených sociálních struktur (týchž pro Francouze i Saracény) a hotových morálních kodexů. Auerbach právem hovoří o „těsnosti životního prostoru“ v této epice, nelze s ním však souhlasit, upírá-li jí — na rozdíl od epiky germánské — možnost tragických konfliktů. Proti osudové a iracionální tragice germánských eposů je tu místo pro tragiku jiného typu, svým způsobem velmi moderní: tragiku volby.

Úzkému profilu tohoto epického světa jako by odpovídala střídmost formálních prostředků, jimiž básník vládne. Ať již budeme předpokládat, že autor *Písně* se opíral o nedochované orální skladby, nebo si ho budeme představovat — jako Bédier nebo Viscardi — za psacím stolem, jak vymýšlí, škrtá a znovu nalézá verše, jež mají zachytit jeho geniální fikci, jisté je, že užil prostředků jongleurské, orální epiky. Již první strofou vstoupil — bez okolků, bez exordiální topiky knižních skladeb — doprostřed situace, a pak postupuje tak, jak to odpovídá Parryho „přířazovacímu stylu“: paratacticky řadí verš k verši, strofu ke strofě, scénu ke scéně. Jednotlivé verše obsahují holá, relativně uzavřená sdělení, jednotlivé půlverše (zpravidla první půlverše, nezátížené potřebou koncové asonance) mají neřídká formulový charakter. Verše mají tendenci (jak postřehl již Becker) sdružovat se po dvou a po třech. Laissy mají značnou autonomii: „rytmus se nenese plynule jako v antické epice, každá strofa vyráží znovu vpřed“ (Auerbach). Charakteristickým prvkem starofrancouzské epiky jsou laissy opakující (obvykle třikrát) týž děj a tytéž promluvy, tzv. „laissez similaires“. Důvod tohoto postupu byl zřejmě ryze praktický, jongleuři se tak snažili — jak soudí Faral — upoutat pozornost neklidného publika k uzlovým místům skladby; není však pochyb, že básník *Písně* dovedl i s tímto — na náš vkus poněkud toporným — prostředkem zacházet velmi obratně a prohluboval při opakování promluv jejich psychologickou motivaci. Relativní samostatnost laiss dodává promluvám důraznost a jednotlivým výjevům vtiskuje silnou vizuální konkrétnost: postoje mluvčích pak získávají charakteristickou sošnost. Jednotlivé scény (v Lordově terminologii „témata“) jsou propracovány izolovaně a mezi nimi zůstávají zřetelné mezery; Auerbach nicméně bystře poznamenává, že tyto mezery nepůsobí vždy prázdňe a ploše, „chvílemi se v nich mihne krajina a slyšíme nebo vidíme vojsko na pochodu údolními nebo horskými průsmyky“. Orálním rysem je zřejmě i výrazná divadelnost jednotlivých scén. Jongleur byl zároveň zpěvákem, mimem a hercem: patrně právě proto jsou klíčové scény této epiky budovány tak dramaticky, v monologích a dialogích.

Básník *Písně o Rolandovi* nekalkuluje s posluchačovým překvapením — o Rolandově smrti se dovídáme již v pozoruhodné laisse 110., oživující topos pláče přírody, a o Ganelonově potupné smrti dokonce v laisse bezprostředně předcházející —, usiluje však o emocionálně intenzivní prezentaci jednotlivých scén. Tím, že vytváří mezi scénami vztahy symetrie či kontrastu, se navíc dokáže vyvarovat nebezpečí ploché lineárnosti. Svazuje tak například subtilními parale-

lismy scény Blancandrinova poselství u Karla a Ganelonova u Marsila, scénu, v níž Roland radí, aby byl za Marsilem poslán Ganelon, a scénu, v níž Ganelon určí Rolanda do zadního voje, scénu, v níž Roland odmítá zatroubit na roh, a scénu, v níž přivolává Karlovo vojsko atd.; pokaždé tyto paralelismy odhalují zcela nové významy vzájemně si podobných činů, gest a promluv.

Neuhlazeným paratactickým stylem (který v latinské tvorbě signalizoval stylové nížiny) vybudoval básník *Písně* dílo, které dodnes udivuje svou uměleckou svrchovaností. Smysl tohoto tvůrčího činu pro evropský literární vývoj hodnotil Erich Auerbach, když zdůraznil, že tento styl — styl „lidového básnictví“ — byl v *Písně* využit jako styl vysoký, umožňující vykreslit před užasly zraků posluchačů „lidská hnutí a modelově vznesené postavy“.

V

Nejstarší a nejautentičtější verzi *Písně o Rolandovi* nám uchoval rukopis uložený v Bodleyově knihovně v Oxfordu. Paleografové jej datují do druhé čtvrtiny 12. století. Je zapsán v anglo-normanském dialektu a vznikl zřejmě na anglické půdě, není však vyloučeno, že původní jazykový ráz *Písně* byl jiný. Báseň má v této podobě 4 002 verše a 291 strofu.

Vedle tohoto rukopisu se dochovala řada rukopisů podstatně mladších. Dva zvláště významné rukopisy vlastní benátská knihovna svatého Marka. Rukopis označovaný jako V⁴ má 413 strof a 6 012 veršů, byl zapsán v silně italianizované francouzštině ve 14. století a je dosud asonovaný. Druhý rukopis, označovaný jako V⁷, je zřejmě rovněž italského původu, byl pořízen asi na konci 13. století, jeho rozsah je ve srovnání s oxfordskou verzí více než dvojnásobný (8 880 veršů) a je již rýmovaný; obsahuje řadu nových scén a vychází vstříc novému romanesknímu vkusu.

V době, kdy vznikaly tyto italské rukopisy, přestávala již být ve Francii hrdinská epika produktivním žánrem. V 15. století žila pouze v pokleslých prozaických přepracováních. V 16. století, kdy se pokládají základy novodobé francouzštiny, přestala být definitivně součástí živé literární tradice: pro Du Bellayho je v nejlepším případě materiálem pro novou *Iliadu* nebo deponitářem pěkných starých slov. K jejímu znovuobjevení došlo až v 19. století: oxfordská *Píseň o Rolandovi* byla vydána teprve r. 1837 (*Píseň o Vilémovi* dokonce až v r. 1903).

Dříve nežli se *Píseň o Rolandovi* vytratila z literárního povědomí, žila však ještě rušným životem: svědčí o tom četné skladby rozvíjející její motivy a rané překlady do cizích jazyků.

Zvláštní místo v historii ohlasů *Písně o Rolandovi* má latinský text, který bývá nazýván *Turpinova kronika*. Vznikl kolem r. 1150 jako součást tzv. *Knihy sv. Jakuba (Jacobus liber)*, díla zřejmě clunýácké proveniencie, sepsaného k počtě

compostelského světce. Clunyjští organizátoři poutí ke sv. Jakubu zde propagačně využili i obliby chansons de geste: kronika, jejímž autorem má být arcibiskup Turpin, svědčí o dobré znalosti řady písní a zejména *Písně o Rolandovi*. Karel je zde líčen jako první poutník ke galicijskému světci a jeho paladini jako rytíři sv. Jakuba.

Toto pojetí se promítlo do řady písní, které motivicky těží z rolandovské látky. Ze 14. století pochází *Entrée d'Espagne (Tažení do Španělska)*, dílo padovského truvéra Minocchia složené ve franko-italském jazyce, líčící, jak Roland, uražený Karlem, opouští vojsko a bloudí zeměmi Východu. Z téže doby pochází i franko-italská *Chanson de la prise de Pampelune (Píseň o dobytí Pamplony)*, dílo italského básníka Niccolò da Verona. Fragmentárně je dochována *Chanson d'Agolant (Píseň o Agolantovi)* z konce 13. století, jejíž děj předchází roncevalským událostem a popisuje Karlův zápas se saracénským králem Agolantem. Ve skladbě *Gui de Bourgogne*, rovněž ze 13. století, dle Francouzi ve Španělsku nikoli sedm, ale plných dvacet sedm let; děti zestárlých bojovníků si ve Francii volí nového krále, Víta Burgundského, a táhnou na pomoc otcům. Poslední skladbou této skupiny, opět ze 13. století, je *Anseis de Cartage*; děj písně, odehrávající se po roncevalské porážce, přivádí znovu na scénu Marsila a činí jej protivníkem Anseise z Kartageny, jemuž Karel, navrátilší se do Francie, přenechal španělské království.

V době, kdy vznikaly tyto variace na rolandovské téma, vznikaly i první adaptace *Písně* do jiných jazyků. Z 12. století pochází latinské zpracování *Písně* ve 241 elegickém distichu *Carmen de prodicione Guenonis (Píseň o Ganelonově zradě)*. Již na sklonku 12. století převedl *Píseň* do 9 094 německých veršů tzv. kněz Konrád (*Ruolandesliet*); jeho překlad o něco později (kolem r. 1220) upravil básník zvaný Stricker, aby jej vložil do své adaptace karlovského cyklu *Karl der Grosse*. Velmi věrný překlad písně obsahuje staronorský svod karlovské epiky *Karlamagnussaga*, pořizený v letech 1230–1250. Ze 14. století pochází gaelská kompilace francouzských hrdinských zpěvů, obsahující mimo jiné i *Píseň o Rolandovi (Campeu Charlyamen)*, verze provensálská a fragmentárně dochovaný překlad anglický a nizozemský.

Zvláštní osud měla francouzská epika v Itálii. Ještě počátkem 15. století zde vznikaly skladby naplněné duchem chansons de geste (např. *Viaggio di Carlo Magno in Ispagna, Tažení Karla Velikého do Španělska*). Značný úspěch měla kompilace karlovských syžetů, již vydal na samém sklonku 15. století (1491) Andrea da Barberino. Na rozdíl od francouzského písemnictví, které se v 15. století radikálně rozešlo s odkazem středověku, spatřovali italští autoři ve velkých zjevech 13. a 14. století své vzory a bez rozpaků těžili i z látkového bohatství, které jim středověk zůstavil. Tak se stalo, že témata staré francouzské hrdinské poezie podivuhodně ožila — naplněna novým, rafinovanějším duchem, nežádka burleskním a ironickým — v renesančních eposech Pulciho (*Morgante*, 1485), Boiar-

da (*Orlando innamorato, Zamilovaný Roland*, 1494) a Ariosta (*Orlando furioso, Zuřivý Roland*, 1516).

Příběh Rolandův byl znám i ve středověkých Čechách. Svědčí o tom zmínka v *Dalimilově kronice*, díle z počátku 14. století. Když její autor v 50. kapitole vypráví o konfliktu mezi králem Vratislavem a jeho manem Benedou, komentuje Benedova chlubná slova, že mečem přetne dva žentoury, připomínkou mocného meče Rolandova: „jakž se těž čte o Rulantovi, / když se v lidech sta škoda od pohan Karlovi (tj. když Karel skrze pohany přišel o své bojovníky)“. Zmínka je sice ojedinělá, ale není náhodná; právě Dalimilova kronika má podle posledních výzkumů (J. Lehár) mezi staročeskými texty nejbliže k ideálům hrdinské epiky. Je pravděpodobné, že tzv. Dalimil znal rolandovskou látku z německého zpracování kněze Konráda, a není vyloučeno, že právě v této německé skladbě má původ tolik diskutovaný bezrozměrný verš kroniky; verš Konrádův je mu typologicky velmi blízký.

Kulturněhistorickou zajímavost nepostrádá zpráva, kterou čteme ve vylíčení známé diplomatické cesty Lva z Rožmitálu do zemí západní Evropy (1465–67), jehož autorem je Václav Šašek z Bířkova. Poselstvo putující po staré poutnické cestě ke sv. Jakubu navštívilo i Rolandův hrob v Blaye. „V Blaye,“ píše Šašek, „jsme si prohlédli hroby svaté Apolonie, svatého biskupa Romana a Rolanda. Tento Roland byl syn krále Šalomouna a byl na jeho rozkaz zabit. Chovají tam také jeho meč, dlouhý jedenáct a půl mé pídě, který náležel svatému Olivernovi, Rolandovu druhovi. Mají tam také hrob svaté Belandy, která byla dcera krále Šalomouna a sestra Rolanda. Vynikala postavou tak vysokou, že nikde nebyla viděna žena tak veliká.“ Je patrné, že autor těchto řádků příliš neporozuměl výkladu svého průvodce, ale je rovněž možné, že mu byly poskytnuty již poněkud zmatené informace. Ve svatém Olivernovi snadno poznáváme moudrého Oliviera a v Belandě „belle Aude“, krásnou Aldu, Rolandovu nevěstu; obtížnější je porozumět, že za biblickým králem Šalomounem se skrývá zrádce Ganelon.

Ojedinělý pokus o novodobé zpracování francouzské hrdinské epiky podnikl v 80. a 90. letech minulého století Julius Zeyer. Ve své *Karolínské epopeji* (vydána 1896) převyprávěl se značnou kompoziční obratností velkou část původních epických syžetů. Jeho novoromantické — a chtělo by se říci v duchu dobových stylových kategorií novogotické — parafráze, podané plyným blankversem a s oblibou prodlévající u náladového prokreslení atmosféry dávných věků, jsou sice vědomě vzdáleny strohosti jongleurské epiky, k původním textům však Zeyer přistupoval velmi pietně a často je ani neparafrázoval, ale přímo překládal. Platí to i o *Písní o Rolandovi*, jejíž děj Zeyer zkoncentroval vypuštěním epizody Baligantovy.

Ve chvíli, kdy Zeyer publikoval svou mohutnou *Karolínskou epopeji*, měl však již český čtenář možnost přečíst si i filologicky věrný překlad *Písně o Rolandovi*. Vydal jej rok předtím ve Sborníku světové poezie mladý romanista Josef Štefan Kubín.

JIŘÍ PELÁN

Píseň o Rolandovi

Ze starofrancouzského originálu *La Chanson de Roland*,
vydaného Josephem Bédierem (H. Piazza, Paris 1924),
přeložil a doslov napsal Jiří Pelán.

Ilustroval Miloslav Troup.

Typografie Oldřich Hlavsa.

Vydal Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, n. p.,
jako svou 4 601. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1986.

Odpovědný redaktor Václav Jamek.

Výtvarný redaktor Vladimír Nárožník.

Technická redaktorka Jana Máryšková.

Vytiskla Polygrafia, n. p., Praha 2, Svobodova 1.

13,18 AA (z toho text 8,43 AA, ilustrace 4,75 AA),

13,39 VA. 605 22 857.

Vydání v tomto překladu první.

Náklad 6 200 výtisků.

01-050-87. 13/42. Vázané 41 Kčs.